

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Diplomová práce

Olomouc 2020

Bc. Alena Ralvová

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra společenských věd

Diplomová práce

Bc. Alena Ralvová

**Jak může učitel Výchovy k občanství ovlivnit trávení
volného času žáků 2. stupně základních škol**

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „*Jak může učitel Výchovy k občanství ovlivnit trávení volného času žáků 2. stupně základních škol*” vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Olomouci dne 28. 06. 2020

.....

Podpis autora práce

Poděkování

Děkuji Mgr. Vandě Vaníčkové, Ph.D. za odborné vedení diplomové práce, poskytování rad a materiálových podkladů k práci. Dále bych ráda poděkovala mé rodině za přízeň a podporu v době mých studií.

Obsah

ÚVOD	7
1 CÍL A METODOLOGIE	9
1.1 Cíl práce a výzkumné otázky	9
1.2 Metodický postup	10
1.2.1 Organizační postup a charakteristika šetřeného souboru	11
1.2.2 Metoda sběru dat	13
1.2.3 Metody vyhodnocení dat	14
TEORETICKÁ ČÁST	16
2 Volný čas v pubescenci	16
2.1 Charakteristika vývojového období pubescence	16
2.2 Volný čas v období pubescence	17
2.2.1 Volný čas jako prevence sociálně-patologických jevů	19
2.2.2 Faktory ovlivňující volný čas	21
2.2.3 Aktivity ve volném čase v období pubescence	25
3 Možnosti učitele Výchovy k občanství v ovlivnění trávení volného času žáků na 2. stupni ZŠ26	
3.1 Škola a volný čas	26
3.2 Výchova k občanství na 2. stupni ZŠ.....	27
3.2.1 Výchova k občanství v RVP pro základní vzdělávání	27
3.3 Osobnost učitele a jeho vlastnosti	28
3.3.1 Učitel občanské výchovy	31
3.3.2 Možnosti učitele OV v ovlivnění volného času žáků	32
4 PRAKTICKÁ ČÁST	34
4.1 Výsledky empirického šetření.....	34
4.2 Diskuse	86
4.2.1 Zájem učitelů občanské výchovy o volnočasové aktivity žáků	86
4.2.2 Konkrétní činnosti učitelů OV v ovlivňování volnočasových aktivit žáků	89
4.2.3 Názory učitelů OV na možnost ovlivnění volnočasových aktivit žáků osobností učitele a jeho způsobem výuky	91
4.2.4 Názory učitelů OV na možnost ovlivnění volnočasových aktivit žáků obsahem učiva občanské výchovy.....	92
4.2.5 Vliv délky praxe na problematiku volnočasových aktivit ve výuce občanské výchovy93	
ZÁVĚR	95
ANOTACE	98

ANOTATION	99
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	100
SEZNAM TABULEK	104
SEZNAM GRAFŮ	105
PŘÍLOHA – DOTAZNÍK PRO UČITELE	106

ÚVOD

Diplomová práce se zaměřuje na učitele základní školy ve vztahu k volnočasovým aktivitám žáků. Cílem práce je zmapovat, jakým způsobem ovlivňují volný čas žáků na 2. stupni ZŠ učitelé Výchovy k občanství a zda se toto ovlivňování liší v závislosti na délce pedagogické praxe učitelů občanské výchovy.

Téma práce je aktuální zejména jednak ve vztahu k proměňující se roli učitele a dále ve vztahu k důležitosti aktivního a smysluplného trávení volného času u žáků v období prepuberty a puberty. V současné době jsou na učitelskou profesi kladeny nároky nejen v oblasti didaktiky, akcentována je i sociálně-pedagogická dimenze učitelské profese. Sociální dovednosti učitele a jeho schopnost předávat tyto dovednosti žákům jsou brány jako nedílná součást profesní kompetence učitele. Sociálními dovednostmi se rozumí způsobilost jedince jednat v různě složitých a náročných sociálních situacích, tj. vyznat se v těchto situacích a umět je zvládat optimálním způsobem.¹ K rozvoji těchto dovedností může přispět nejen samotné učivo občanské výchovy, ale i ty činnosti učitele, které mají povahu výchovného působení ve volném čase či vytváření nabídky hodnotných volnočasových aktivit.² V tomto smyslu může učitel občanské výchovy působit jednak v roli pedagoga zajišťujícího edukaci prostřednictvím aktivit volného času (zprostředkovává žákům nové znalosti, dovednosti a kompetence související s volným časem žáků), jednak v roli vychovatele k volnému času (zprostředkovává žákům reflexi samotného volného času, cílevědomě odkrývá a využívá různých obsahů činností a různých způsobů využívání volného času s cílem „přivést“ žáky ke smysluplnému trávení volného času).³ Takto zacílená edukace využívá vedle školního prostředí i jiná vnější edukační prostředí a různé typy edukačních procesů z hlediska intencionality (spontánní učení, záměrné učení i řízené učení).⁴ Zapojení aktivit interferujících s volnočasovými zájmy žáků může vést ke zvýšení jejich motivace k učení, nebo přinejmenším k jejich aktivizaci ve smyslu vzbuzení a usměrňování jejich činnosti ve výchovně-vzdělávací práci v intencích stanovených cílů⁵ výuky v předmětu občanská

¹ GILLERNOVÁ, Ilona, KREJČOVÁ, Lenka a kolektiv. *Sociální dovednosti ve škole*. Praha: Grada, 2012, s.33.

² KRAUS, Bohuslav, POLÁČKOVÁ, Věra et al. *Člověk – prostředí – výchova*. Brno: Paido, 2001, s. 35.

³ Srov. HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004, s. 14

⁴ Srov. PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 1997, s. 71.

⁵ Srov. MEŠKOVÁ, Marta. *Motivace žáků k efektivní komunikaci*. Praha: Portál, 2012, s. 93

výchova. Schopnost věnovat se afektivním atributům vzdělávání s respektem k zájmům žáků či přístup k vyučování s nadšením je jednou z dimenzí, kterou se vyznačují učitelé experti.⁶

Diplomová práce je členěna do dvou základních oddílů na část teoretickou a praktickou. Teoretická část představuje rešerši odborné literatury vztahující se k hlavním tématům, která budou předmětem zkoumání v praktické části. Úvodní kapitola spadá obsahově do části praktické. Vymezuje cíl výzkumného šetření, výzkumný problém, výzkumné otázky, výzkumný vzorek a metodický postup při sběru a vyhodnocení dat. Následující dvě kapitoly se řadí do části teoretické. Kapitola druhá se věnuje tématu volnočasových aktivit v období pubescence, tedy v období korelujícím se školní docházkou na 2. stupni ZŠ. Představeny jsou zde základní charakteristiky období pubescence, definován a vymezen volný čas, jeho funkce z hlediska pedagogického, faktory ovlivňující využívání volného času a vybrané volnočasové aktivity typické pro sledované období pubescence. Kapitola třetí se věnuje možnostem učitele výchovy k občanství v ovlivnění trávení volného času žáků na 2. stupni ZŠ. Prezentovaná rešerše odborné literatury je vypracována způsobem od obecného ke specifickému; nejprve je sledovaná problematika akcentována v širších souvislostech školy a volného času, následující pasáže se již věnují specificky občanské výchově a osobnosti učitele občanské výchovy. Závěr třetí kapitoly je zacílen na pojednání o možnostech učitele občanské výchovy (OV) ovlivnění volného času žáků. Následující čtvrtá kapitola plyně navazuje na závěr kapitoly předcházející. Obsahem čtvrté kapitoly je nejprve prezentace výsledků výzkumného šetření s následným vyhodnocením výzkumných otázek, interpretací výsledků a diskusí nad získanými zjištěními. Závěr je vyhrazen souhrnu získaných poznatků.

⁶PÍŠOVÁ, Michaela, HANUŠOVÁ, Světlana, KOSTKOVÁ, Klára, JANÍKOVÁ, Věra, NAJVAR, Petr a František TŮMA. *Učitel expert: jeho charakteristiky a determinanty profesního rozvoje*. Brno: Masarykova univerzita, 2013, s. 32-33.

1 CÍL A METODOLOGIE

Úvodní kapitola představuje cíle empirického šetření se stanoveným výzkumným problémem a výzkumnými otázkami, výzkumný vzorek a metodický postup uplatněný ve výzkumném šetření.

1.1 Cíl práce a výzkumné otázky

Cílem práce je jednak zmapovat, zda a jakým způsobem učitelé občanské výchovy (dále jen OV) ovlivňují volnočasové aktivity svých žáků a dále ověřit předpoklad, zda v tomto ovlivňování hraje roli délka pedagogické praxe. Stanovený cíl vede k formulaci dvou hlavních výzkumných problémů:

- **Vp₁: Jakým způsobem ovlivňují učitelé občanské výchovy volnočasové aktivity svých žáků?**
- **Vp₂: Liší se přístup v ovlivňování volného času žáků v závislosti na délce pedagogické praxe učitelů občanské výchovy?**

Uvedené výzkumné problémy jsou operacionalizovány do pěti dílčích výzkumných cílů:

- **Vc₁**: Zjistit, jakým způsobem se projevuje zájem učitelů OV o volnočasové aktivity žáků.
- **Vc₂**: Zjistit konkrétní aktivity učitelů OV v oblasti vlivu volnočasových aktivit žáků.
- **Vc₃**: Zmapovat názory učitelů OV na možnosti ovlivnění volnočasových aktivit žáků pedagogickým působením učitele OV.
- **Vc₄**: Zmapovat názory učitelů OV na možnosti ovlivnění volnočasových aktivit žáků prostřednictvím obsahu učiva OV.
- **Vc₅**: Zjistit, zda se ve výše uvedených sledovaných oblastech vykáže rozdíl mezi učiteli s kratší délkou pedagogické praxe a učiteli s delší délkou pedagogické praxe.

Od stanovených výzkumných cílů se odvíjí formulace výzkumných otázek:

Výzkumná otázka a hypotéza k prvnímu dílčímu cíli:

- **Vo₁**: Jakým způsobem projevují učitelé OV zájem o volnočasové aktivity žáků?
- **Vo₂**: Jaké konkrétní aktivity a činnosti provádějí učitelé OV za účelem ovlivnění volnočasových aktivit žáků?

- **V₀₃**: Jaké názory mají učitelé OV na možnosti ovlivnění volnočasových aktivit žáků pedagogickým působením učitele OV?
- **V₀₄**: Jaké názory mají učitelé OV na možnosti ovlivnění volnočasových aktivit žáků prostřednictvím obsahu učiva OV?
- **V₀₅**: Prokáže se ve sledovaných oblastech rozdíl v přístupu mezi učiteli s kratší délkou pedagogické praxe a učiteli s delší délkou pedagogické praxe?

1.2 Metodický postup

Empirické šetření bylo provedeno v intencích typu smíšeného výzkumu. Miovský uvádí, že typ (design) výzkumu ohraničuje strukturu výzkumu a výzkumný rámec, přičemž specifikuje, jaké jednotlivé výzkumné postupy a metody budou využity při získávání a vyhodnocování dat.⁷ Pro smíšený typ metodologického zakotvení empirického šetření je charakteristické využití postupů kvantitativního i kvalitativního výzkumu. Prvně uvedený typ se opírá především o číselná (kvantifikovatelná) vyjádření, druhý o slovní vyhodnocení.⁸

Záměrem tohoto empirického šetření bylo využít výhod kvantitativního i kvalitativního výzkumu. Prostřednictvím kvantitativního přístupu jsme chtěli získat přehled o zkoumané problematice na relativně velkém vzorku respondentů – učitelů občanské výchovy z většího počtu základních škol. Čistě kvalitativní výzkum, prováděný s využitím hloubkových rozhovorů a jejich důkladné analýzy, nezahrnuje zpravidla více než 5 respondentů – provést hloubkový rozhovor se 65 respondenty je prakticky nerealizovatelné. Kvantitativní část šetření se tedy zaměřila na získání přehledu o tom, jak jsou zjišťované charakteristiky (tj. zájem učitele o volnočasové aktivity žáků, konkrétní aktivity učitele v oblasti ovlivnění volnočasových aktivit, názory na roli osobnosti učitele v ovlivnění volného času žáků a názory na vztah obsahu učiva OV ke způsobu trávení volného času žáků) zachyceny v kvantifikované podobě (míře výskytu) na relativně početném vzorku učitelů občanské výchovy. Cílem bylo získat představu o rozložení číselných dat v celém souboru a sledovaných sub-souborech⁹ (což by prostřednictvím pouze kvalitativního výzkumu nebylo možné). Avšak záměrem empirického šetření bylo získat hlubší vhled do zkoumané problematiky a získat tak detailnější informace, než jaké umožní „řeč čísel“. Za tímto účelem

⁷MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing, 2006, s. 90.

⁸HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005, s. 61

⁹Srov. PUNCH, Keith. F. *Základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Portál, 2008, s. 12.

byly využity i postupy kvalitativního výzkumu, s jehož pomocí lze získat informace v podobě plastického a detailnějšího slovního popisu.¹⁰ S využitím postupů kvalitativního výzkumu lze získat komplexnější přehled o zkoumané problematice,¹¹ což bylo i záměrem autorky tohoto výzkumného šetření.

1.2.1 Organizační postup a charakteristika šetřeného souboru

Výzkumné šetření bylo provedeno na vzorku učitelů občanské výchovy. Autorka prostřednictvím elektronické pošty oslovila v lednu 2020 ředitele/ředitelky vybraných základních škol s žádostí o participaci učitelů občanské výchovy na empirickém šetření. Osloveno bylo 23 škol z celé ČR. V mailové komunikaci byl uveden odkaz na umístění dotazníku v prostředí google.com.¹² Dále autorka oslovila se žádostí o vyplnění dotazníku své kolegy prostřednictvím platformy Občankáři.cz – Asociace učitelů občanské výchovy.¹³ Před zveřejněním dotazníku provedla autorka předvýzkum, dotazník vyplnilo jejich pět kolegů. Po některých připomínkách byly některé položky mírně formulačně upraveny tak, aby byly pro respondenty více srozumitelné. Samotné vyplnění dotazníku bylo provedeno v měsících únoru a březnu 2020. Zpracování dat a vyhodnocení provedla autorka DP v květnu a červnu 2020.

Z metodologického hlediska byl soubor vytvořen jako záměrný výběr. Pro tento výběr prvků do výzkumného vzorku je charakteristické, že o výběru nerozhoduje náhoda.¹⁴ Záměrnost výběru spočívá v tom, že výzkumný soubor tvořili výhradně učitelé občanské výchovy. Získaný výzkumný vzorek byl dále rozčleněn dle kritéria skupinového výběru. Tato výběrová technika se používá v případě, že základní soubor je uspořádán do určitých skupin¹⁵, v případě tohoto empirického šetření do dvou skupin členěných dle kritéria délky praxe.

Základní socio-demografické údaje o výzkumném vzorku uvádí tabulky 1 až 3. Dotazník umístěný v prostředí platformy google (viz výše) začalo vyplňovat 73 uživatelů. 8

¹⁰ GAVORA, Petr. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2010, s. 29.

¹¹ ČERMÁK, Ivan. *Myslet narativně (kvalitativní výzkum „on the road“)*. In: ČERMÁK Ivan a Michal MIOVSKÝ (ed). *Sborník z konference Kvalitativní výzkum ve vědách o člověku na prahu třetího tisíciletí*. Brno: Psychologický ústav AV ČR, 2002, s. 11-25.

¹² GOOGLE.com. (2020) *Dotazníkové šetření - Role učitele občanské výchovy v ovlivnění trávení volného času u žáků 2. stupně základní školy*. [online] [cit. 14. 03. 2020] Dostupné z: <https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSdeKB8aISeO1A9pxjcFrK8asZbJUFDmehIGeAJOmEqjZo9foQ/vi ewform>

¹³ OBČANKÁŘI.cz (2020). *Redakce*. [online] [cit. 14. 03. 2020] Dostupné z: <https://www.obcankari.cz/redakce>

¹⁴ CHRÁSKA, Miroslav. *Úvod do kvantitativního výzkumu. Základy kvantitativně orientovaného výzkumu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2003, s. 21.

¹⁵ Tamtéž, s. 19.

uživatelů vyplňování nedokončilo. Do konečného zpracování tedy bylo přijato 65 vyplněných dotazníků.

Tabulka 1 Členění souboru dle pohlaví

Pohlaví	absolutní četnost	relativní četnost
Ženy	51	78,46 %
Muži	14	21,54 %
Celkem	65	100,00 %

Zdroj: vlastní zpracování

Z hlediska členění souboru dle pohlaví (v konzervativním dichotomickém členění na dvě pohlaví) převažovaly respondentky-ženy, které tvořily 78,46 % (n=51) z celkového počtu 65 respondentů. Podíl mužů ve výzkumném vzorku (21,54 %) přesahuje celorepublikový průměr podílu mužů na základních školách ve školním roce 2017/2018, který činil 15,3 %.¹⁶

Tabulka 2 Členění souboru dle délky pedagogické praxe

Délka pedagogické praxe	absolutní četnost	relativní četnost
0 až 5 let	33	50,77 %
6 až 10 let	16	24,62 %
11 až 15 let	7	10,77 %
16 až 20 let	0	00,00 %
více než 20 let	9	13,85 %
Celkem	65	100,00 %

Zdroj: vlastní zpracování

Podle kritéria délky pedagogické praxe tvořili nejvyšší podíl respondenti s délkou praxe do 5 let (n=33; 50,77 %). Druhá nejpočetnější skupina byla zastoupena učiteli občanské výchovy s délkou praxe 6 až 10 let (n=16; 24,62 %). Učitelé s délkou praxe delší než 20 let měli zastoupení 13,58 %, nejmenší podíl tvořili učitelé s délkou praxe 11 až 15 let. Součástí výzkumného vzorku nebyl ani jeden učitel OV s praxí v délce 16 až 20 let.

Tabulka 3 Členění souboru dle délky pedagogické praxe pro vyhodnocení hypotéz

	délka praxe	absolutní četnost	relativní četnost
soubor „učitelé s kratší pedagogickou praxí“ (UKP)	0 až 5 let	33	50,77 %
soubor „učitelé s delší pedagogickou praxí“ (UDP)	více než 5 let	32	49,23 %
Celkem		65	100,00 %

¹⁶ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD (2019). *Učitelé v regionálním školství a akademičtí pracovníci veřejných vysokých škol dle pohlaví*. [online] [cit. 16. 03. 2020] Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/60622084/300002180302.pdf/6cff7a21-1415-42f4-9cbd-1560c8c31e85?version=1.1>

Zdroj: vlastní zpracování

Jak je patrné z údajů uvedených v tabulce 3, za účelem vyhodnocení pátého výzkumného cíle a zodpovězení páté výzkumné otázky byl výzkumný vzorek rozčleněn na dva přibližně stejné sub-soubory „učitelé s kratší délkou pedagogické praxe“ (n=33; 50,77 %) a „učitelé s delší délkou pedagogické praxe“ (n=32; 49,23 %).

1.2.2 Metoda sběru dat

Data byla získána prostřednictvím dotazníku vlastní konstrukce, vytvořeného na základě poznatků získaných při vypracování teoretické části práce. V souladu s požadavky odborné literatury se autorka snažila dotazníku vtělit promyšlenou strukturu a stanovený výzkumný problém rozdělila do několika okruhů, korespondujících se stanovenými výzkumnými cíli a výzkumnými otázkami.¹⁷Ke stanoveným okruhům, označeným římskými číslicemi, patří: I. Zájem učitele občanské výchovy o volnočasové aktivity žáků; II. Konkrétní aktivity učitele OV v oblasti ovlivnění volnočasových aktivit žáků; III. Názory na vztah pedagogického působení učitele OV a způsobu trávení volného času žáků; IV. Názory na vztah obsahu učiva OV a způsobu trávení volného času. Každý ze čtyř stanovených okruhů byl pak naplněn jednotlivými položkami.

Úvodní dvě nečíslované položky zjišťovaly pohlaví a délku pedagogické praxe respondentů. Obsahem následující části je celkem 44 položek, členěných na 21 hlavních položek, přičemž většina hlavních položek zahrnovala doplňující podpoložky.

Hlavní položky byly formulovány formou uzavřené otázky. Na jejich základě bylo provedeno kvantitativní vyhodnocení relativních četností celého souboru a sledovaných sub-souborů. Některé položky (2; 3; 15b; 16; 17; 18; 20) byly konstruovány formou škály. Škála je nástroj, který poskytuje odstupňované hodnocení jevu, tj. umožňuje zjišťovat míru zkoumaného jevu.¹⁸Škálování umožňuje v pedagogickém výzkumu, zjišťujícím určitou subjektivní dimenzi určitého jevu (např. názoru na zkoumaný jev, zkušenosti se zkoumaným jevem) získat data ve formě čísel za účelem jejich následného statistického zpracování¹⁹ (Chytrý, Kroufek, 2017, s. 3). Prostřednictvím škálování lze určitý kvalitativní jev (v případě tohoto empirického šetření zejména vztah učitele občanské výchovy k volnočasovým

¹⁷Srov. GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2010, s. 97.

¹⁸Tamtéž, s. 87.

¹⁹CHYTRÝ, Vlastimil a Roman KROUFEK. *Možnosti využití Likertovy škály – základní principy aplikace v pedagogickém výzkumu a demonstrace na příkladu zjišťování vztahu člověka k přírodě*. Scientia in educatione, 8(1), 2017, s. 3.

aktivitám žáků) v kvantitativní podobě.²⁰ V dotazníku tohoto empirického šetření má škála podobu: určitě ano - spíše ano - nedokážu posoudit - spíše ne - určitě ne.

Formulace doplňujících otázek nese charakteristiky otevřené otázky. Záměrem zde bylo – v souladu s výše prezentovaným záměrem studie – získat „kvalitativní“, tj. hlubší a plastičtější vhled do zkoumané problematiky. Otevřené otázky vyzývaly respondenty k uvedení konkrétních příkladů, frekvence či formy určitého jevu apod. Např. k hlavní otázce: „Sledujete obecně trendy volnočasových aktivit žáků 2. stupně základních škol?“ se pojila doplňující otázka „Pokud ano, uveďte, jakým způsobem či formou“.

1.2.3 Metody vyhodnocení dat

Charakteristika konstrukce dotazníku předurčila použitý přístup k vyhodnocení dat. Kvantitativní data byla vyhodnocena s využitím jedné z metod popisné statistiky, konkrétně relativní četnosti. Hodnota relativní četnosti f představuje podíl absolutní četnosti n_i na celkové četnosti n a vypočítá se podle vztahu $f_i = \frac{n_i}{n}$. Pro získání procentuálního vyjádření relativní četnosti se získaná hodnota f vynásobí 100.²¹

Pro vyhodnocení doplňujících otázek byl v případě některých položek zvolen postup využívající principu kódování, nikoli však kódování jako takové. Kódem se rozumí slovo nebo krátká fráze, která nějakým způsobem vystihuje určitý typ a odlišuje jej od ostatních. Kódování materiálu pak vede k vytváření kategorií.²² V mnoha doplňujících odpovědích respondentů se objevil souvislý text, z něhož bylo možno postupy na principu kódování „vyextrahovat“ více odpovědí. Z takto získaných odpovědí pak byly na základě podobnosti vytvářeny kategorie.

Vyhodnocení rozdílu mezi sledovanými sub-soubory „učitelé s kratší pedagogickou praxí“ (UKP) a „učitelé s delší pedagogickou praxí“ (UDP) bylo založeno na arbitrárně stanovené **významné míře rozdílnosti (VMR)** > 10 %. Z tohoto důvodu byly relativní četnosti ve sledovaných sub-souborech vypočítány uvnitř těchto sub-souborů; relativní četnost dat jednotlivých sub-souborů je tedy reprezentována počtem respondentů/odpovědí daného sub-souboru, nikoli celkovým počtem respondentů/odpovědí. Takto vypočítané relativní četnosti

²⁰ROD, Aleš (2012). *Likertovo škálování*. [online] Electronic Journal for Philosophy, 2012 (13). ISSN 1211-0442; s. 7. [cit. 16. 03. 2020] Dostupné z: <http://nb.vse.cz/kfil/elogos/science/rod12.pdf>

²¹CHRÁSKA, Miroslav. *Úvod do kvantitativního výzkumu. Základy kvantitativně orientovaného výzkumu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2003, s. 42.

²²ŠVARÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007, s. 72.

mají stejnou vypovídací hodnotu pro oba sub-soubory (což by neplatilo v případě, že by relativní četnost byla vypočítána z celého souboru) a lze je tedy využít pro komparaci dat mezi sub-soubory UKP a UDP. Uvedený postup byl zvolen z toho důvodu, že využití metod induktivní statistiky (např. chí-kvadrátu nebo studentova t-testu) by v tomto empirickém šetření nebylo relevantní. U některých základních otázek mohli respondenti zvolit více možností, což vedlo k disproporcii počtu odpovědí v jednotlivých sub-souborech. Rovněž v doplňujících otázkách docházelo ke značné asymetrii v počtu odpovědí. Ke statistickému vyhodnocení se tak nabízely pouze výše uvedené škálované položky. I zde je však vyhodnocení metodami induktivní statistiky problematické. V odborné literatuře neexistuje shoda, zda škály představují ordinální nebo nominální typ dat. Podle autorů Chytrého a Kroufka škály typu „určitě ano“ (absolutně souhlasím) – „určitě ne“ (absolutně nesouhlasím) prezentují ordinální typ dat. Ordinální data sice umožňují seřadit data na základě intenzity nebo pořadí,²³ ale podle Chrásky, „*tato čísla poskytují informaci pouze o pořadí měřených objektů, nikoli o velikosti rozdílů mezi nimi.*“²⁴ Z tohoto důvodu byl zvolen výše uvedený postup založený na stanovení významné míry rozdílnosti (VMR).

Získaná data jsou prezentovaná v tabulkách, které jsou u většiny položek pro názornější ukázkou rozdílů mezi sledovanými sub-soubory UKP a UDP doplněny grafy.

²³CHYTRÝ, Vlastimil a Roman KROUFEK. *Možnosti využití Likertovy škály – základní principy aplikace v pedagogickém výzkumu a demonstrace na příkladu zjišťování vztahu člověka k přírodě*. Scientia in educatione, 8(1), 2017, s. 6.

²⁴CHRÁSKA, Miroslav *Úvod do kvantitativního výzkumu. Základy kvantitativně orientovaného výzkumu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2003, s. 36.

TEORETICKÁ ČÁST

2 Volný čas v pubescenci

Tato kapitola se bude nejprve zabývat vývojovým obdobím pubescence, aby byla posléze pozornost věnována tomu, jakým způsobem tráví pubescenti svůj volný čas. Vhodný způsob trávení volného času je totiž dobrou prevencí směrem k sociálně-patologickým jevům, přičemž ho ovlivňuje řada faktorů.

2.1 Charakteristika vývojového období pubescence

Puberta představuje součást období dospívání, kterou se v biologickém smyslu slova rozumí životní etapa, jež je na jedné straně ohraničena prvními známkami pohlavního zrání a zřejmou akcelerací růstu, na druhé straně představuje hranici dovršení pohlavní zralosti a dokončení tělesného růstu. Zároveň s biologickým zráním se uskutečňuje celá řada podstatných psychických změn, které by bylo možné obecně popsat jako ohlášení nových pudových tendencí i hledání způsobů jejich uspokojování a kontroly. Pro období puberty je typická rovněž celková emoční labilita a nástup vyspělého způsobu myšlení i dosažení vrcholu jeho rozvoje.²⁵

Podle Říčana představuje pubescence v životě člověka nejdramatičtější a biodromálně nejzajímavější období. Tento autor ji vymezil úsekem mezi jedenáctými a patnáctými narozeninami, když spodní hranici zdůvodnil tělesným vývojem jedince, změnami ve způsobu školního vzdělávání, na němž se najednou podílí více učitelů, ale i citovým vývojem, když se člověk prvně zamilovává. Horní hranici pak určil biologickou možností zplodit dítě, ale v našem školství dochází i k zásadnímu rozhodnutí o podobě dalšího vzdělávání. Mladý člověk také již nese právní zodpovědnost za své skutky. Z pohledu psychologie by mělo po patnáctém roce věku začít docházet k pozvolné stabilizaci a zklidnění vývoje.²⁶

Etapa pubescence je obecně v literatuře nazývána obdobím emoční lability, přičemž je nezbytné připustit, že emoční instabilita, která sestává z častých a očividných změn nálad, hlavně směrem k těm negativním, impulzivita jednání, nestabilita a nepředvídatelnost reakcí a postojů, to vše je s tímto obdobím spojeno. V souvislosti s tímto může docházet k výkyvům školního prospěchu, přestože je zrovna jemu v tomto období přikládána značná důležitost.

²⁵ LANGMEIER, Jiří a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*, Praha:Grada Publishing, 1998, s. 138.

²⁶ ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*, Praha:Portál, 2004, s. 170.

Dále je třeba vzít v úvahu i skutečnost, že se mladý člověk jednoduše unaví a dochází u něho ke střídání ochablosti a apatičnosti s krátkými úseky stupňované aktivity.²⁷

Soudí se, že dnešní pubescenti věnují svým pocitům a prožitkům více pozornosti, než tomu bylo v minulosti. Snaží se své pocity více rozebrat a porozumět jim. Jejich emoční egocentrismus však vede dospívající až k závěru, že disponují jedinečně intenzivními prožitky, které jsou výjimečné. V dnešní době jsou pubescenti ve srovnání s minulostí i uzavřenější a introvertnější. Pozbývají chuti ukazovat svoje city navenek.²⁸

Podle Říčana dokonce dokážou patnáctiletí vědecky myslet! Jedná se sice o myšlení poněkud neohrabané, ale přesto je lze hodnotit jako vědecké. Charakteristickým jevem je i myšlení o myšlení, kdy pubescent zvažuje nejen skutečnost, ale rovněž své úsudky. Důležitou novinkou jsou hlavně formální logické operace, jež dovolují člověku přemýšlet o neexistujícím „kdyby“. „*Pubescent rád srovnává realitu s vyhlašovanými ideály – a běda realitě.*“²⁹

S přihlédnutím k emočnímu vývoji a socializaci je možné k nejpodstatnějším vývojovým úkolům období dospívání zařadit uvolnění z nadměrné závislosti na rodičích a na druhé straně probíhá i navazování diferencovanějších a podstatnějších vztahů s vrstevníky obojího pohlaví.³⁰

2.2 Volný čas v období pubescence

Termín volný čas lze vnímat jako mezioborový, když každý obor na něj pohlíží jinou perspektivou. Zcela odlišný bude náhled sociologie, pedagogiky, psychologie, ekonomie, sociální práce nebo lékařství.

Odborná literatura zpravidla používá negativní a pozitivní vymezení volného času. Rozdíl tkví v tom, že záporné vymezení počítá volný čas z celkového času, když odmítá identifikovat volný čas s mimopracovní dobou. Kladné vymezení se týká obsahu volného času.³¹

Hofbauer vymezil optikou pedagogiky volný čas jako činnost, během níž má člověk určitá očekávání a podílí se na ní po zralém uvážení zcela svobodně. Díky tomu může prožít

²⁷ ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*, Praha: Portál, 2004, s. 173-174.

²⁸ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*, Praha: Karolínium, 2012, s. 391.

²⁹ ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*, Praha: Portál, 2004, s. 174-175.

³⁰ LANGMEIER, Jiří a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*, Praha: Grada Publishing, 1998, s. 149.

³¹ SMÉKAL, Vladimír a Mojmír VÁŽANSKÝ. *Základy pedagogiky volného času*. Brno: Paido 1995, s. 23-24.

příjemné zážitky i pocity uspokojení. K třem nejpodstatnějším funkcím volného času zařadil autor odpočinek, rozvoj osobnosti a zábavu.³²

Efektivní využívání volného času by dnes mělo být samozřejmostí, u dětí potom zvláště. Podle Čecha je ideální stav spojen s chvílí, kdy je sféra povinností a volného času v rovnováze. Kvalitně strávený volný čas se transformuje v určitý protipól kvalitního pracovního nasazení. Volný čas a způsob jeho trávení se rovněž podílí na utváření hodnotového systému dětí a dospělých, když napomáhá k mnohostrannému rozvoji osobnosti. Hodnotně strávený volný čas působí na kvalitu sociálních vztahů, ovlivňuje sociální interakci a komunikaci a má vliv i na prevenci sociálně patologických jevů.³³

V Pedagogickém slovníku je volný čas charakterizován jako čas, se kterým může člověk zacházet úplně podle svého uvážení a svých zájmů. Volný čas je zbytek z 24 hodin po odečtení času stráveného v práci, věnovaného rodině a domácnosti i péči o vlastní fyzické potřeby, a to včetně spánku.³⁴

Pojmem volný čas se zabýval i Sak, jenž jej uchopil jako veškerý volný čas, který člověku zůstane po splnění všech povinností a naplnění biologických a fyzických potřeb. O náplni tohoto času rozhoduje sám jedinec. Trávení volného času je úzce provázáno s životním stylem, volný čas je možné určit jako jeden z ukazatelů životního způsobu. Volný čas je provázán i s konkrétním typem společnosti, s čímž ladí hodnoty, instituce, vzorce chování i sociální mechanismy spojené s naplňováním volného času.³⁵

Němec pracuje s podobnou vizí volného času, když je na člověku, aby si sám vybral a vykonával takové činnosti, které mu přinesou radost, potěšení, zábavu a odpočinek. Tyto činnosti přispívají k obnově i rozvoji tělesných i duševních schopností dotyčného.³⁶

Bakalář chápal volný čas jako časový interval, kdy je člověku dovoleno, aby byl sám sebou. V tuto chvíli přísluší sám sobě, vykonává velkou měrou svobodně a dobrovolně činnosti pro sebe a ze svého vnitřního zájmu pro ostatní. V daném smyslu to nese užitek jemu i ostatním.³⁷

Sociologie definuje čas pracovní (zařazuje sem čas strávený v zaměstnání, který je zaplacen mzdou), vázaný (vyplývá ze společenských úloh člověka, jde o rozličné

³² HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004, s. 13.

³³ ČECH, Tomáš. *Volný čas a způsob jeho trávení školáky v Brně*. Brno: MU Brno, 2002, s. 97.

³⁴ PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eva a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2001, s. 274.

³⁵ SAK, Petr. *Proměny české mládeže*. Praha: Petrklíč, 2000.

³⁶ NĚMEC, Jiří a kol. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času pro doplňující pedagogické studium*. Brno: Paido, 2002, s. 17.

³⁷ BAKALÁŘ, Eduard. *Umění odpočívat*. Praha: Práce 1978, s. 65.

mimopracovní povinnosti jako péče o sebe a o děti), polovázaný (nachází se na hranici času volného a vázaného) a volný (zbytek po odečtení předešlých časů).³⁸

Volný čas lze zkoumat optikou mnoha vědních odvětví. Ekonomie se stará hlavně o skutečnost, jak mnoho finančních prostředků dává společnost do volného času občanů a zda jde mluvit o návratnosti. Sociologický a sociologicko-psychologický pohled se zaměřuje na působení volnočasových aktivit na utváření mezilidských vztahů. Jde mu o vliv rodiny, prostředí, skupin i médií. V centru zájmu politického pohledu je působení státu s jeho přímými i nepřímými zásahy do odvětví volného času. Přímým zásahem lze pojmenovat vytvoření dětského hřiště, nepřímým je mimo jiné daňová a sociální politika státu. Zdravotně-hygienický pohled se zaměřuje na působení volného času na duševní i tělesný rozvoj jedince v jeho celku. Pedagogický a psychologický pohled cílí na individuální a věkové zvláštnosti daných osob. Pedagogika zdůrazňuje provázanost volného času a výchovy mladého člověka.³⁹

Při komparaci výše uvedených vymezení lze dojít k závěru, že jsou v mnoha ohledech shodné. Volný čas je zbytek času, jenž člověku zbude po splnění jeho pracovních a mimopracovních povinností. Definice se shodují v tom, že trávení volného času má být součástí života každého člověka. Souhlasit lze i s tezí, že volný čas představuje důležitý ukazatel životního stylu člověka. Tímto způsobem je s daným termínem pracováno i v tomto textu.

Domnívám se, že k volnému času by se mělo řadit i zažívání příjemných zážitků a pocitů uspokojení. Připomínám výše uvedenou Hofbauerovu definici, jež k nejdůležitějším funkcím volného času přiřadila odpočinek, zábavu a rozvoj osobnosti. Důležitá je i premisa, že jde o čas, za jehož náplň nese zodpovědnost každý člověk samostatně. Je třeba snažit se o interdisciplinární vidění volného času za přihlídnutí k pohledům výše přiblížených vědních odvětví. Pouze při zvážení právě uvedených podmínek může být definice volného času úplná.

2.2.1 Volný čas jako prevence sociálně-patologických jevů

Volnočasové aktivity se dělí na odpočinkové a rekreační na jedné straně a na zájmové na té druhé. Odpočinkové a rekreační aktivity dávají jedinci dojem odpočinku a rekreace. Jedinec dostává šanci, aby v průběhu jejich provozování odpočíval od různých starostí. Charakteristický příklad těchto aktivit jsou stolní společenské hry, sledování filmů a seriálů, procházky. Zájmové aktivity dokážou současně rozvíjet vlohy dítěte. Jde o činnosti ze

³⁸ VESELÁ, Jana. *Základy sociologie volného času*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 1999, s. 25.

³⁹ JANIŠ, Kamil. *Úvod do problematiky volného času*. Opava: Slezská univerzita, 2009, s. 11-13.

společensko-vědních, pracovně-technických, přírodovědných, sportovních, ale i esteticko-výchovných odvětví.⁴⁰

Pávková zmínila také samoobslužné a veřejné aktivity, kdy si dítě osvojuje hygienické návyky a komunikaci s okolím. Pomocí těchto aktivit se má jedinec naučit konkrétnímu chování, které od něho společnost vyžaduje. Další volnočasovou aktivitu představuje příprava na vyučování, v jejímž průběhu je dítě směřováno ke psaní úkolů a plnění dalších povinností do školy. Volnočasové aktivity jsou realizovány prostřednictvím četby, didaktických her, sledování televize.⁴¹

Nároků, které mají splňovat volnočasové aktivity dítěte, existuje celá řada:

- pedagogické ovlivňování volného času – volný čas by měl být správným způsobem metodicky veden. Pouze za splnění této podmínky si může dítě odnést co nejvíce.
- jednota a specifická vyučování a výchovy mimo vyučování – výchova by měla respektovat jedinečnost každého dítěte.
- dobrovolnost – činnost by měla být dítěti tak, aby ho zajímala. Je třeba, aby bylo motivováno k jejímu výkonu. Když nemá dobrovolnou povahu, dítě nebaví a pokouší se hledat nějaké jiné činnosti.
- aktivita – zapojení dítěte do celého procesu aktivity. Dítě bude aktivita zajímat více, když dostane šanci, aby se na činnosti aktivním způsobem podílelo.
- seberealizace – prostor k vyniknutí jedincových předností, aktivity musí být realizovány tak, aby podnítily jedincův intelektuální nebo umělecký rozvoj.
- pestrost, zajímavost a přitažlivost – s těmito faktory stoupá zájem jedince o danou aktivitu, nesnaží se o to, aby našel nějakou jinou.
- odpočinek a rekreace – jedinec by si měl při zvolených aktivitách odpočinout a odreagovat se.
- zájmové zaměření – podpora a rozvoj jedincova zájmu, aktivity by měly být orientovány na oblasti, jež jedinec upřednostňuje.
- citlivost a citovost – zohledněna by měla být citová a emocionální stránka dané osoby, volnočasové aktivity nesmí zapříčiňovat negativní emoce.
- orientace na sociální kontakt – volnočasové aktivity jsou nežádoucí, když odvádějí jedince do izolace od dalších lidí. Dítě by mělo být v kontaktu s vrstevníky a mělo by dostat příležitost k lepší seberealizaci.

⁴⁰ PÁVKOVÁ, Jana a kol. *Pedagogika volného času*. Praha: Univerzita Karlova, 2014, s. 87-117.

⁴¹ Tamtéž.

- efektivita – volnočasové aktivity efektivně naplňují volný čas jedince a jsou přínosem pro osvojování jeho zájmů.
- kvalita a evaluace – souvisí s co nejkvalitněji odvedenou prací, schopností přemýšlet o uskutečněné činnosti a s jejím hodnocením. Pokud je evaluace správně nastavena, je aktivita uskutečňována kvalitně.

2.2.2 Faktory ovlivňující volný čas

V souvislosti s volnočasovými aktivitami dětí je nezbytné tázat se po vlivu prostředí na vývoj osobnosti. Zde by totiž měl člověk dostat odpověď na to, jaké volnočasové aktivity lze pro děti v tomto ohledu vnímat jako nejlepší.

O rozvoj osobnosti konkrétního jedince se v první řadě stará rodina, nelze opomíjet ani úlohu vrstevníků, jež získává na důležitosti během času.

Rodinné prostředí ovlivňuje, jaké schopnosti a dovednosti jsou vysoce hodnoceny a které naopak dítě reflektuje jako zbytečné. Odráží se tu hodnotový systém rodiny i celková úroveň obou rodičů. Rodinné prostředí se pokaždé snaží podporovat takové kompetence, které vnímá jako důležité. Nelze vyloučit, že identické rodinné prostředí zapůsobí na každé dítě rozdílně. Optimální se podle vědců jeví dynamické prostředí, jež podporuje osobní růst a rozvoj.⁴²

S rodinnými funkcemi jsou provázány i podmínky rodinného prostředí. Vztahy rodičů a sourozenců k dítěti lze reflektovat jako klíčovou sílu pro zdravý vývoj dítěte. Rodiče produkují pro dítě první společenské prostředí. Zde si dítě osvojuje pravidla soužití s jinými osobami, imituje je a snaží se jim přizpůsobit. Nabývá znalost různých podob chování, jež může do budoucna využít. Rodiče se pro dítě představují rovněž jako symbol autority. Děti by měly v rodině uznávat jistou míru sebeomezování a sebeovládání, chce se po nich, aby se přizpůsobily jeho nárokům. Rodinu nelze reflektovat jen jako seskupení určitého počtu rodinných příslušníků, ale jedná se také o rodinnou interakci mezi příslušníky rodiny během jejich každodenního soužití.⁴³

Domov lze vnímat jako první a nejdůležitější premisu kvalitní výchovy. Nezbytností pro zdravý společenský a citový vývoj dítěte je také vhodné a láskyplné rodinné prostředí, které mu dává dostatečný počet kvalitních a věkově přiměřených impulsů. Pro každé rodinné prostředí je charakteristická originální atmosféra a je určitým způsobem citově zbarveno. Rodiče by měli mít o své děti co největší zájem a odpovídajícím způsobem by se jim měli

⁴²MAGEE, Trish. *Šťastné dítě a jeho výchova v 52 lekcích*. Praha: Portál, 2001.

⁴³PRCHAL, Josef. *Vychováváme děti*. Praha: SNP – Státní pedagogické nakladatelství, 1988.

věnovat. Tak mohou získat jejich důvěru a přesvědčit je o tom, že k nim mají kladný vztah. Dané prostředí utváří atmosféru rodinné pohody, která je nutná pro rozvoj pozitivních povahových vlastností dítěte.⁴⁴

Nejdůležitější v rodině je vztah mezi manželi. Jeho vliv na život dítěte je značný a nadřazený nad ostatní vztahy. Kvalita vztahu mezi rodičem a dítětem i pocit bezpečí dítěte souvisí právě s kvalitou, jakou má manželský vztah. Děti, jež se doma cítí jistě, bezpečně a spokojeně, se mohou odpovídajícím způsobem vyvíjet a růst.⁴⁵

Každé dítě i dospívající vnímá jako podstatné i vztahy s vrstevníky. Pro děti školního věku je potřeba styku a akceptace vrstevnickou skupinou jednou z nejdůležitějších. Vrstevnická skupina totiž sehrává významný socializační vliv. K typickým znakům se řadí neinstitucionalizovanost, jež umožňuje větší mnohost v průběhu socializačního rozvoje. Jedinec její zásluhou rozvíjí rozdílné kompetence a osobnostní vlastnosti, které se často liší od těch, jež preferují dospělí. Pokud má být dítě konkrétní skupinou akceptováno, musí se chovat podle jejích pravidel. Děti mohou mít ve skupině vysoce ceněné pozice, jež jsou spojeny se značnou prestiží, ale mohou se ocitnout i v pozicích podřadných a neimponujících. Vrstevnická skupina se obvykle utváří s oporou ve snadnosti vzájemného styku ve školní třídě nebo v místě bydliště.⁴⁶

Úloha spolužáka, vrstevníka i kamaráda má ve školním věku důležitý význam, když je nutnou premisou pro pozdější formování hlubších přátelství i intimních vztahů v době adolescence. Podoba, v jaké si je dítě osvojí, se promítne i v jeho budoucích strategiích a hodnotě, již přisuzuje neformálním vztahům. Míjí se tím schopnost dobýt přijatelné místo ve skupině dětí stejné úrovně, které je nemusí akceptovat, když jim nebude po vůli. Skupina je podstatným sociálním prostorem, do něhož se dítě snaží včlenit. Identifikace s vrstevnickou skupinou představuje důležitý vývojový předěl a současně je projevem celkového rozvoje dětské osobnosti. Tuto identifikaci lze reflektovat rovněž jako počátek procesu odpoutávání se od závislosti na rodině. Vrstevníci získávají během času na významu, aby postupně rodiče nahradili.⁴⁷

Izolace od vrstevnické skupiny může mít na dítě záporný dopad. Existuje nebezpečí, že taková osoba nedokáže v budoucnosti navazovat kontakty, které by vedly k rozvoji hlubších přátelských i partnerských vazeb. Pokud by navzdory všemu takový vztah navázal,

⁴⁴ PRCHAL, Josef. *Vychováváme děti*. Praha: SNP – Státní pedagogické nakladatelství, 1988.

⁴⁵ CAMPBELL, Ross. *Potřebuji tvou lásku*. Praha: Návrat domů, 2001.

⁴⁶ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie. Dětství a dospívání*, Praha: Karolinum, 2012, s. 338.

⁴⁷ Tamtéž, s. 339.

je pravděpodobné, že by se v něm nedokázal odpovídajícím způsobem chovat. Ve vrstevnické skupině dítě získá úplně jiné zkušenosti než při soužití se sourozenci. Přátele si může vybrat, sourozence nikoli. Děti z jedné rodiny společně žijí od svého raného věku a vztahy mezi nimi bývají nejen komplikované, ale také složité. Navazované vazby s kamarády se v daném věku vyznačují menší hloubkou a nestabilitou.⁴⁸

Vrstevníci jsou schopni uspokojit mnoho potřeb, přičemž k nejdůležitějším se řadí potřeba citové jistoty a bezpečí. Děti získají emoční podporu v rozdílných životních situacích; ta však někdy není uskutečňována jen v pozitivním smyslu, protože děti snáze ve skupině poruší i jinak respektovaná pravidla. Uspokojena je potřeba učení, když prostřednictvím styku s vrstevníky se dětem dostane celé řady nových zkušeností a mohou si osvojit jiné způsoby chování než pod vlivem dospělých. Naplněna je potřeba sebeuplatnění, přičemž vrstevníci představují rovnocennou referenční skupinu.⁴⁹

Během školního věku se proměňuje postoj dětí k soupeření a kooperaci, když mnoho z nich vnímá soupeření jako zábavné a vzrušující. Zde je nutné hlídat přiměřenost. Děti s kvalitními sociálními kompetencemi umí spolupracovat i soupeřit, když kompetentnost v daném případě znamená, že nevyvolávají u ostatních averzi. Vrstevnické styky se neobejdou bez střetů, které mohou být zapříčiněny rozdílností názorů i zklamaným očekáváním. Reakce v konfliktní situaci má souvislost s postavením dítěte v konkrétní skupině.⁵⁰

Ve spojitosti s vývojem konkrétně logického uvažování a s uvolňováním emoční závislosti na dospělých děti samostatněji hodnotí i vrstevníky. V mladším a občas i na začátku středního školního věku je dané hodnocení ještě celkem málo rozlišené. Děti reflektují daného vrstevníka jako dobrého nebo špatného, hlubším rozborem se nezatažují. Mladší střední věk přináší ostřejší genderové rozlišení, když děti preferují stejnopohlavní skupiny, které jim dovolují utvrdit se v genderové identitě pomocí identifikace se skupinou vrstevníků totožného pohlaví. V tomto čase není výjimkou absolutní odmítání bližšího styku s osobami opačného pohlaví.⁵¹

Specifickou vrstevnickou skupinu představuje třída. Zde má dítě primárně přisouzené znaky jako souřadnost a nevýběrovost. Během prvních let docházky se ve třídě utváří hierarchizovaná struktura, v níž má každý člen skupiny své místo. Školní třída se chová

⁴⁸ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie. Dětství a dospívání*, Praha: Karolinum, 2012, s. 339.

⁴⁹ Tamtéž, 340.

⁵⁰ Tamtéž, s. 342.

⁵¹ MATĚJČEK, Zdeněk. *Psychologické eseje*, Praha: Karolinum, 2004, s. 150.

dvěma způsoby, rozdílně během vyučování a ve styku s učiteli v porovnání s tím, jak je tomu v průběhu přestávek a k sobě navzájem. Na postavení dítěte ve třídě působí dva podstatné faktory, a to oblíbenost – neoblíbenost a obdiv – přehlížení – opovržení.⁵²

První má spojitost se speciálními kompetencemi dítěte. Třída zpravidla oceňuje schopnost navázat styk a zachovat si kamarádský vztah. Pro neoblíbené děti je naopak příznačné, že jim ostatní nerozumí, jsou jim nepříjemné a nejsou schopny splnit nároky třídy. Druhý faktor lze interpretovat jako projev názoru třídy na osobnost konkrétního dítěte a jeho kompetence. Z něho je odvozen i vliv, jímž dítě ve skupině disponuje. Dětem imponuje odvaha a sebedůvěra, což někdy ústí v to, že se někteří jedinci vytahují. Kdežto s obdivovaným vrstevníkem se často druzí identifikují, zavrhané děti mívají neimponující vlastnosti a ostatní nejsou schopny nijak zaujmout. Dětská skupina se chce stále utvrzovat v kladné identitě, proto se pokouší eliminovat jedince, kteří by mohli její kladný obraz narušit. „Efekt černé ovce“ tak spočívá ve snaze odsoudit podobné jedince a postulovat, že do skupiny žádným způsobem nepatří. Příčinou může být skutečnost, že jedinec je začleněn do jiné sociální kategorie než ostatní.⁵³

V souvislosti s tématem této práce je důležité, že pro ohrožené jedince z dysfunkčních rodin vrstevnická skupina získává na významu v porovnání s důležitostí rodiny. Mládež se snaží o kladné přijetí, jehož se jí doma nedostává a nachází ho mezi „svými“. Pocit sounáležitosti a příslušnosti ke skupině někdy ovlivňuje její jednání v důležitých životních situacích i záporným způsobem. Moderní kriminologie ostatně dosvědčuje, že kriminalita dětí a mládeže se běžně děje v partách.⁵⁴

Vrstevnická skupina má na formování osobnosti dítěte v dospělosti zásadní dopad. Je nutné, aby se dítě umělo v podobném prostředí pohybovat, protože jen to mu dovolí a ulehčí navazování plnohodnotných vztahů v dospělosti. Bohužel všechny děti nemají zpočátku „stejnou startovní čáru“, protože disponují odlišnými vlastnostmi, kompetencemi i zkušenostmi. Některé mají hned svoji úlohu snazší, druhé musí o prestižní status ve vrstevnické skupině pracně bojovat. Podobná zkušenost se může, když je úspěšně zvládnuta, proměnit ve výbornou přípravu pro život v dospělosti.

⁵² VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie. Dětství a dospívání*, Praha: Karolinum, 2012, s. 346-347.

⁵³ Tamtéž, 348-349.

⁵⁴ MATOUŠEK, Oldřich a Andrea MATOUŠKOVÁ. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2011, s. 82.

2.2.3 Aktivity ve volném čase v období pubescence

Obecně je možné konstatovat, že někteří mladí již mají v čase svého dospívání svoje oblíbené koníčky, zatímco jiní je teprve hledají. Postoj k trávení volného času je potom značně individuální záležitostí. Někdo upřednostňuje aktivní trávení volného času, jiní preferují pasivní. Podobně dává někdo přednost organizované formě, kdežto jiný neorganizované. Mezi údajné přednosti organizované formy volného času má patřit prevence vzniku rizikového chování. Aktivní prožívání volného času cílí na rozvoj osobnosti, sebezpoznání a seberealizaci. Aktivní volnočasové aktivity mohou rovněž přispět k tomu, aby byly odkryty vlohy jedince v konkrétním odvětví. Nelze pochybovat o tom, že pasivní způsob trávení volného času dětem a mládeži neprospívá tolik jako aktivní činnosti. Volný čas pubescenta podle odborné literatury ukazuje na aktuální tendence v jeho osobnosti, přímo poukazuje na jeho zájmové a hodnotové směřování.⁵⁵

Čertík a Fišerová rozdělili trávení volného času na aktivní a pasivní formu. Jako aktivní formu lze chápat činnosti fyzické, kulturní, intelektuální a sociální. Jako pasivní formu vnímají nicnedělání, hraní počítačových her či sledování televize. Organizovanost aktivit ve volném čase dělí na spontánní, zájmové a pravidelné činnosti.⁵⁶

Podobně i Němec diferencoval zájmové činnosti podle toho, jestli na nich mají účastníci aktivní nebo pasivní podíl. Aktivity jsou receptivní, při nichž jsou jedinci diváky či posluchači, dále se jedná o aktivně tvořivé činnosti, kdy se jedinci aktivním způsobem podílí na činnostech v zájmových sdruženích či samostatně třeba při práci v dílnách. Zájmová činnost je pokaždé spjata s citovým prožitkem. S ohledem na obsah činnosti se dělí na vědeckotechnickou, vědeckou, technickopraktickou, společenskovední, přírodovědní, estetickovýchovnou, tělovýchovnou a sportovně orientovanou.⁵⁷

Spontánní aktivity si v čase pubescence volí jedinec sám a je na jeho rozhodnutí, jakou aktivitu upřednostní. Volný čas, jenž je stráven kvalitním způsobem, se podílí na formování hodnotových systémů dětí a mládeže. V současnosti je bohužel tendence, kdy jsou volnočasové aktivity orientovány spíše pasivním způsobem, kdežto aktivní činnosti se ocitají poněkud v pozadí.⁵⁸

⁵⁵ SPOUSTA, Vladimír. a kol. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Brno: Masarykova univerzita, 1994, s. 32.

⁵⁶ ČERTÍK, Miroslav a Věra FIŠEROVÁ. *Volný čas, životní styl a cestovní ruch*. Praha: Vysoká škola hotelová, 2009, s. 11.

⁵⁷ NĚMEC, Jiří a kol. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času pro doplňující pedagogické studium*. Brno: Paido, 2002, s. 23-24.

⁵⁸ ČERTÍK, Miroslav a Věra FIŠEROVÁ. *Volný čas, životní styl a cestovní ruch*. Praha: Vysoká škola hotelová, 2009, s. 14-15.

3 Možnosti učitele Výchovy k občanství v ovlivnění trávení volného času žáků na 2. stupni ZŠ

Občanská výchova je ve výuce na základních školách obvykle dotována jednou, nejvýše dvěma hodinami týdně, což není mnoho. Cílem učitele by mělo být především začlenit žáka do společenského života. Dotyčný by měl být schopen porozumět světu i poznávat sám sebe. Pedagog by měl rozvíjet jeho schopnosti do té míry, aby obstál v profesním, osobním a společenském životě. To se může podařit jen tehdy, když bude smysluplně trávit svůj volný čas, k čemuž má pedagog svým působením pomoci.

3.1 Škola a volný čas

Hlavním posláním škol samozřejmě není výchova ve volném čase, ale jedná se v první řadě o poskytování formální výchovy a vzdělávání. Tyto školy přesto svým působením na trávení volného času působí a v celé řadě případů vytvářejí i rozličné příležitosti pro jeho využívání. Když má být docíleno efektivně výchovných cílů, musí být na dítě působeno jednotně, v jeho zájmu a v souladu s individuálními potřebami a schopnostmi, a to v rodině i ve škole i v rámci organizovaných volnočasových aktivit a zájmových útvarů. Podle Pávkové je prokázáno, že propojení vyučování a zájmových činností s sebou nese dobré výsledky v obou oblastech. Zájem o vyučovací předmět představuje silný motiv pro zájmovou činnost v daném sektoru. Úspěchy v zájmové činnosti mají svůj kladný odraz i ve výsledcích školní výuky. Vyhraněné zájmy mohou být zásadní pro volbu povolání.⁵⁹

Za tímto účelem je třeba, aby byl budován co nejlepší vztah mezi pedagogem a žákem. Žáci reflektují svého učitele nejen prostřednictvím učiva, jež přednáší, ale také skrz jeho osobnost, charakterové vlastnosti, důslednost v požadavcích, přístup k individualitám žáků ve třídě. Zásadní roli má i skutečnost, jestli je s nimi schopen hovořit o jejich zálibách a trávení volného času, zajímat by se měl i o zájmy žáků a způsoby, jak je možné trávit volný čas. To dovoluje reflektovat žáka více komplexně, což následně může kladně působit na efektivitu pedagogického působení a formování kladného klimatu ve třídě.

Je zřejmé, že ačkoli jsou školy a školní povinnosti občas reflektovány jako protějšek volného času, nemůže mezi nimi být položena jasná hranice. Naopak platí, že když se daří

⁵⁹PÁVKOVÁ, Jana. *Pedagogika volného času*. Praha: Univerzita Karlova, 2014, s. 32.

tuto hranici stírat, je dítě schopno rozvíjet svoje zájmy a schopnosti a vytvářet si pozitivní hodnotovou orientaci pro svůj budoucí život.

3.2 Výchova k občanství na 2. stupni ZŠ

Konkrétní cíle oboru Výchova k občanství jsou stanoveny v Rámcovém vzdělávacím programu pro ZŠ, který určuje Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. Výchova k občanství společně s dějepisem spadá do vzdělávací oblasti Člověk a společnost. V minulosti se na školách vyučovalo dle osnov, kdy se dnešní předmět Výchova k občanství nazýval Občanská výchova.

3.2.1 Výchova k občanství v RVP pro základní vzdělávání

Cílem vzdělávací oblasti Člověk a společnost je podle RVP vytvářet u žáků takové postoje a dovednosti, jež jsou významné pro aktivní využívání poznatků o společnosti a mezilidských vztazích v občanském životě. Žáci se učí rozpoznávat i formulovat společenské problémy v historii i dnes, jsou seznamováni se vztahy v rodině i širších společenstvích a je rozvíjena jejich orientace ve finančnictví. Žáci by měli být zpraveni i o úkolech podstatných politických institucí a orgánů, nevyjímaje činnost armády. Jsou jim poskytnuty informace o jejich možném zapojení do občanského života. Tato vzdělávací oblast se snaží naučit žáky, aby uznávali a uplatňovali mravní principy a pravidla společenského soužití, měli by být schopni převzít odpovědnost za své názory, chování a jednání i případné důsledky. Zároveň probíhá rozvoj občanského a právního vědomí žáků, je posilován smysl jednotlivců pro osobní a občanskou zodpovědnost. Žáci jsou motivováni k tomu, aby se aktivním způsobem podíleli na životě demokratické společnosti.⁶⁰

Z výše uvedeného je zřejmé, že nastává značný problém s tím, aby si žáci vůbec mohli osvojit vše požadované v rámci vyhrazené hodinové dotace předmětu, která byla výše uvedena. Komplikací je i skutečnost, že občanskou výchovu někdy stále ještě vyučují neaprobovaní pedagogové. Proto byl tento předmět někdy neprávem upozadován. Je přitom nepochybné, že značné množství různorodých informací, které na žáky působí hlavně mimo

⁶⁰JERÁBEK, Jaroslav, TUPÝ, Jan a kolektiv. (2017) *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. [online] Národní ústav pro vzdělávání [cit. 15. 3. 2020] Dostupné z: http://www.nuv.cz/uploads/RVP_ZV_2017.pdf

vyučování, může často zavinit, že si o nějakém problému vytvoří zkreslenou představu. Je na učiteli, aby jim pomáhal zasazovat tyto informace a impulsy do správných souvislostí.⁶¹

Dnešní pojetí občanské výchovy představuje vzdělávací obsah, jenž sestává ze šesti složek: vlastivědné, ekonomické, osobnostní, právní, environmentální, sociální.⁶²

Vlastivědná složka sestává z vzdělávacího obsahu tématu *Člověk ve společnosti*. Má očekávané výstupy i učivo, které se může následně rozšířit o tematické okruhy z průřezových témat typu *Multikulturní výchova* nebo *Výchova demokratického občana*. Ekonomickou složku představuje obsah tématu *Stát a hospodářství*, když může opět dojít k jejímu doplnění průřezovými tématy *Mediální výchova*, *Environmentální výchova* nebo *Výchova k myšlení v evropských globálních souvislostech*. Osobnostní složka zahrnuje témata *Člověk jako jedinec*, když doplnit ji mohou opět některá z výše uvedených průřezových témat. Právní složka je formována vzdělávacím obsahem tématu *Stát a právo*, které může být rozšířeno o průřezová témata *Výchova demokratického občana*, *Multikulturní výchova* nebo *Mediální výchova*. Environmentální složka zatím nemá v oboru občanská výchova svoje téma a je zastoupena průřezovým tématem *Environmentální výchova*. Sociální složka sestává z předpokládaných výstupů a učiva tématu *Člověk ve společnosti*, když ji můžou rozšířit průřezová témata *Osobnostní a sociální výchova*, *Výchova demokratického občana*, *Multikulturní výchova* i *Mediální výchova*.⁶³

3.3 Osobnost učitele a jeho vlastnosti

Ideální učitel pravděpodobně neexistuje, jak už to v životě s ideály bývá. Přesto však určitě není zbytečné pokusit se vymezit vlastnosti, které by takový ideální typ měl mít. Ve své práci se pokusím zachytit, jak by mohl vypadat takový ideální učitel z pohledu žáka. Jsem si přitom vědoma, že se jedná o pohled, který je do značné míry vždy subjektivní, přesto však podle mě lze nalézt společné vlastnosti, jimiž by se měl takový ideální učitel vyznačovat.

Za jednu z nejdůležitějších lze považovat autoritu. Ta může být formální i přirozená. V tomto případě by však měla jednoznačně převažovat ta přirozená (osobní), což znamená, že učitel je ze strany svých žáků uznáván a respektován. Aby bylo dosaženo tohoto cíle, měl by mít učitel kladný vztah ke svému předmětu, vytvářet příznivé ovzduší ve třídě a zastávat

⁶¹HORSKÁ, Viola (2005).*Ke koncepci vzdělávacího obsahu Výchovy k občanství*. [online] Metodický portál RVP [cit. 15. 3. 2020] Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/285/ke-koncepci-vzdelavaciho-obsahu-vychovyk-obcanstvi.html/>.

⁶² STANĚK, Antonín. *Výchova k občanství v současné škole: profesní identita učitele výchovy k občanství*. Praha: Epocha, 2009, s. 40.

⁶³Tamtéž, s. 40-41.

demokratický přístup k žákům. Také by měl usilovat o spravedlivé hodnocení a měl by mít schopnost řešit případné rozpory ve třídě, přičemž by měl využívat i svůj smysl pro humor. K jeho práci musí neodmyslitelně patřit optimismus a dobrá orientace v politickém i kulturním dění.⁶⁴

Učitel by měl být vybaven i další důležitou sociální dovedností, která bývá označována jako asertivita. Tou se rozumí schopnost prosadit se a otevřeně vyjádřit své emoce, názory a požadavky, bez toho, aby na druhé útočil nebo s nimi manipuloval. Pokud ji učitel umí využít ve své pedagogické praxi, může lépe řešit konfliktní situace nebo jim dokonce předcházet. Zároveň vede žáky k respektování druhých a uznávání jejich práv. Asertivní jednání najde uplatnění nejen v komunikaci se žáky, ale rovněž s jejich rodiči. Asertivní model výchovy pomáhá podporovat spolupráci, partnerské vztahy i vzájemnou toleranci mezi učitelem a jeho žáky. Asertivní učitel kupříkladu ihned kladně hodnotí vhodné chování žáka, zatímco rušivé chování ihned usměrňuje.⁶⁵

Důležitou vlastností úspěšného učitele je rovněž jeho citová zralost nebo citová stabilita. Takový učitel se jen tak nenechá vyvést od svých žáků z míry, nenechá se vyprovokovat jejich chováním, případně vtáhnout do okrajových sporů či dohadování s nimi. Pokud je totiž na učiteli vidět, že se jen tak nechá vyvést z míry, situace ve třídě se často rychle zhoršuje. V opačném případě však děti přestanou různé škodolibosti rychle bavit a postavení učitele v rámci třídy rychle získává na své kvalitě. Citová stabilita úzce souvisí i s pojmem „síla ego“, tím je rozuměno sebevědomí, sebedůvěra a vyrovnanost. To dovoluje učiteli vypořádat se s denními problémy, jež v každodenním životě třídy nastávají s klidem a profesionálním odstupem. Je přitom téměř lhostejné, zda jde o řešení konfliktů či neočekávané události (např. úraz). Prostřednictvím síly ego se také učitel snáze vyrovná s neúspěchy a dokáže se radovat z dílčích úspěchů, jež mu jeho práce přináší.⁶⁶

Je nezpochybnitelné, že ve výuce by měl mít své místo i vtip a humor, což každý žák dokáže ocenit. Humor pomáhá oživit všední školní život, nabourává stereotyp, zpříjemňuje každodenní školní povinnosti. Žák by byl jistě spokojen, kdyby jeho učitel uměl vhodně užívat vtipy, hádanky, slovní hříčky, zábavné příběhy, vtipné poznámky či komentáře. J. Mareš a J. Křivohlavý rozlišili ve své práci humor podle funkce na tlumící a posilující. Může

⁶⁴ VAŠUTOVÁ, Jaroslava. *Být učitelem: co by měl učitel vědět o své profesi*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2007, s. 45.

⁶⁵ VALIŠOVÁ, Alena. *Asertivita v rodině a ve škole: aneb zásady přímého jednání mezi dětmi, rodiči a učiteli*. Jinočany: H & H, 1998, s. 60-62.

⁶⁶ FONTANA, David. *Psychologie ve školní praxi: příručka pro učitele*. Praha: Portál 1997, s. 365-366.

pomáhat tlumit ve třídě společenské rozdíly a drobné konflikty, stejně jako posilovat demokratickou atmosféru, neformálnost a soudržnost mezi spolužáky.⁶⁷

Velmi podstatné v tomto ohledu je, aby se učitel důsledně snažil vyhnout ironii či posměchu. Humorné výroky nebo projevy by pak měl užívat přiměřené věku žáků, aby ho dobře pochopili. Jestliže se učitelé daří užívat humor vhodným způsobem, působí kladně na vzájemné vztahy ve třídě, stejně jako na atmosféru, v níž se výuka odehrává. Zmenšuje totiž rozdíly mezi učitelem v pozici nadřízeného a žáky jako podřízenými, což je sblížuje a v důsledku zlepšuje sociální klima ve třídě.⁶⁸

Dalším nezbytným předpokladem pro úspěch učitele v očích jeho žáka je schopnost spravedlivého hodnocení. To má totiž hned několik cílů. Je zpětnou vazbou pro učitele, protože mu dává zprávu o tom, jak žáci pochopili učební látku. Zároveň záznamy o prospěchu dávají možnost učiteli posoudit výkony žáků z hlediska jejich dlouhodobého vývoje a informovat o nich rodiče. Nápadné zhoršení pak může zavčas upozornit na možný problém. Žák by měl pak podle dosažených výsledků posoudit svůj pokrok, což však umožňuje pouze spravedlivé hodnocení. Z toho důvodu by se měl učitel vyvarovat hned několika úskalí. Především by neměl klást na hodnocení během výuky příliš velký důraz, protože pro řadu žáků může být takové vědomí nepřiměřeně stresující, navíc konstantně negativní hodnocení ovlivňuje záporně vztah žáka ke škole.⁶⁹

Kvalitní učitel usiluje o to, aby dosáhl cílů, které si vytýčil pro danou hodinu. Jeho žáci by přitom měli pokud možno pracovat s chutí, soustředěně, aktivně a v příznivých podmínkách. Z toho důvodu by měl učitel vždy hodnotit chování a výkony žáků, nikdy žáky samotné. Tím jim totiž ukáže, že si jich váží stejně v případě úspěchu i neúspěchu, což pomáhá odstranit obavy z druhého jmenovaného. Učitel rovněž nesmí zanedbávat podporu motivace žáků k učení, přičemž musí mít na zřeteli motivaci vnější i vnitřní, stejně jako žákovo očekávání úspěchu.⁷⁰

Také tvořivost a flexibilita učitele je nepochybně žáky vnímána kladně. Tvořivost je obecně v dnešní době pokládána za velmi cennou vlastnost osobnosti, protože takoví lidé se vyznačují vysokým stupněm autonomie (nezávislosti) i snahou o seberealizaci. Tvořivé vyučování je pak zdrojem komplexního rozvoje osobnosti žáků, napomáhá rozvíjet jejich

⁶⁷ MAREŠ Jiří a Jaro KŘIVOHLAVÝ. *Komunikace ve škole*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 160-167.

⁶⁸ MAREŠ Jiří a Jaro KŘIVOHLAVÝ, J. *Komunikace ve škole*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 176-177.

⁶⁹ KYRIACOU, Chris. *Klíčové dovednosti učitele: cesty k lepšímu vyučování*. Praha: Portál, 1996, s. 121-135.

⁷⁰ CANGELOSI, James, S. *Strategie řízení třídy: jak získat a udržet spolupráci žáků při výuce*. Praha: Portál, 1994, s. 66-91.

schopnosti tvořivě myslet, motivuje k učení, rozvíjí jejich fantazii a obrazotvornost. Také jim pomáhá zažívat sebeuspokojení, seberealizaci a ocenění jejich vlastní tvorby.⁷¹

Jak zdůrazňuje D. Fontana, velmi důležitou vlastností učitele je i jeho flexibilita (přizpůsobivost). Kvalitní učitel umí obměňovat své metody a přizpůsobovat je vyučovacímú předmětu i žákům, se kterými aktuálně pracuje. Tím také zabraňuje tomu, aby do hodin pronikala nuda, což by jistě jeho osobě v očích žáků neprospělo. Učitel může přinejmenším tradiční výukové metody (slovní, demonstrační, dovednostně praktické) nahradit metodami a úlohami tvůrčího typu.⁷²

Učitel prostřednictvím své osobnosti a svým výchovným působením spoluovlivňuje vývoj dětí a dospívajících. Základním úkolem tak i dnes zůstává žáky vzdělávat a vychovávat, přičemž dnes někdy bývá více akcentována ta druhá rovina. Plnit obě tato očekávání je samozřejmě velmi obtížné. Z hlediska výchovného působení by však podle mého názoru bylo pro většinu žáků nejlepší setkat se ve třídě s demokratickým učitelem, tak jak ho definuje J. Čáp a J. Mareš.⁷³

Učitel s integračním (demokratickým) výchovným stylem totiž ve svých žácích vidí partnery, důvěřuje jim a respektuje jejich osobnost. Tu se zároveň snaží vhodným způsobem formovat, chová se klidně, sebejistě a ve škole vytváří pozitivní atmosféru. Od žáků požaduje aktivitu, dokáže ocenit jejich snahu i jejich nápady, podporuje jejich individualitu a samostatnost. Na žáky klade přiměřené požadavky a kontroluje jejich plnění. Příkazy se snaží používat jen ve velmi omezené míře. Místo kárání děti povzbuzuje, motivuje, nedělá mu problém kladení vhodných otázek a dokáže vést své svěřence k zamyšlení. Demokratický učitel bývá ceněn pro své znalosti, spravedlivý přístup a schopnost porozumět žákům a v případě potřeby jim pomoci. Takový učitel by se podle mého názoru mohl do značné míry blížit ideálnímu učiteli z pohledu jeho žáků.⁷⁴

3.3.1 Učitel občanské výchovy

Pozice pedagoga občanské výchovy je v porovnání s jinými odlišná v tom, že od pedagogů v jiných předmětech je vyžadováno, aby měli v dané disciplíně jistou úroveň. Od učitele občanské výchovy lze ale stěží chtít, aby byl ve všech oborech, z nichž sestává jeho předmět, vzdělán tak jako ostatní ve svých užších odvětvích. V odborné literatuře se hovoří o tom, že svoji odbornost by měl pedagog kompenzovat tím způsobem, že se detailněji zaměří

⁷¹ LOKŠOVÁ, Irena a Josef LOKŠA. *Tvořivé vyučování*. Praha 2003, s. 40-41, 51-54.

⁷² FONTANA, Davis. *Psychologie ve školní praxi: příručka pro učitele*. Praha: Portál 1997, s. 370.

⁷³ ČÁP, Jiří a Jiří MAREŠ. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001, s. 325-326.

⁷⁴ Tamtéž. s. 325-326.

na jednu z disciplín, které jsou v občanské výchově zastoupeny. V té se stane odborníkem srovnatelným s ostatními a údajně není na škodu, když zaujme vyhraněný postoj k výuce, jenž bude ovlivněn jeho orientací. Nemělo by to však vypadat tím způsobem, že bude vládnout jen v jedné oblasti a výuka bude z té příčiny koncipována příliš jednostranně.⁷⁵

U učitele občanské výchovy jsou značné i nároky na jeho morálku a lidské kvality. Je tomu z té příčiny, že právě on je vychovatelem těchto kvalit. Proto není pokaždé nezbytností zvládnutí disparátních společenskovědních disciplín, ale žádoucí je mít schopnost podívat se na věc z rozličných úhlů pohledu, rozlišit předpoklady a možnosti, ale rovněž meze přístupů těchto pohledů konkrétních oborů. Učitel občanské výchovy se nevyhne tomu, aby probíral i sporné otázky z oblasti náboženství nebo politiky. Proto je třeba, aby disponoval tolerantním nadhledem.⁷⁶

Studium základů společenských věd a občanské výchovy je u nás uskutečňováno na pedagogických fakultách. Plné pedagogické vzdělání má absolvent teprve po úspěšném ukončení navazujícího magisterského studia.

3.3.2 Možnosti učitele OV v ovlivnění volného času žáků

Učitel občanské výchovy dokáže ovlivnit podobu žákovského volného času hlavně tím způsobem, že žáky seznámí s konkrétními projekty a aktivitami, jimž se mohou věnovat. Důležitá je v první řadě správná motivace. Stejně tak by měl učitel během různých aktivit cílených na vlastnosti a dovednosti jedince, jako jsou testy osobnosti, temperamentu nebo pro volbu povolání, umět u svých žáků odhalit, že disponují nadáním k nějaké činnosti, které se mohou následně i na základě jeho doporučení věnovat.

Učitel občanské výchovy je schopen zásadním způsobem ovlivnit volný čas svých žáků tím způsobem, jak dokáže ovlivnit jejich postoje a rozvíjet jejich schopnosti. Jednou z možností je volba vhodných forem výuky, když ideální se mi jeví projektová metoda. V jejím rámci jsou žáci vedeni k samostatnému zpracování některých projektů a získávají praktickou činnost a experimentováním. Projekty mají tu výhodu, že mohou mít podobu integrovaných témat i praktických problémů ze životní reality. Jejím prostřednictvím je možné rozvíjet a uskutečňovat mezipředmětové vztahy.⁷⁷

Inspirovat se je možné i v knize Jarmile Skalkové *Obecná didaktika*, kde předložila klasifikaci konkrétních metod. Hlavními didaktickými metodami pro občanskou výchovu by

⁷⁵ PIŤHA, Petr. *Úvod do výchovy k občanství: knížka pro učitele a veřejnost*. Praha:Orbis 1992, s. 24.

⁷⁶ STANĚK, Antonín. *Výchova k občanství v současné škole: profesní identita učitele výchovy k občanství*. Praha: Epoch, 2009, s. 56.

⁷⁷ PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eva a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. Praha:Portál, 2001, s. 184.

měly být ty, které se zaměřují na žáka a jeho aktivizaci. Jedná se o metodu rozhovoru, dramatizace, diskuse i jiné problémové metody. Využití je rozhodně možné sókratovský rozhovor, jenž se zakládá na tom, že učitel pokládá otázky tím způsobem, aby vhodně položeným dotazem vyvolal minulé poznatky a postupným přemýšlením a vyvozováním dospěl k dalším poznatkům. Metoda přispívá k podpoře bystrosti úsudku, kombinačních schopností. Pro pedagoga i žáky se vyznačuje značnou obtížností. S ohledem na možné využití volného času je podstatné, že žáci se nejen učí věcným argumentům, ale osvojují si také pravidla diskuse. Jejím prostřednictvím si mohou děti vybrat vhodné kroužky, které by je zajímaly.⁷⁸

⁷⁸SKALKOVÁ, Jarmila. *Obecná didaktika*. Praha: Grada Publishing, 2007.

4 PRAKTICKÁ ČÁST

Praktická část je složena ze dvou základních podkapitol. Obsahem první podkapitoly je prezentace výsledků empirického šetření, jehož cíle a metodický postup jsou představeny v první kapitole. Druhá podkapitola pak představuje souhrn výsledků a diskusi nad získanými poznatky.

4.1 Výsledky empirického šetření

I. ZÁJEM UČITELŮ OV O VOLNOČASOVÉ AKTIVITY ŽÁKŮ

Položka 1): Zjišťování informací o způsobech trávení volného času žáků učitelem v hodinách OV

V úvodní položce měli respondenti sdělit, zda v rámci výuky v občanské výuce zjišťují, jakým způsobem žáci tráví svůj volný čas a jaké volnočasové aktivity preferují. Získaná data prezentují tabulka 4 a graf 1.

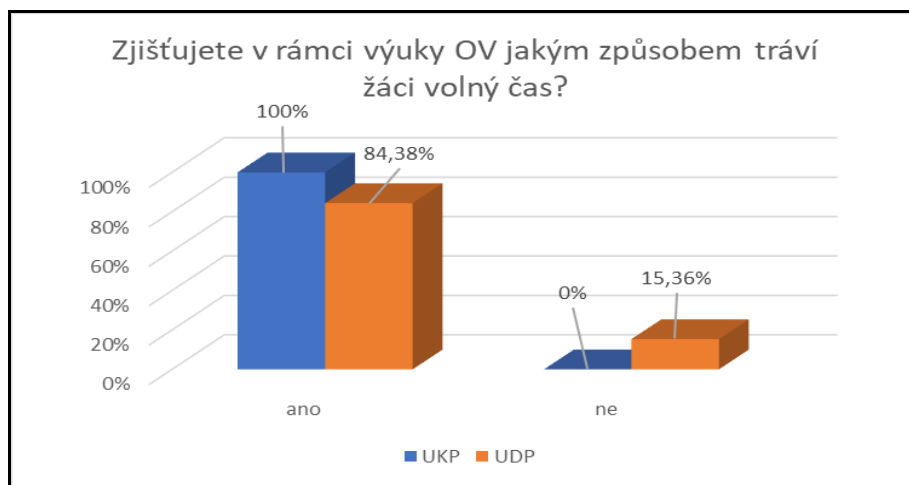
Tabulka 4 Zjišťování informací o způsobech trávení volného času žáků učitelem v hodinách OV

Zjišťujete v rámci výuky v OV, jakým způsobem tráví vaši žáci volný čas, jaké volnočasové aktivity preferují?	UKP N = 33		UDP N = 32		Celý soubor N = 65	
	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost
Ano	33	100,00 %	27	84,38 %	60	92,31 %
ne	0	00,00 %	5	15,36 %	5	7,69 %
CELKEM	33	100,00 %	32	100,00 %	65	100,00 %

Zdroj: vlastní zpracování

Analýza dat celého souboru přinesla zjištění, že naprostá většina učitelů (n = 60; 92,31 %) se v hodinách občanské výchovy zajímá o to, jakým způsobem žáci tráví své volnočasové aktivity a jaké volnočasové aktivity preferují.

Graf 1 Zjišťování informací o způsobech trávení volného času žáků učitelem v hodinách OV



Zdroj: vlastní zpracování

Mezi sledovanými sub-soubory se vykázal rozdíl vyšší než stanovená významná míra rozdílnosti. Zatímco odpověď „ne“ neuvedl ani jeden z respondentů sub-souboru učitelů s kratší délkou praxe, v sub-souboru učitelů s delší délkou praxe uvedlo odpověď „ne“ 5 respondentů, což odpovídá relativní četnosti 15,36 % ze souboru UDP (N 32 = 100 %).

Položka 1a): Metody a formy zjišťování informací o způsobech trávení volného času žáků

První rozšiřující otázka položky 1 byla formulována formou otevřené otázky, bez nabízených možností. Většina respondentů uvedla v odpovědi více způsobů toho, jak zjišťují informace o volnočasových aktivitách žáků. Za účelem větší přehlednosti rozčlenila autorka diplomové práce množství odpovědi s pomocí postupů založených na principu kódování (viz kapitola 1) do čtyř základních kategorií uvedených tabulce 5 a grafu 2. Příklady jednotlivé odpovědi jsou uvedeny v textu pod tabulkou.

Tabulka 5 Metody zjišťování informací o způsobech trávení volného času žáků učitelem v hodinách OV

N = 65						
Pokud ano, jakými formami a metodami toto zjišťujete?.....	UKP N = 33		UDP N = 32		Celý soubor N = 65	
	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost
ústní forma	39	63,93 %	26	56,52 %	65	60,75 %
písemná forma	4	06,56 %	17	36,96 %	21	19,63 %
skupinová výuka	6	09,84 %	1	02,17 %	7	06,54 %
jiné didaktické prostředky	12	19,67 %	2	04,35 %	14	13,08 %
CELKEM	61	100,00 %	46	100,00 %	107	100,00 %

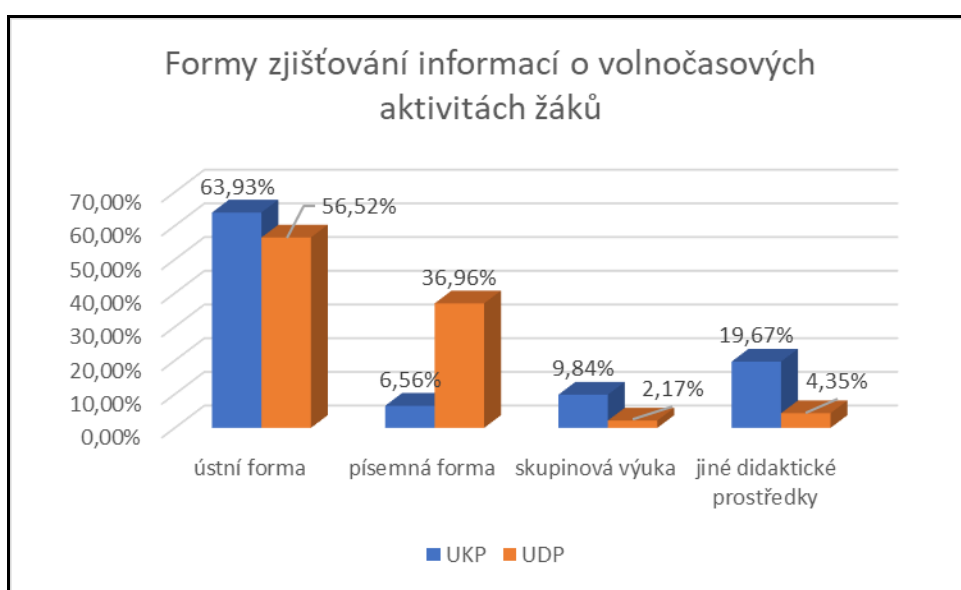
Zdroj: vlastní zpracování

K **ústní formě** způsobu zjišťování volného času žáků byly zařazeny odpovědi: „dotazováním“; „rozhovorem“; „diskusí“; „formou rozhovoru – otázky a odpovědi“; „řízený rozhovor s žáky“; „ústní dotazy“; „dotazem při seznamování s žáky“; „povídání s žáky“. K **písemné formě** zjišťování lze zařadit odpovědi: „dotazníkem“, „bonusové otázky v testech“, „písemně v rámci výuky“. Ke zjišťování prostřednictvím nebo s využitím **skupinové výuky** byly zařazeny odpovědi: „děti se dotazují navzájem“, „prací v kruhu“, „prací s třídním kolektivem“, „pozorováním při činnosti ve skupinách“. Ke zjišťování prostřednictvím **jiných didaktických prostředků** lze zařadit odpovědi: „různými aktivitami“; „formou hry“; „témata projektů“; „referáty“; „prezentace“; „žáci zpracovávají plakát nebo jiné

výtvarné vyjádření k tématu volný čas“; „brainstorming“; „herní aktivity“; „s využitím hry“; „hrami s tématem volný čas“; „při výletech a jiných akcích konaných mimo školu“.

Analýza dat za celý soubor ukazuje, že nejvíce frekventovanou odpovědí byla „rozhovorem“ nebo kombinace „rozhovorem a diskusí“ či „rozhovorem a dotazníkem.“ Z údajů uvedených v tabulce 5 vyplývá, že učitelé při zjišťování informací o volnočasových aktivitách žáků využívají ústní formy dotazování. Zajímavá odpověď naznačila, že učitelé se mohou o volnočasových aktivitách dozvědět více při rozhovoru s žáky mimo vyučovací hodinu OV: „*Neradi se svěřují vyučujícímu před kolektivem, při dotazování „soukromě“ jsou vstřícnější*“

Graf 2 Metody zjišťování informací o způsobech trávení volného času žáků učitelem v hodinách OV



Zdroj: vlastní zpracování

Z grafu 2 vyplývá, že mezi sledovaný sub-soubory byly zaznamenány odlišnosti vyšší než VMR, a to jednak v počtu odpovědí, jednak v preferovaných metodách a formách. Z celkového počtu extrahovaných 107 jednotek odpovědí (100,00 %) uvedli respondenti ze sub-souboru UKP 57,01 %, respondenti ze sub-souboru UDP 42,99 %. Zatímco učitelé s kratší délkou praxe využívají k získání přehledu o volnočasových aktivitách žáků skupinovou výuku a jiné didaktické prostředky, zejména hru (rozdíl = 15,41 %), učitelé s delší délkou praxe ve vyšší míře preferují písemnou formu získávání informací (rozdíl = 30,40 %).

Položka 1b): Frekvence zjišťování informací o způsobech trávení volného času žáků

Druhá rozšiřující otázka první položky byla opět formulována formou otevřené otázky, bez nabízených možností. Za účelem větší přehlednosti byly odpovědi opět

rozčleněny do čtyř základních kategorií uvedených v tabulce 6 a grafu 3. Příklady jednotlivé odpovědi jsou uvedeny v textu pod tabulkou.

Tabulka 6 Frekvence zjišťování informací o způsobech trávení volného času žáků učitelem v hodinách OV

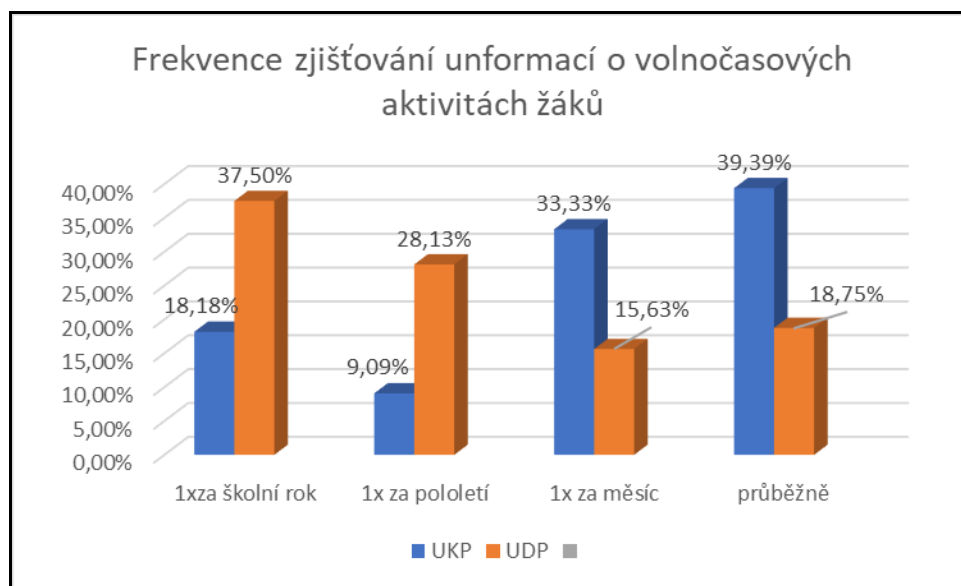
N = 65						
Pokud ano, s jakou časovou frekvencí (např. každou hodinu, jednou za měsíc, na začátku školního roku apod.) toto zjišťujete?	UKP N = 33		UDP N = 32		Celý soubor N = 65	
	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost
jednou za školní rok	6	18,18 %	12	37,50 %	18	27,69 %
dvakrát za školní rok	3	09,09 %	9	28,13 %	12	18,46 %
přibližně jednou měsíčně	11	33,33 %	5	15,63 %	16	24,62 %
průběžně – nepravidelně	13	39,39 %	6	18,75 %	19	29,23 %
CELKEM	33	100,00 %	32	100,00 %	65	100,00 %

Zdroj: vlastní zpracování

Do kategorie **jednou za školní rok** byly zařazeny odpovědi typu: „na začátku školního roku“; „jednou za rok“; „jedenkrát ročně“; „většinou na začátku šk. roku“; „při prvním kontaktu se třídou“; „na začátku školního roku, když k tomu mám podnět“. Kategorie **dvakrát za školní rok** sycena odpověďmi: na začátku školního roku a v pololetí; „jednou až dvakrát ročně“; „cca 1x za půl roku“. Kategorie **přibližně jednou za měsíc** sestává z odpovědí typu „spíše jednou za měsíc“; „1x za měsíc“; „jednou za měsíc“. Poslední kategorie **průběžně – nepravidelně** zahrnovala různorodé odpovědi, mj: „nepravidelně“; „nepravidelně dle tématu“; „nepravidelně, dle okolností“; 1x týdně-1x za 14 dní; „s žáky si "jen tak" povídáme cca každou druhou hodinu“; „ke každému tématu, téměř každou hodinu“; „příležitostně, podle situace a tématu hodiny“; „na začátku školního roku a v pololetí“; „nepravidelně, zpravidla jednou za čtvrt roku“; „příležitostně, většinou 4x ročně“; „průběžně celý rok – nepravidelně“; „nepravidelně dle tématu.“

Z dat za celý soubor uvedených v tabulce 6 vyplývá, že v nejvyšší míře učitelé občanské výchovy zjišťují informace o volnočasových aktivitách svěřených žáků průběžně a nepravidelně (n=19; 29,23 %). Data ve stanovených kategoriích jsou však rozložena přibližně v podobné míře, s výjimkou frekvence zjišťování dvakrát ročně, kterou uvedl nejnižší počet respondentů (18,46 %).

Graf 3 Frekvence zjišťování informací o způsobech trávení volného času žáků



Zdroj: vlastní zpracování

Mezi sledovaný sub-soubory byly zaznamenány rozdíly vyšší než VMR. Učitelé s kratší délkou praxe ve vyšší míře než jejich kolegové s delší praxí uváděli odpovědi indikující, že informace o volnočasových aktivitách žáků zjišťují průběžně – nepravidelně (rozdíl = 20,64 %) a 1x za měsíc (rozdíl = 17,7 %), naopak respondenti ze sub-souboru UDP uváděli ve srovnání s respondenty ze sub-souboru UKP ve vyšší míře odpovědi značící, že tyto informace zjišťují jedenkrát za školní rok (rozdíl 19,32 %) nebo jedenkrát za pololetí (rozdíl = 18,23 %). Uvedená data lze interpretovat v tom smyslu, že učitelé s kratší pedagogickou praxí se o volnočasové aktivity žáků zajímají intenzivněji než jejich kolegové s delší pedagogickou praxí.

Položka 1c): Výsledky zjištěných informací o způsobech trávení volného času žáků

Třetí rozšiřující otázka první položky byla opět formulována formou otevřené otázky, bez nabízených možností. Většina respondentů uvedla v odpovědi více zjištění, které byly při vyhodnocení brány jako samostatné jednotky (např. pokud respondent uvedl v odpovědi příklad sportovní a kulturní aktivity, byly tyto započítány zvlášť – to platí i pro další podobně vyhodnocované položky). Za účelem větší přehlednosti byly odpovědi opět s využitím postupů kódování rozčleněny do čtyř základních kategorií uvedených v tabulce 7 a grafu 4. Příklady jednotlivé odpovědí jsou uvedeny v textu pod tabulkou.

Tabulka 7 Výsledky zjištěných informací o způsobech trávení volného času žáků učitelem v hodinách OV

N = 65						
Pokud ano, popište v krátkosti výsledky vašich zjištění	UKP N = 33		UDP N = 32		Celý soubor N = 65	
	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost
Sportovní a pohybové aktivity	26	35,62 %	17	37,78 %	43	36,44 %
Kulturní a umělecké aktivity	13	17,81 %	13	28,89 %	26	22,03 %
Setkávání s vrstevníky	8	10,96 %	6	13,33 %	14	11,86 %
Internet, sociální sítě, počítačové hra	26	35,62 %	9	20,00 %	35	29,66 %
CELKEM	73	100,00 %	45	100,00 %	118	100,00 %

Zdroj: vlastní zpracování

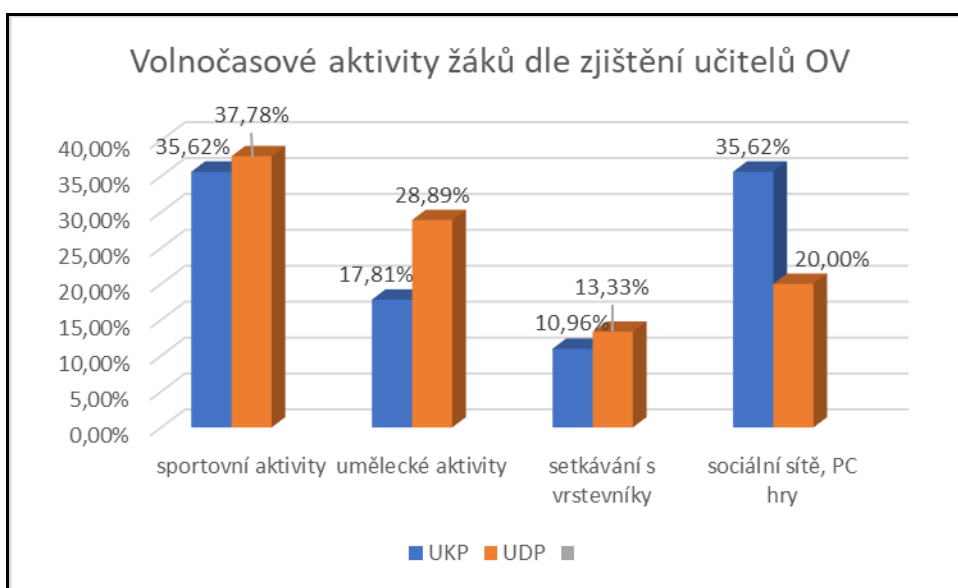
Někteří respondenti volili obsáhlejší odpovědi. Pro ilustraci dvě z těchto rozsáhlejších odpovědí uvádíme v přímé citaci: 1) „*Volný čas velká většina dělí mezi hry na mobilu/počítači a brouzdání po internetu, poslech hudby z internetu, chattování s webovými nikoli pouze školními přáteli. Část se s „přáteli“ schází na trénincích nebo zkouškách sborů, tyto aktivity jim spíše vybrali rodiče a je to zaujalo. Tento čas nepočítají do volného času. Pouze mizivé procento čte, neřídí se na televizi, sledují filmy na internetu. Nemají žádné rodinné tradice (vánoční nebo velikonoční), neslaví společně svátky, nepořádají výlety nebo jen výjimečně a s nechutí.*“ 2) „*Žákům je všeobecně blízký svět počítačů (on-line hry, úpravy videí, fotek, sledování obsahu na Youtube, využívání sociálních sítí). Čas „venku“ většinou obnáší setkání s kamarády (na venkově často jízda na kole, setkání na hřišti), ve městě vycházky s partou, sezení v parku, vyjížděky do Prahy za “shoppingem”. Rodinné výlety nejsou příliš rozšířené, uvádí je menší procento dětí. Pokud výlety, pak nejčastěji za zábavou (aquaparky, zábavní centra, nákupy, kino), méně často pobyt v přírodě. Některé děti mají hodně profilované zájmy (hlavně v umělecké oblasti).*“

Do kategorie **sportovní a pohybové aktivity** byly zařazeny odpovědi typu: vedou sporty; skauting; většinou se věnují sportu; sportovní kroužky; sport (fotbal, dobrovolní hasiči, florbal, basket); fotbal; volejbal, fotbal, floorbal; cvičení; parkour; lukostřelba; různé druhy tanců; jezdeckví; Sokol, orientační běh. Do kategorie **kulturní a umělecké aktivity** byly zařazeny odpovědi typu: následuje hudba; výtvarný obor; dochází do ZUŠ; četba; ZUŠ kroužky; zpěv; tanec; hudba; hraní na hudební nástroj; výtvarný a keramický kroužek;

malování hracích figurek. Do kategorie **společenské aktivity – setkávání s vrstevníky** byly zařazeny odpovědi typu: žáci druhého stupně nejčastěji tráví volný čas se svými přáteli; zúčastňují se školních akcí; kamarádi; kroužky ve škole; hry s kamarády; chození ven s přáteli; žáci nejraději tráví čas se svými přáteli. Do kategorie **internet, sociální sítě, počítačové hry** zařazeny odpovědi typu: PC; často tráví volný čas na PC, mobilu apod.; hodně času na sociálních sítích; nejčastěji se jedná o komunikaci na mobilních telefonech plus hry a „konzumace“ YouTube podcastů; u chlapců převažuje hra na PC, u děvčat sociální sítě.

Ze zjištění celého souboru učitelů občanské výchovy o volnočasových aktivitách svých žáků, prezentovaných v tabulce 7 vyplývá, že v nejvyšší míře se žáci ve svém volném čase věnují sportovním a pohybovým aktivitám (36,44 %). Následují aktivity spojené s kyberprostorem (29,66 %), a aktivity spojené s uměním a kulturou (22,03 %). V nejvyšší míře se podle zjištění učitelů věnují žáci aktivitám, které lze subsumovat do kategorie přímého setkávání s vrstevníky, tedy setkávání „face to face“, nikoli prostřednictvím sociálních sítí.

Graf 4 Výsledky zjištěných informací o způsobech trávení volného času žáků učitelem v hodinách OV



Zdroj: vlastní zpracování

Za relevantní údaj o rozdílech mezi sledovanými sub-soubory lze v této položce považovat ten, který vypovídá o počtu údajů extrahovaných z jednotlivých odpovědí. Z celkového počtu 118 jednotek odpovědí uvedli respondenti sub-souboru UKP 61,86 % jednotek, respondenti sub-souboru UDP 38,14 %. To lze interpretovat jako vyšší aktivitu učitelů s kratší praxí v oblasti zájmu o volnočasové aktivity žáků.

Položka 2): Sledování trendů volnočasových aktivit žáků 2. stupně ZŠ

Ve druhé položce byli učitelé občanské výchovy dotázáni, zda sledují současné trendy ve volnočasových aktivitách žáků. Získaná data zobrazují tabulka 8 společně s grafem 5.

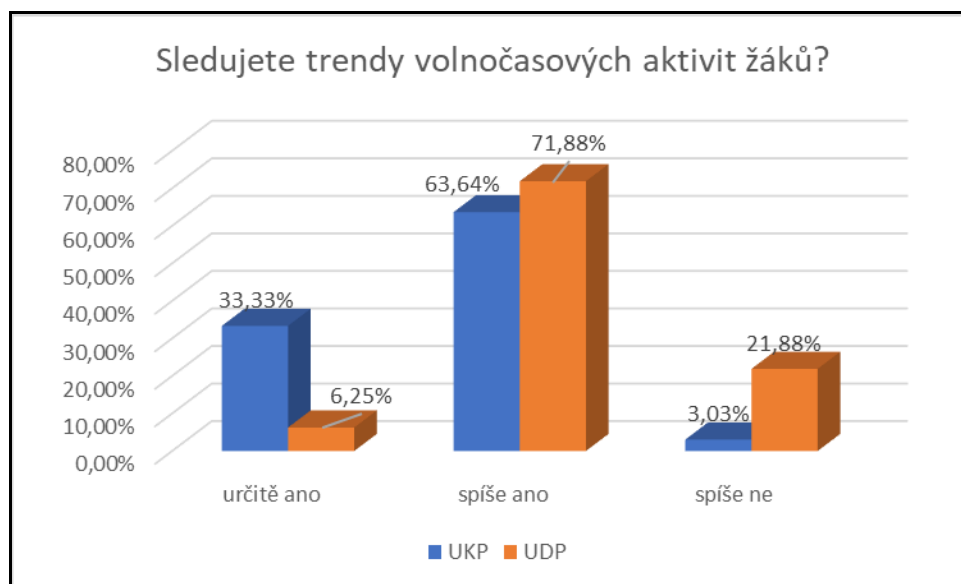
Tabulka 8 Sledování trendů volnočasových aktivit žáků 2. stupně ZŠ

N = 65						
Sledujete obecně trendy volnočasových aktivit žáků 2. stupně základních škol?	UKP N = 33		UDP N = 32		Celý soubor N = 65	
	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost
určitě ano	11	33,33 %	2	06,25 %	13	20,00 %
spíše ano	21	63,64 %	23	71,88 %	44	67,69 %
spíše ne	1	03,03 %	7	21,88 %	8	12,31 %
určitě ne	0	00,00 %	0	00,00 %	0	00,00 %
CELKEM	33	100,00 %	32	100,00 %	65	100,00 %

Zdroj: vlastní zpracování

Data za celý soubor ukazují, že v nejvyšší míře volili respondenti odpověď „spíše ano“ (67,69 %), což znamená, že většina učitelů se „spíše“ zajímá o nové a moderní trendy v trávení volného času žáků v období pubescence. Pětina učitelů uvedla odpověď „určitě ano“. Pouze přibližně 12 % učitelů (n = 8) se o módní trendy nezajímá, ani jeden z respondentů neuvedl odpověď „určitě ne“.

Graf 5 Sledování trendů volnočasových aktivit žáků 2. stupně ZŠ



Zdroj: vlastní zpracování

Mezi sledovanými sub-soubory se vykazaly rozdíly vyšší než VMR. Učitelé s kratší pedagogickou praxí ve vyšší míře volili odpověď „určitě ano“ (rozdíl = 27,08 %), učitelé s delší praxí v míře vyšší než VMR označili odpověď „spíše ne“ (18,85 %). Lze tedy

konstatovat, že učitelé s kratší praxí ve vyšší míře sledují trendy ve volnočasových aktivitách mládeže než jejich kolegové s delší pedagogickou praxí.

Položka 2a): Způsob sledování trendů volnočasových aktivit žáků 2. stupně ZŠ

V rozšiřující otázce druhé položky měli respondenti uvést, jakým způsobem (formou) sledují trendy ve volnočasových aktivitách žáků. Rozšiřující položka byla formulována formou otevřené otázky, bez nabízených možností. Za účelem větší přehlednosti byly odpovědi opět s využitím postupů kódování rozčleněny do čtyř základních kategorií, uvedených v tabulce 9 a grafu 6.

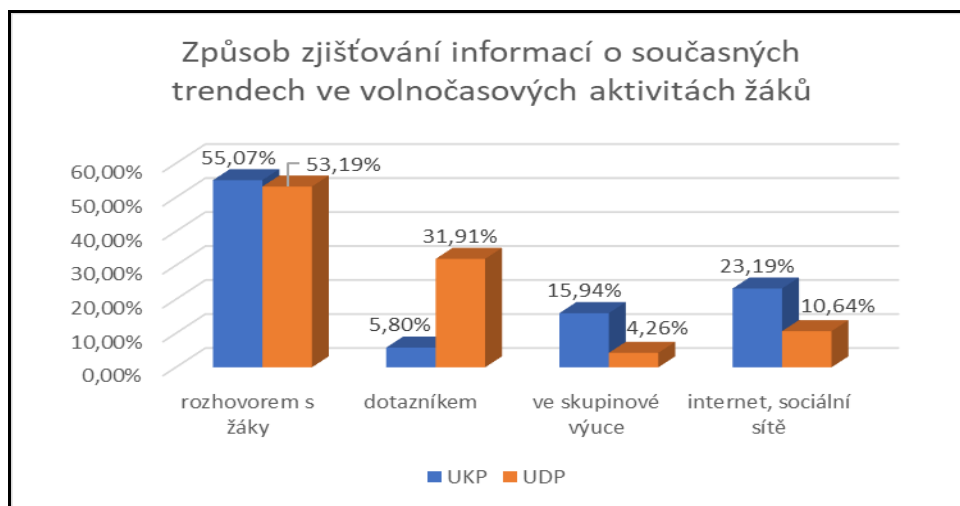
Tabulka 9 Způsob zjišťování informací o současných trendech ve volnočasových aktivitách mládeže

N = 65						
Pokud ano, jakým způsobem informace o současných trendech ve volnočasových aktivitách mládeže sledujete?	UKP N = 33		UDP N = 32		Celý soubor N = 65	
	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost
Rozhovorem s žáky	38	55,07 %	25	53,19 %	63	54,31 %
Dotazníkem	4	05,80 %	15	31,91 %	19	16,38 %
V rámci skupinové výuky	11	15,94 %	2	04,26 %	8	06,90 %
Na internetu, sociálních sítích	16	23,19 %	5	10,64 %	26	22,41 %
CELKEM	69	100,00 %	47	100,00 %	116	100,00 %

Zdroj: vlastní zpracování

Z analýzy dat za celý soubor vyplývá, že v nejvyšší míře získávají učitelé OV sledovaného souboru informace o současných trendech ve volnočasových aktivitách žáků (potažmo mládeže obecně) prostřednictvím rozhovoru. Tato varianta se v odpovědích z celkového počtu 116 jednotek odpovědí vyskytla s četností 54,31 %. Na druhém místě se umístilo získávání informací o současných trendech trávení volného času mládeže na internetu nebo sociálních sítích (např. na webovém portále festivalu Ladronka). Část učitelů využívá k orientaci o současných trendech dotazníky, nejmenší část se pak snaží tyto informace obstarat v rámci skupinové výuky.

Graf 6 Způsob zjišťování informací o současných trendech ve volnočasových aktivitách mládeže



Zdroj: vlastní zpracování

Z dat prezentovaných v grafu 6 vyplývá, že ve formách zjišťování informací o současných trendech ve způsobech trávení volného času se mezi sledovanými sub-soubory vykazaly rozdíly vyšší než VMR. Respondenti sub-souboru UDP ve vyšší míře než respondenti sub-souboru UKP ve svých odpovědích uváděli jako prostředky ke zjištění informací dotazníky (rozdíl = 26,86 %), naopak učitelé s kratší praxí ve vyšší míře uváděli skupinovou výuku (rozdíl = 11,68 %) a prostředí kyberprostoru (rozdíl = 12,55 %). Podobně jako v rozšiřujících položkách 1b) a 1c) i zde učitelé s kratší praxí uváděli ve svých odpovědích větší množství jednotek odpovědi; z celkového počtu 116 jednotek odpovědí (100 %) bylo z odpovědí respondentů sub-souboru UKP extrahováno 59,48 % jednotek, z odpovědí respondentů UDP 40,52 % jednotek.

Položka 3): Využívání získaných informací o volnočasových aktivitách žáků ve výuce

Záměrem položky 3 bylo zjistit, zda učitelé získané informace o volnočasových aktivitách žáků prakticky uplatňují ve výuce. Přehled o získaných datech přináší tabulka 10 společně s grafem 7.

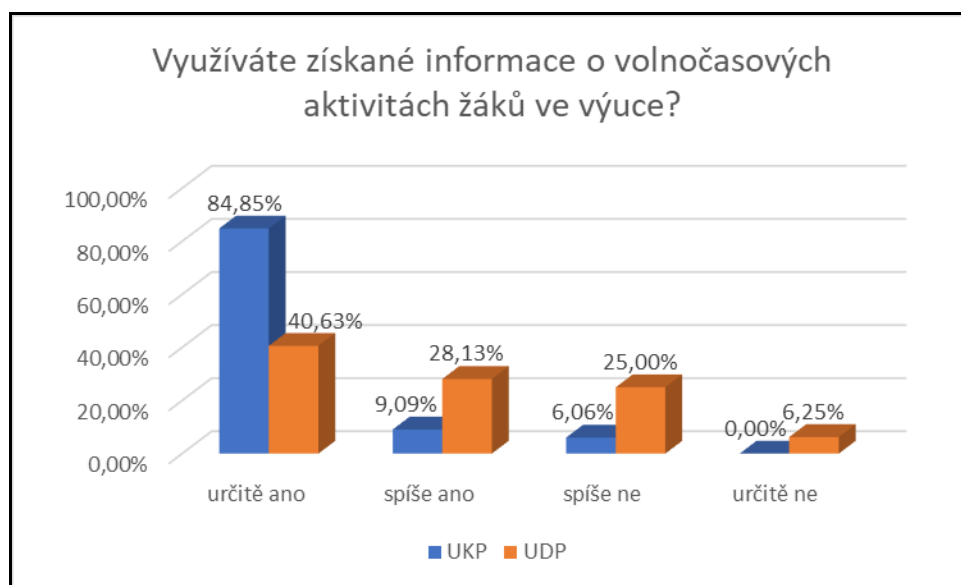
Tabulka 10 Využívání získaných informací o volnočasových aktivitách žáků ve výuce

N = 65						
Využíváte získaných informací o volnočasových aktivitách žáků ve výuce?	UKP N = 33		UDP N = 32		Celý soubor N = 65	
	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost
určitě ano	28	84,85 %	13	40,63 %	41	63,08 %
spíše ano	3	09,09 %	9	28,13 %	12	18,46 %
spíše ne	2	06,06 %	8	25,00 %	10	15,38 %
určitě ne	0	00,00 %	2	06,25 %	2	03,08 %
CELKEM	33	100,00 %	32	100,00 %	65	100,00 %

Zdroj: vlastní zpracování

Z dat získaných za celý soubor vyplývá, že dominantní většina učitelů OV (81,5 %) tyto informace buď „určitě ano“ (63,08 %) nebo „spíše ano“ (18,46 %) ve své výuce využívá. Necelá pětina respondentů s těmito informacemi ve své pedagogické práci „spíše ne“ (15,38 %) nebo „určitě ne“ (3,08 %) nepracuje.

Graf 7 Využívání získaných informací o volnočasových aktivitách žáků ve výuce



Zdroj: vlastní zpracování

Analýza dat za sledované sub-soubory ukazuje na rozdíly vyšší než stanovená významná míra rozdílnosti VMR. Učitelé s kratší délkou pedagogické práce ve vyšší míře volili variantu „určitě ano“ (rozdíl = 40,22 %) ve srovnání s učiteli s delší praxí. Respondenti sub-souboru UDP v míře vyšší než VMR označili možnost „spíše ano“ (rozdíl 19,04 %) a „spíše ne“ (rozdíl 18,94 %).

Položka 3a): Způsob a forma využívání získaných informací o volnočasových aktivitách žáků ve výuce

V rozšiřující otázce položky 3 byli respondenti požádáni, aby uvedli způsob, jakým se získanými informacemi o volnočasových aktivitách žáků ve výuce pracují. Rozšiřující

položka byla formulována formou otevřené otázky, přičemž někteří respondenti uvedli více možností. Odpovědi byly rozčleněny do pěti základních kategorií.

Tabulka 11 Způsob a forma využívání získaných informací o volnočasových aktivitách žáků ve výuce

N = 65						
Pokud ano, jakým způsobem a jakou formou?	UKP N = 33		UDP N = 32		Celý soubor N = 65	
	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost
v rámci skupinové výuky	15	22,39 %	5	13,16 %	20	19,05 %
v rámci projektové výuky	9	13,43 %	6	15,79 %	15	14,29 %
Přizpůsobením výuky	39	58,21 %	24	63,16 %	63	60,00 %
informováním žáků	3	04,48 %	2	05,26 %	5	04,76 %
jinou forma	1	01,49 %	1	02,63 %	2	01,90 %
CELKEM	67	100,00 %	38	100,00 %	105	100,00 %

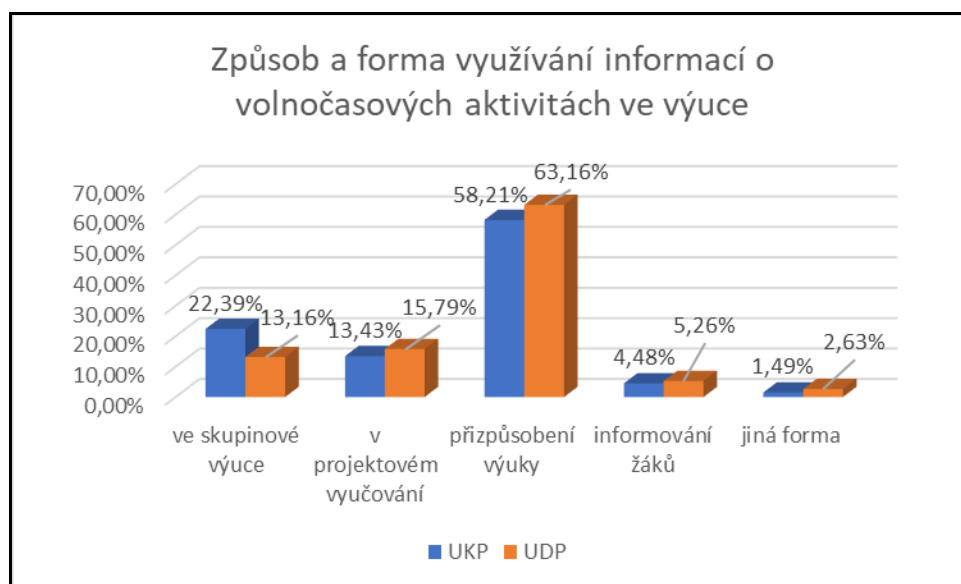
Zdroj: vlastní zpracování

Do kategorie **skupinová výuka** byly zařazeny odpovědi typu: používám aktivity /hry, které mohou zlepšit vztahy ve třídě; při skupinové práci; propojování zájmů žáků a didaktických her ve výuce; skupinové diskuse o zájmech žáků; vyzkoušení některých aktivit na školním výletě. Do kategorie **projektová výuka** byly zařazeny odpovědi typu: při třídních projektech; projekty na moderní témata a „cool“ osobnosti nebo influencers; praktická cvičení v rámci projektů. Do kategorie **přizpůsobení výuky** byly zařazeny odpovědi typu: přizpůsobuji tomu podobu výuky; prezentace o oblíbené aktivitě k vylepšení známky; práce s kritickým hodnocením pramenů (informační gramotnost); zařazení prvků s využitím elektronické komunikace; forma referátů; zařazování informací o sportech, o nichž vím, že je moji žáci provozují; „*téma se snažím směřovat i k volnočasové aktivitě žáků, např. podobnost dodržování pravidel ve společnosti a ve sportu příklady (příklady „ze života“)*“; přiblížení učiva zájmům žáků; „*snažím se propojovat učivo s tím, co by si mohli vztáhnout ke svým koníčkům, zálibám a dosavadním zážitkům a ke komunikaci v rodině a s kamarády*“; propojení s výukou například tím, že žáci navštěvující ZUŠ mohou v hodině předvést své umění (zpěvu, hry na hudební nástroj apod.); zařazování témat jako jsou bezpečnost na internetu či zdravý životní styl; zařazování ukázek z různých volnočasových kroužků do výuky; pokud volnočasové aktivity souvisí s probíraným tématem, mohou žáci přispět svými zkušenostmi, mají možnost přijít s tématem, kterému by se chtěli věnovat; zdůrazňování důležitosti pohybu v rámci mnoha tematických celků. Do kategorie **informování žáků** byly zařazeny odpovědi typu: informuji žáky o akcích, které se budou konat formou ústního sdělení, vyvěšení letáček ve třídě, na chodbách; informuji žáky o akcích ve městě, o nichž vím, že korelují s jejich zájmy; přináším žákům možnou nabídku trávení volného času (např.

nástěnka). Do kategorie **jiná forma** byly zařazeny odpovědi typu: například žáky, o nichž vím, že v nějaké volnočasové aktivitě vynikají, doporučím k reprezentaci školy (ve sportu, cizojazyčných soutěžích, uměleckých přehlídkách apod.); spolupráce s trenérem žáků.

Z analýzy dat za celý soubor prezentovaných v tabulce 11 vyplývá, že v nejvyšší míře využívají učitelé OV získané informace o volnočasových aktivitách žáků tím, že různým způsobem tyto poznatky „implementuje“ do výuky, resp. těmto poznatkům přizpůsobuje výuku. V menší míře tyto informace uplatňuje ve skupinové výuce nebo v projektovém vyučování.

Graf 8 Způsob a forma využívání získaných informací o volnočasových aktivitách žáků ve výuce



Zdroj: vlastní zpracování

Z vyhodnocení dat za sledované sub-soubory vyplývá, že v této rozšiřující otázce třetí položky se rozdíl vyšší než VMR nevykázal. V obou sub-souborech sdělovali respondenti odpovědi, z nichž vyplývá, že se získanými informacemi o způsobech trávení volného času nakládají v nejvyšší míře tím, že je určitým způsobem zakomponují do výuky. V rozšiřujících odpovědích učitelů s kratší praxí se frekventovaněji objevily odpovědi indikující, že se získanými informacemi pracují v rámci skupinového vyučování, avšak rozdíl nepřekonal VMR.

Podobně jako v předchozích rozšiřujících položkách i zde učitelé s kratší délkou pedagogické praxe uváděli ve svých odpovědích větší množství jednotek odpovědí ve srovnání s učiteli s delší délkou pedagogické praxe; z celkového počtu 105 jednotek odpovědí

(100 %) bylo z odpovědí respondentů sub-souboru UKP extrahováno 63,81 % jednotek odpovědí, z odpovědí respondentů UDP 36,19 % jednotek odpovědí.

Položka 4): Informování žáků o nabídce volnočasových aktivit v okolí jejich bydliště, které souvisí s učivem a výukou občanské výchovy

Záměrem formulace položky 4 bylo získat přehled o tom, zda a v jaké míře učitelé OV informují své žáky o nabídce volnočasových aktivit v okolí jejich bydliště, které souvisí s učivem a výukou občanské výchovy. Výsledná zjištění uvádí tabulka 12 společně s grafem 9.

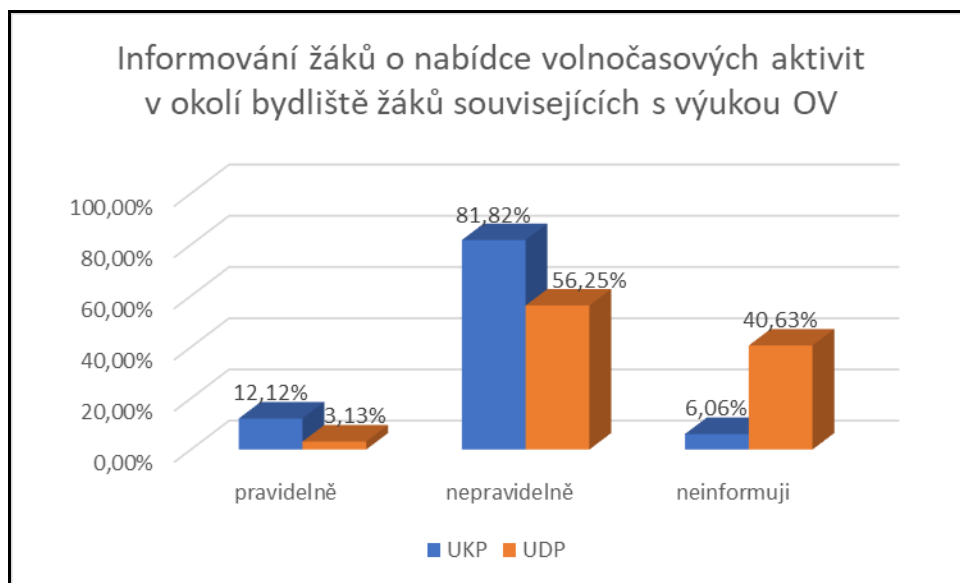
Tabulka 12 Informování žáků o nabídce volnočasových aktivit souvisejících s učivem a výukou OV

N = 65						
Informujete žáky o takových volnočasových aktivitách v okolí jejich bydliště, které souvisejí s učivem a výukou OV?	UKP N = 33		UDP N = 32		Celý soubor N = 65	
	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost
ano, pravidelně (minimálně jednou za měsíc)	4	12,12 %	1	03,13 %	5	07,69 %
ano, nepravidelně	27	81,82 %	18	56,25 %	45	69,23 %
neinformuji	2	06,06 %	13	40,63 %	15	23,08 %
CELKEM	33	100,00 %	32	100,00 %	65	100,00 %

Zdroj: vlastní zpracování

Data za celý soubor ukazují, v nejvyšší míře učitelé OV své žáky o volnočasových aktivitách v místě bydliště informují, avšak nepravidelně (69,23 %). Téměř čtvrtina respondentů své žáky o takových akcích neinformuje vůbec, naopak přibližně 8 % učitelů OV informuje své žáky pravidelně.

Graf 9 Informování žáků o nabídce volnočasových aktivit souvisejících s učivem a výukou OV



Zdroj: vlastní zpracování

Výsledky analýzy dat za sledované sub-soubory prezentované v grafu 9 dosvědčují rozdíly vyšší než VMR. Učitelé s kratší pedagogickou praxí informují své žáky nepravidelně ve vyšší míře ve srovnání s kolegy s delší praxí (rozdíl = 25,57 %), naopak respondenti UDP ve vyšší míře ve srovnání s respondenty UKP o aktivitách své žáky neinformují (rozdíl = 34,57 %). Rozdíl blízký se hranici kritéria VMR se vykázal i u pravidelného informování, které ve vyšší míře podle svých sdělení provádějí učitelé s kratší délkou pedagogické práce (rozdíl = 8,99 %).

Položka 4a): Příklady informování žáků o nabídce volnočasových aktivit v okolí jejich bydliště, které souvisí s učivem a výukou občanské výchovy

V rozšiřující otázce položky 4 byli respondenti požádáni, aby uvedli konkrétní příklady informování žáků o nabídce volnočasových aktivit v okolí jejich bydliště, které souvisí s učivem a výukou občanské výchovy. Rozšiřující položka byla opět formulována formou otevřené otázky, přičemž někteří respondenti uvedli více možností. Odpovědi byly rozčleněny do čtyř základních kategorií. Výsledky zobrazuje tabulka 13 společně s grafem 10.

Tabulka 13 Příklady informování žáků o nabídce volnočasových aktivit v okolí souvisejících s výukou OV

N = 65						
Pokud ano, uveďte konkrétní příklady:	UKP N = 33		UDP N = 32		Celý soubor N = 65	
	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost
informování o kulturních a společenských akcích	16	33,33 %	12	31,58 %	28	32,56 %
informování o sportovních akcích	11	22,92 %	7	18,42 %	18	20,93 %

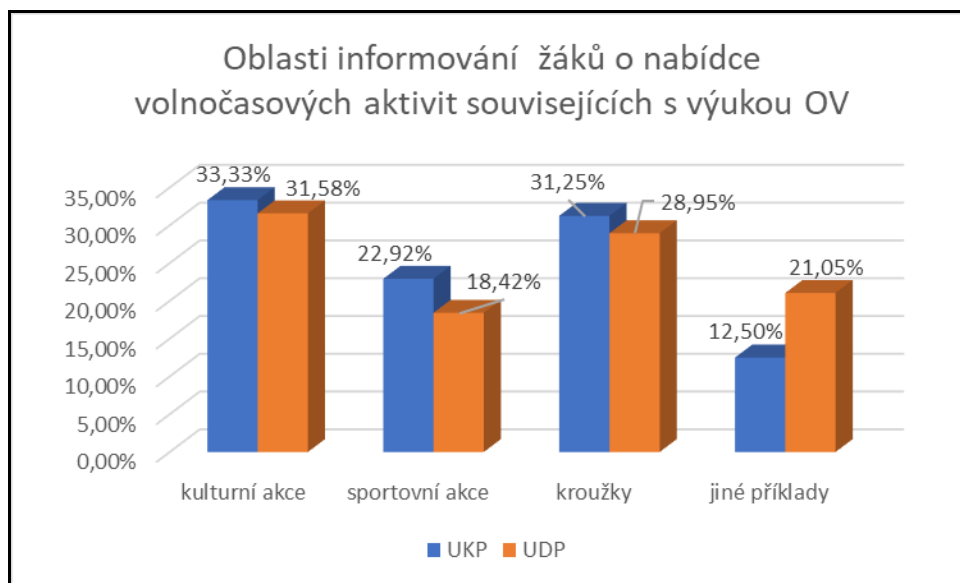
informování o kroužcích a kurzech	15	31,25 %	11	28,95 %	26	30,23 %
jiné příklady informování	6	12,50 %	8	21,05 %	14	16,28 %
CELKEM	48	100,00 %	38	100,00 %	86	100,00 %

Zdroj: vlastní zpracování

Do kategorie **informování o kulturních akcích** byly zařazeny odpovědi typu: besedy; divadlo; kino; kulturní akce; novinky z Městské knihovny a jejich akcích; „na počátku každé hodiny OV máme aktuality (žáci si připraví a odprezentují informaci o chystaných kulturních nebo společenských akcích ve městě), následně navazujeme krátkou diskuzí“; výstavy; volná místa v pěveckém sborečku; divadlo; Den Země; akce v kulturním centru. Do kategorie **informování o sportovních akcích** byly zařazeny odpovědi typu: sportovní akce; soutěže; „když se dozvím o otevření nového kroužku - např. tenis, parkour“; „nabízím sportovní kroužky a KMD“. Do kategorie **informování o kroužcích** byly zařazeny odpovědi typu: informuji o probíhajících kroužcích a kurzech; nabídka kroužků ve městě na začátku školního roku; nově otevřené zájmové organizace; letáčky z DDM a jiných organizací; Do kategorie **jiné příklady informování** byly zařazeny odpovědi typu: oslava 700. letého výročí obce; přes Městský měsíčník on-line; informování o trendech a diskuse o jejich zkušenostech; demonstrace; volby; spolupráce s Rodáky; nástěnka OV s aktuálními akcemi a aktivitami v okolí; dobrovolnické akce; Městský měsíčník; odkazy na internetové stránky města; „upozorním na aktivity, které v okolí probíhají. Po proběhnutí akce společně pohovoříme.“

Z výsledků analýzy dat za celý výzkumný vzorek zobrazených v tabulce 10 je zřejmé, že přibližně jednu třetinu jednotek odpovědí lze zařadit do kategorie informování o kulturních a společenských akcích (32,65 % ze všech odpovědí), další přibližně jednu třetinu do kategorie informování o kroužcích a kurzech (30,23 %). Přibližně 20 % odpovědí se týká informování o sportovních akcích, zbylých přibližně 16 % odpovědí bylo zařazeno do kategorie jiné příklady informování.

Graf 10 Příklady informování žáků o nabídce volnočasových aktivit v okolí souvisejících s výukou OV



Zdroj: vlastní zpracování

Analýza dat za sledované sub-soubory ukazuje, že v rozšiřující otázce položky č. 4 se rozdíl vyšší než stanovená VMR nevykázaly.

Podobně jako v předchozích rozšiřujících položkách i zde učitelé s kratší délkou pedagogické praxe uváděli ve svých odpovědích větší množství jednotek odpovědí ve srovnání s učiteli s delší délkou pedagogické praxe; z celkového počtu 86 jednotek odpovědí (100 %) bylo z odpovědí respondentů sub-souboru UKP extrahováno 55,81 % jednotek odpovědí, z odpovědí respondentů UDP 44,19 % jednotek odpovědí.

Položka 5): Zdroje pro vyhledávání informací o volnočasových aktivitách vztažených k výuce OV

Cílem formulace páté položky bylo získat přehled o tom, jaké zdroje pro vyhledávání informací o volnočasových aktivitách vztažených k výuce OV respondenti využívají. Výsledky přináší tabulka 14 společně s grafem 11.

Tabulka 14 Zdroje pro vyhledávání informací o volnočasových aktivitách vztažených k výuce OV

N = 65						
Kde si vyhledáváte informace o volnočasových aktivitách, které jsou vztaženy k výuce OV (můžete vybrat více možností)	UKP N = 33		UDP N = 32		Celý soubor N = 65	
	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost
na webovém portálu občankáři.cz	19	21,84 %	13	22,41 %	32	22,07 %

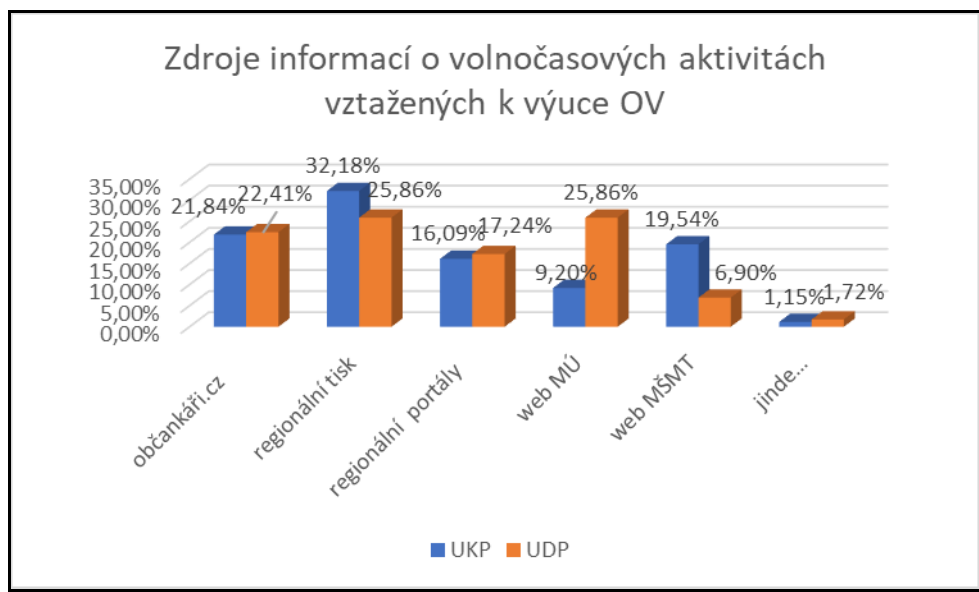
v regionálním tisku	28	32,18 %	15	25,86 %	43	29,66 %
na regionálních webových portálech	14	16,09 %	10	17,24 %	24	16,55 %
na webovém portálu městského úřadu	8	09,20 %	15	25,86 %	23	15,86 %
na webovém portálu krajského úřadu	0	0,00 %	0	0,00 %	0	0,00 %
na webovém portálu MŠMT	17	19,54 %	4	06,90 %	21	14,48 %
jinde...	2	01,15 %	3	01,72 %	7	01,38 %
CELKEM	87	100,00 %	58	100,00 %	145	100,00 %

Zdroj: vlastní zpracování

Analýza dat ukázala, že v nejvyšší míře učitelé OV participující na tomto výzkumném šetření využívají jako zdroj pro informování o volnočasových aktivitách souvisejících s výukou OV regionální tisk (29,66 %). Na druhém místě je to webový portál občankáři.cz (22,07 %). Jako další zdroje uvedli respondenti regionální webové portály (16,55 %), webový portál městského úřadu (15,86 %) a webový portál MŠMT (14,48 %). U možnosti „jinde“ byly dopsány odpovědi: *„o aktivitách se dozvídám z doslechu, náhodou, nebo třeba z knihoven“*; *„informace si nehledám záměrně, denní tisk, většinou na internetu, ale na konkrétních stránkách; plakáty u informačního centra.“*

Podobně jako v předchozích rozšiřujících položkách i zde učitelé s kratší délkou pedagogické praxe uváděli ve svých odpovědích větší množství jednotek odpovědí ve srovnání s učiteli s delší délkou pedagogické praxe; z celkového počtu 145 jednotek odpovědí (100 %) bylo z odpovědí respondentů sub-souboru UKP extrahováno 60,00 % jednotek odpovědí, z odpovědí respondentů UDP 40,00 % jednotek odpovědí.

Graf 11 Zdroje pro vyhledávání informací o volnočasových aktivitách vztažených k výuce OV



Zdroj: vlastní zpracování

Analýza dat za sledované sub-soubory ukazuje na rozdíly vyšší než stanovená významná míra rozdílnosti VMR. Učitelé s delší délkou pedagogické práce ve vyšší míře uváděli jako zdroj informací webový portál obecních/městských úřadů (rozdíl = 16,66 %), naopak respondenti ze sub-souboru UKP ve vyšší míře než jejich kolegové ze sub-souboru UDP uváděli jako zdroj informací webový portál MŠMT (rozdíl = 12,64 %).

Položka 6): Kritéria pro výběr informací o volnočasových aktivitách vztahených k výuce OV

V položce 6 byli respondenti požádáni, aby uvedli kritéria, podle vybírají informace o volnočasových aktivitách vztahených k výuce OV. Výsledná zjištění prezentuje tabulka 15 společně s grafem 12.

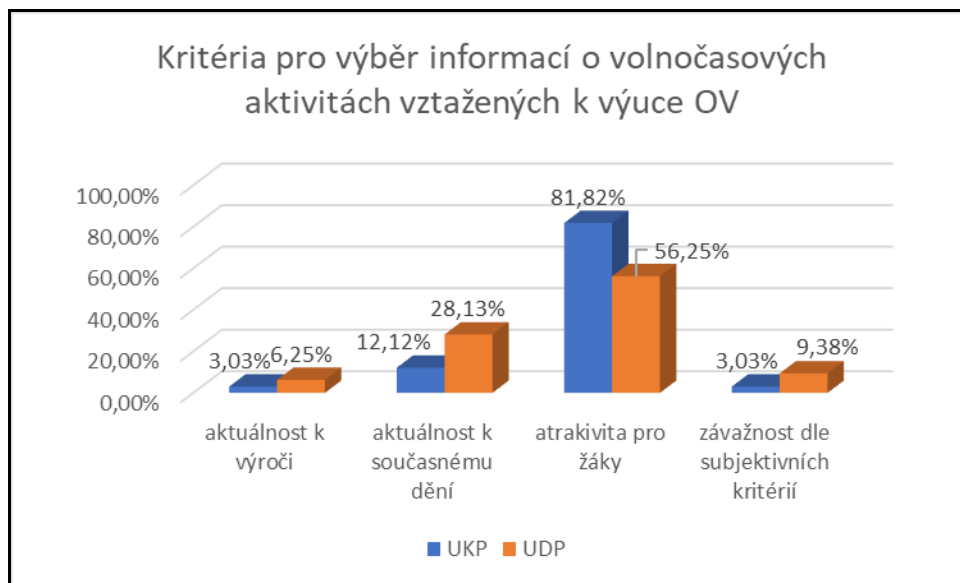
Tabulka 15 Kritéria pro výběr informací o volnočasových aktivitách vztahených k výuce OV

N = 65							
Podle jakých kritérií nabízené informace filtrujete?(můžete vybrat více možností)	UKP N = 33		UDP N = 32		Celý soubor N = 65		
	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost	
aktuálnost vztažená k nějakému výročí	1	03,03 %	2	06,25 %	3	04,62 %	
aktuálnost ve vztahu k současnému dění	4	12,12 %	9	28,13 %	13	20,00 %	
atraktivita pro žáky	27	81,82 %	18	56,25 %	45	69,23 %	
závažnost tématu dle subjektivních kritérií	1	03,03 %	3	09,38 %	4	06,15 %	
jiná kritéria	0	00,00 %	0	00,00 %	0	00,00 %	
CELKEM	33	100,00 %	32	100,00 %	65	100,00 %	

Zdroj: vlastní zpracování

Výsledná zjištění za celý soubor ukazují, že ve značně nejvyšší míře uváděli respondenti jako hlavní kritérium atraktivitu informací o volnočasových aktivitách vztažených k učivu OV (69,23 %). Další kritéria již respondenti uváděli s menší frekvencí; aktuálnost k současnému dění (20,00 %), závažnost tématu dle subjektivního posouzení respondenta (6,15 %) či aktuálnost informace vztažená k nějakému výročí (4,62 %). V dotaznících se objevily i doplňující odpovědi: „jsou to všechny 4 body;“, „všechny 4 body“, „nefiltruji“.

Graf 12 Kritéria pro výběr informací o volnočasových aktivitách vztažených k výuce OV



Zdroj: vlastní zpracování

Výsledky komparace dat sledovaných sub-souborů ukazují na rozdíly vyšší než stanovená významná míra rozdílnosti VMR. Učitelé s delší délkou pedagogické praxe ve vyšší míře preferují kritérium pro volbu informace aktuálnost vztaženou k současnému dění (rozdíl 16,01 %), pro učitele s délkou pedagogické praxe do 5 let je ve srovnání s učiteli s délkou praxe delší než 5 let ve vyšší míře důležité kritérium atraktivita pro žáky (rozdíl = 25,57 %).

Položka 7): Diskutování se žáky o volnočasových aktivitách, které se vztahují k učivu OV

V sedmé položce bylo záměrem zjistit, zda respondenti – učitelé občanské výchovy se svými žáky diskutují o volnočasových aktivitách, které se vztahují k učivu OV. Výsledná zjištění uvádí tabulka 16 a graf 13.

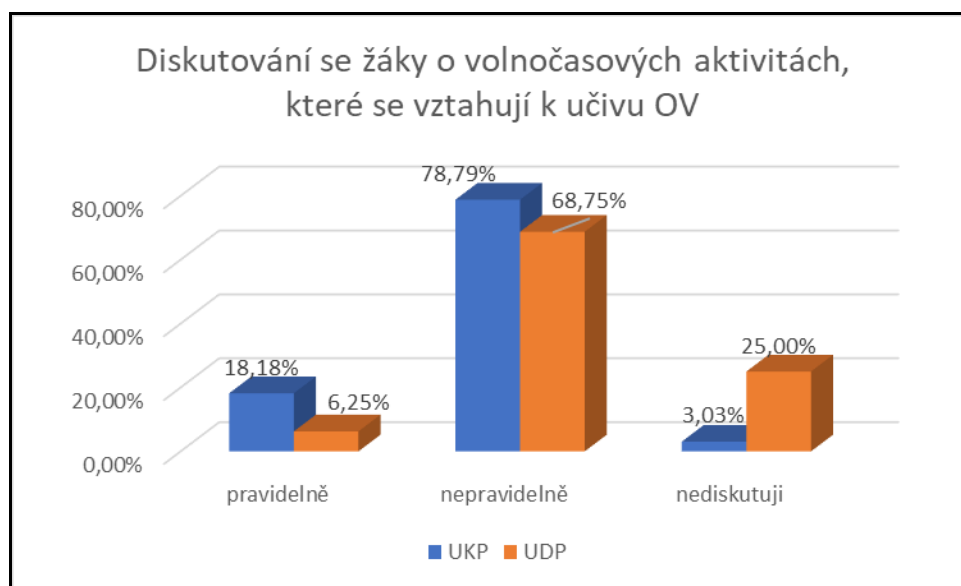
Tabulka 16 Diskutování se žáky o volnočasových aktivitách, které se vztahují k učivu OV

N = 65						
Diskutujete s žáky o volnočasových aktivitách, které se vztahují k učivu OV?	UKP N = 33		UDP N = 32		Celý soubor N = 65	
	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost
ano, pravidelně	6	18,18 %	2	06,25 %	8	12,31 %
ano, nepravidelně	26	78,79 %	22	68,75 %	48	73,85 %
nediskutují	1	03,03 %	8	25,00 %	9	13,85 %
CELKEM	33	100,00 %	32	100,00 %	65	100,00 %

Zdroj: vlastní zpracování

Z údajů za celý soubor je patrné, že respondenti v nejvyšší míře se žáky o volnočasových aktivitách vztahujících se k učivu občanské výchovy nepravidelně diskutují (73,85 %). Pravidelnou diskusi uvedlo přibližně 12 % respondentů, přibližně 14 % učitelů OV (n = 9) se svými žáky o volnočasových aktivitách souvisejících s kurikulem občanské výchovy nediskutuje.

Graf 13 Diskutování se žáky o volnočasových aktivitách, které se vztahují k učivu OV



Zdroj: vlastní zpracování

Analýza dat za sledované sub-soubory (graf 13) ukazuje na rozdíly vyšší než stanovená významná míra rozdílnosti VMR. Učitelé s kratší délkou praxe ve vyšší míře ve srovnání s učiteli s delší délkou praxe uváděli pravidelnou (rozdíl = 11,93 %) i nepravidelnou (rozdíl = 10,04 %) diskusi o volnočasových aktivitách souvisejících s učivem OV, naopak respondenti ze sub-souboru UDP ve vyšší míře než respondenti UKP uvedli odpověď, že na toto téma se svými žáky nediskutují (rozdíl = 21,97 %).

Položka 7a): Témata diskusí se žáky o volnočasových aktivitách, které se vztahují k učivu OV

V doplňující otázce sedmé položky byli respondenti požádáni, aby uvedli konkrétní příklady diskuse se žáky (otázka zněla: Pokud ano, uveďte konkrétní příklady). V této doplňující otázce neuvedli odpověď všichni respondenti. Odpovědi jsou různorodé, nebylo by relevantní vytvořit z nich určité kategorie tak, jako tomu je v předcházejících rozšiřujících otázkách. Níže některé odpovědi uvádíme v upravené podobě, některé v přímé citaci (platí i pro další níže prezentované položky) – učitelé uváděli diskusi na téma:

- volný čas – žáci sami vytvářeli nabídku volnočasových aktivit pro spolužáky;
- aktuální téma – aktuální film, jež se vztahuje k OV; aktuální politické dění;
- kulturní život v našem městě – informace o aktuálních kulturních akcích;
- účast na nějaké aktivitě – *„pokud se žáci zúčastnili nějaké aktivity, diskutujeme o tom, co si z ní odnesli, jestli to bylo pro ně zajímavé případně co, apod.“*; *„pokud se některý z žáků využije možnosti nabízené aktivity nebo už sám tuto navštěvuje, připraví např. referát, prezentaci pro ostatní a poutavě jim nastíní možnosti i pro další účastníky;“* formou aktuality seznámí účastník akce ostatní žáky s obsahem a průběhem proběhlé akce
- demonstrace – o aktivitě na demonstracích;
- volby do školské rady, školského parlamentu atd.;
- parkour, geocaching;
- politické dění;
- festivaly a výstavy.

Tři respondenti neuvedli téma, ale čas či formu diskuse: *„diskutujeme před a po proběhlé aktivitě; „formou hry a rozhovoru“*; *„pokud se blíží nějaká akce nebo nábor.“*

Položka 8): Účast na DVPP zaměřeného na oblast volnočasových aktivit žáků

V osmé položce nás zajímalo, zda se respondenti během své pedagogické kariéry zúčastnili některé ze vzdělávacích akcí v rámci dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků, která byla zaměřena na oblast volnočasových aktivit žáků. Výsledky uvádí tabulka 17.

Tabulka 17 Účast na DVPP zaměřeného na oblast volnočasových aktivit žáků

N = 65						
Zúčastnil/a jste se během Vaší pedagogické kariéry DVPP zaměřeného na oblast volnočasových aktivit žáků?	UKP N = 33		UDP N = 32		Celý soubor N = 65	
	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost
ano	7	21,21 %	1	03,13 %	8	12,31 %
ne	26	78,79 %	31	96,88 %	57	87,69 %
CELKEM	33	100,00 %	32	100,00 %	65	100,00 %

Zdroj: vlastní zpracování

Z údajů prezentovaných v tabulce 17 je patrné, že vzdělávání v rámci DVPP zaměřeného na volnočasové aktivity se zúčastnili pouze přibližně 12 % respondentů (n=8). Ve vyšší míře se tohoto typu vzdělávání zúčastnili respondenti ze sub-souboru UKP (rozdíl = 18,08 %).

Položka 8a): Bližší zaměření absolvovaného DVPP zaměřeného na oblast volnočasových aktivit žáků

V první rozšiřující otázce osmé položky byli respondenti požádáni o upřesnění toho, čeho konkrétně se DVPP týkalo; formulace první rozšiřující otázky položky 8 byla následující: Pokud ano, o jaké DVPP se jednalo? Odpověď uvedli jen tři respondenti:

- DVPP k osobě J. A. Komenského;
- cykloturistika s dětmi;
- DVPP zaměřené na atletiku a další pohybové aktivity.

Položka 8b): Přínos absolvovaného DVPP zaměřeného na oblast volnočasových aktivit žáků

Ve druhé rozšiřující otázce položky 8 jsme se respondentů zeptali, zda a v čem spatřují přínos absolvovaného DVPP; Pokud ano, v čem konkrétně bylo DVPP pro Vás přínosné? Zde byli respondenti sdílnější než v předchozím případě. V dotaznících se objevily následující odpovědi:

- „obohatilo mě v aktivitách využitelných v praxi“;
- „různé typy her pro žáky, aktivity pro žáky“;
- „obohacení v daném tématu ve výuce OV“;
- „jakými způsoby se dá dětem tato důležitá postava dětem představit“ (myšlen J. A. Komenský)

- „nabídkou nových aktivit pro práci se třídou“
- „poznal jsem nové aktivity“

II. KONKRÉTNÍ AKTIVITY UČITELE OV V OBLASTI OVLIVNĚNÍ VOLNOČASOVÝCH AKTIVIT ŽÁKŮ

Položka 9): Aktivní účast na organizaci volnočasových aktivit v rámci školy

V deváté položce bylo úkolem respondentů uvést, zda se aktivně podílejí na organizaci volnočasových aktivit v rámci jejich školy. Výsledná zjištění uvádí tabulka 18 společně s grafem 14.

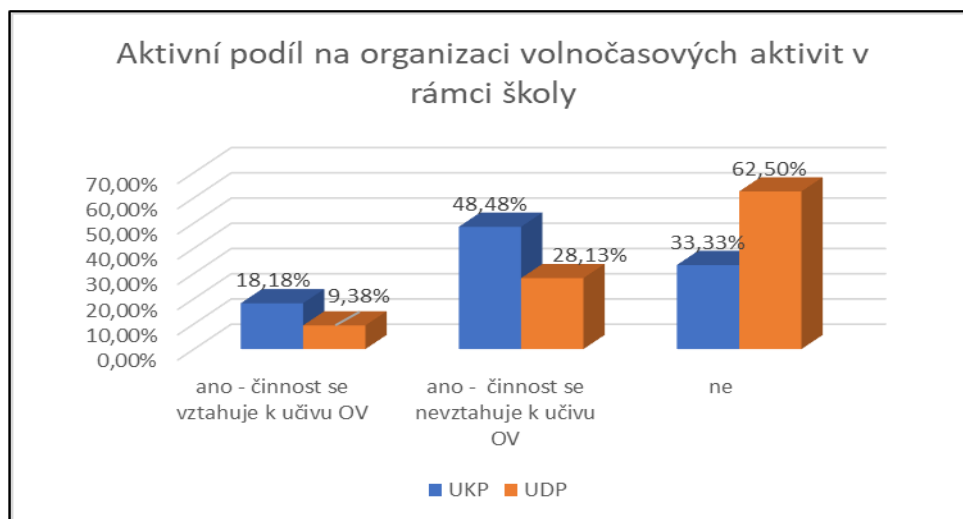
Tabulka 18 Aktivní účast na organizaci volnočasových aktivit v rámci školy

N = 65						
Podílíte se pravidelně na organizaci volnočasových aktivit v rámci vaší školy (např. vedení kroužku, činnost ve školním klubu apod.)?	UKP N = 33		UDP N = 32		Celý soubor N = 65	
	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost
ano, tato činnost se vztahuje k učivu OV	6	18,18 %	3	09,38 %	9	13,85 %
ano, tato činnost se nevztahuje k učivu OV	16	48,48 %	9	28,13 %	25	38,46 %
ne	11	33,33 %	20	62,50 %	31	47,69 %
CELKEM	33	100,00 %	32	100,00 %	65	100,00 %

Zdroj: vlastní zpracování

Z výsledků analýzy dat za celý soubor vyplývá, že téměř polovina respondentů (47,69 %) se na organizaci volnočasových aktivit pro své žáky v rámci školy nepodílí. Další více než třetina (34,86 %) uvedla, že se na organizaci podílí, avšak tyto volnočasové aktivity se nevztahují k učivu občanské výchovy. Přibližně 14 % učitelů OV zvolilo odpověď indikující, že se podílejí na organizaci takových volnočasových aktivit, které interferují s učivem občanské výchovy.

Graf 14 Aktivní účast na organizaci volnočasových aktivit v rámci školy



Zdroj: vlastní zpracování

Analýza dat za sledované sub-soubory (graf 14) ukazuje na rozdíly vyšší než stanovená významná míra rozdílnosti VMR. Respondenti ze sub-souboru UKP uvedli, že se ve vyšší míře podílí na organizaci volnočasových aktivit souvisejících (rozdíl 8,7 % však nepřesahuje stanovenou VMR) i nesouvisejících s učivem OV (rozdíl = 20,35 %) ve srovnání s respondenty ze sub-souboru UDP. Naopak, respondenti ze souboru UDP ve vyšší míře než jejich kolegové s kratší pedagogickou praxí uvedli, že se na organizaci volnočasových aktivit u svého zaměstnavatele nepodílejí (rozdíl = 29,17 %).

Položka 9a): Oblasti aktivní účasti na organizaci volnočasových aktivit v rámci školy

V rozšiřující otázce položky 9 byli respondenti požádáni, aby uvedli konkrétní volnočasové aktivity, na nichž se v rámci své školy organizačně podílejí. Rozšiřující položka byla formulována formou otevřené otázky, přičemž někteří respondenti uvedli více možností. Odpovědi byly postupy kódování rozčleněny do tří základních kategorií. Odpovědi sytící jednotlivé kategorie jsou uvedeny pod tabulkou 19.

Tabulka 19 Oblasti aktivní účasti na organizaci volnočasových aktivit v rámci školy

N = 34						
Pokud ano, uveďte, v jaké oblasti	UKP N = 22		UDP N = 12		Celý soubor N = 34	
	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost
kulturně zaměřené volnočasové aktivity	14	63,64 %	4	33,33 %	18	52,94 %
sportovně zaměřené volnočasové aktivity	5	22,73 %	4	33,33 %	9	26,47 %
jiné volnočasové aktivity	3	13,64 %	4	33,33 %	7	20,59 %
CELKEM	22	100,00 %	12	100,00 %	34	100,00 %

Zdroj: vlastní zpracování

Do kategorie **kulturně** zaměřené volnočasové aktivity lze zařadit odpovědi: mediální výchova; vedení čtenářského klubu; kroužek diskuze (se žáky se diskutuje o různých tématech jak z minulosti, tak ze současnosti); školní časopis; fotografický kroužek; keramika; divadlo. Do kategorie **sportovně** a pohybově zaměřené volnočasové aktivity lze zařadit odpovědi: skauting; sportovní aktivity; sportovní oblast; vedoucí kroužku mažoretek; sport. Do kategorie **jiné** volnočasové aktivity byly zařazeny odpovědi: Den s handicapem; Projektový den, který se vztahuje k významnému výročí našeho státu; školní klub; tábory; víkendové akce; den otevřených dveří.

Z údajů uvedených v tabulce 19 vyplývá, že v nejvyšší míře se ti respondenti, kteří uvedli participaci na organizaci volnočasových aktivit (n=34; 100 %) podílejí na organizaci činností, které spadají do kategorie kulturně zaměřených volnočasových aktivit (52,94 %). Přibližně čtvrtina (26,47 %) z těchto aktivních respondentů se podílí na organizaci sportovně-pohybových činností.

Z důvodu nízkého a asymetrického počtu respondentů není v této položce vyhodnocen rozdíl mezi sledovanými sub-soubory. Podobně jako v předchozích rozšiřujících položkách i zde učitelé s kratší délkou pedagogické praxe uváděli ve svých odpovědích větší množství jednotek odpovědí ve srovnání s učiteli s delší délkou pedagogické praxe; z celkového počtu 34 odpovědí (100 %) bylo z odpovědí respondentů sub-souboru UKP extrahováno 64,71 % jednotek odpovědí, z odpovědí respondentů UDP 35,29 % jednotek odpovědí.

Položka 9b): Způsob podílení se na organizaci volnočasových aktivit v rámci školy

Ve druhé rozšiřující otázce položky 9 měli respondenti uvést, jakým způsobem se na organizaci volnočasových aktivit v rámci školy podílí (vedoucí kroužku, hlavní organizátor, spoluorganizátor apod.). Ne všichni respondenti z těch, kteří uvedli aktivní účast (n=34; 100 %), v této rozšiřující položce uvedli odpověď. Níže jsou roztríděné (kategorizované) odpovědi:

- **Vedoucí kroužku:** vedoucí čtenářského klubu; vedoucí kroužku diskuse („*kladu důraz, aby žáci měli svůj vlastní názor a nenechali se ovlivňovat názory z okolí*“); vedoucí kroužku; vedoucí keramického kroužku; vedoucí/koordinátor; vedoucí sportovního kroužku;
- **Organizace aktivit:** organizace aktivit; organizace tréninkových dnů, soustředění, soutěží, přehlídek, vystoupení, akademie; organizace tanečních soutěží;

- **Participace** na vedení nebo organizace aktivit: pomoc s vedením oddílu; spoluorganizování akcí ve škole; spolupráce s jinými oddíly; pomoc s vedením oddílu.

Položka 10): Podílení se na organizaci volnočasových aktivit žáků o víkendu

V položce č. 10 jsme se chtěli dozvědět, zda se respondenti podílejí na volnočasových aktivitách svých žáků, které jsou organizovány pro jejich žáky ve volných (neškolních) víkendových dnech. Výsledky přináší tabulka 20 společně s grafem 15.

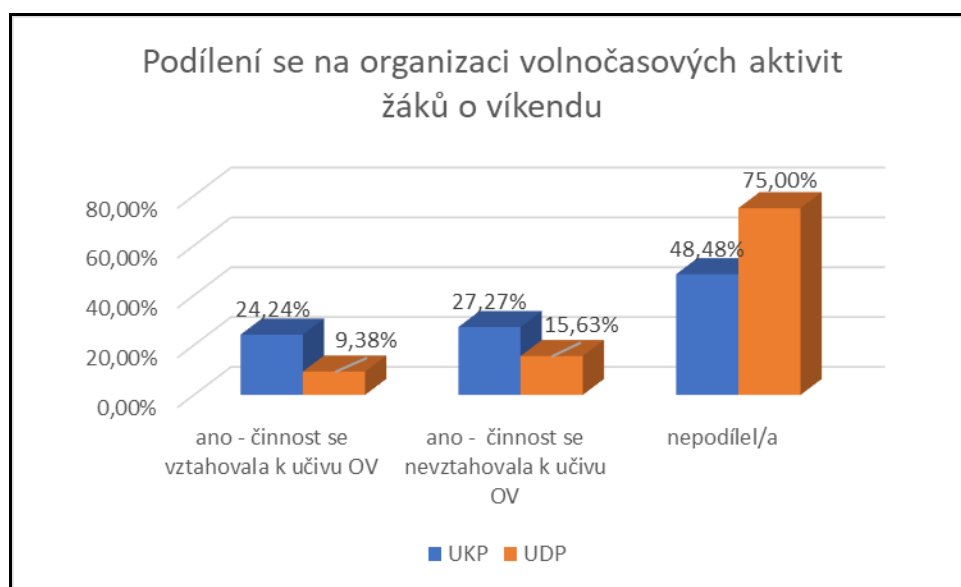
Tabulka 20 Podílení se na organizaci volnočasových aktivit žáků o víkendu

N = 65						
Podílel jste se někdy na organizaci volnočasových aktivit vašich žáků o víkendu?	UKP N = 33		UDP N = 32		Celý soubor N = 65	
	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost
ano, tato činnost se vztahoval k učivu OV	8	24,24 %	3	09,38 %	11	16,92 %
ano, tato činnost se nevztahovala k učivu OV	9	27,27 %	5	15,63 %	14	21,54 %
nepodílel/a	16	48,48 %	24	75,00 %	40	61,54 %
CELKEM	33	100,00 %	32	100,00 %	65	100,00 %

Zdroj: vlastní zpracování

Rozložení dat za celý soubor ukazuje, že nejvyšší část výzkumného vzorku se na volnočasových aktivitách určených pro své žáky, konaných o víkendu, nepodílela (61,54 %). Více než pětina (n=14; 21,54 %) učitelů participovala na víkendových aktivitách, které však nesouvisely s učivem občanské výchovy. Necelých 17 % učitelů se pak podílelo na víkendových aktivitách připravených pro žáky, které nějakým způsobem souvisely s učivem občanské výchovy.

Graf 15 Podílení se na organizaci volnočasových aktivit žáků o víkendu



Zdroj: vlastní zpracování

Komparace rozložení dat sledovaných sub-souborů přináší důkaz o rozdílech vyšších než stanovená významná míra rozdílnosti VMR. Respondenti ze sub-souboru UKP ve vyšší míře než jejich kolegové ze sub-souboru UDP uváděli účast na organizaci víkendových volnočasových aktivit určených jejich žákům, a to jak na činnostech souvisejících s občanskou výchovou (rozdíl = 14,86 %), tak víkendových volnočasových aktivitách nesouvisejících s výukou občanské výchovy (rozdíl = 11,63 %). Naopak, učitelé OV s pedagogickou praxí delší než 5 let ve vyšší míře než jejich kolegové s kratší pedagogickou praxí uváděli, že se na organizaci volnočasových aktivit pro své žáky, které se konají o víkendu, nepodíleli (rozdíl = 26,52 %).

Položka 10a): Konkrétní volnočasové aktivity žáků konané o víkendu, na nichž se respondenti organizačně podíleli

V rozšiřující otázce položky 10 byli respondenti požádáni o sdělení, na jakých volnočasových aktivitách svých žáků, které se konaly o víkendu, se podíleli. Ne všichni respondenti z těch, kteří uvedli aktivní účast (n=25; 100 %), v této rozšiřující položce napsali odpověď. Níže jsou vybrané odpovědi rozčleněné do kategorií.

- **Výlety** – „*párkrát jsem s dětmi zorganizovala kratší výlet do přírody, účast byla dobrovolná.*“; školní výlety za účelem poznávání regionů a památek (život na vsi/ve městě).
- **Divadlo a kulturní akce** - nácvik divadelního představení o víkendu; příprava vystoupení na školní akademii; nácvik kulturního vystoupení o víkendu; návštěva divadelního představení.
- **Víkendové programy a soutěže** - tmelení třídního kolektivu; práce se třídou za účelem posílení vztahů v sociální skupině, sdílení radosti a zážitků; sportovní víkendové akce; den soutěží a her; návštěva sportovního utkání; „*soutěže jarní a podzimní kola (jarní od března do června skoro každý víkend), přehlídky, vystoupení (květen - červen)*“.
- **Jiné** – víkendové setkání v rámci mezipředmětového projektu s představením své obce, kultur, tradic; veletrh středních škol.

Položka 11): Navazování kontaktů a vytváření partnerských vztahů s organizacemi a institucemi, které mohou obohatit vzdělávání žáků v občanské výchově ve vztahu k volnému času.

Formulace položky 11 cílila na zjištění týkajících se spolupráce respondentů s organizacemi a institucemi, jejichž náplň činnosti indikuje, že mohou obohatit vzdělávání žáků v občanské výchově. Výsledná zjištění uvádí tabulka 21 a graf 16.

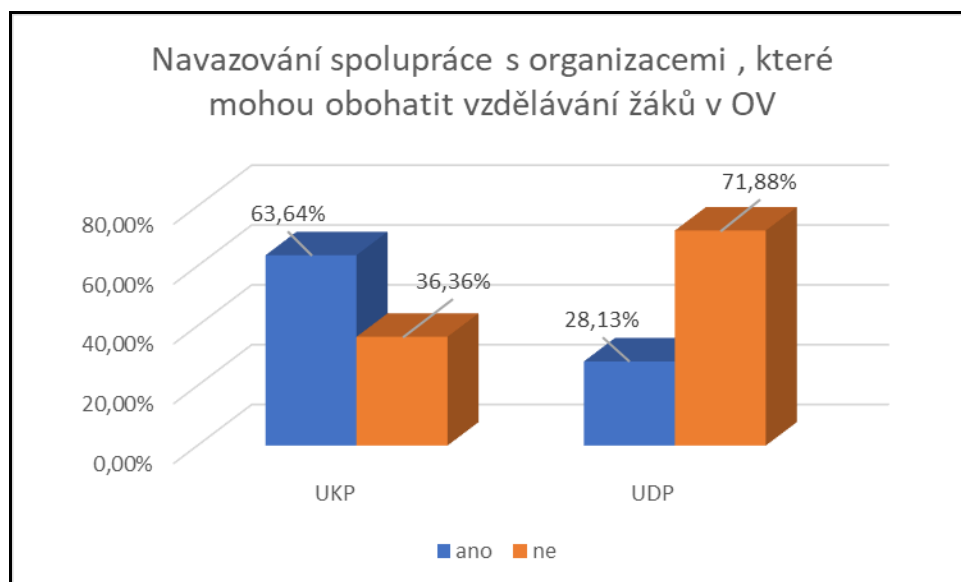
Tabulka 21 Spolupráce s organizacemi a institucemi, které mohou obohatit vzdělávání žáků v OV

N = 65						
Navazuje kontakty a vytváříte partnerské vztahy s organizacemi a institucemi, které mohou bohatit vzdělávání žáků v občanské výchově ve vztahu k volnému času?	UKP N = 33		UDP N = 32		Celý soubor N = 65	
	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost
ano	21	63,64 %	9	28,13 %	30	46,15 %
ne	12	36,36 %	23	71,88 %	35	53,85 %
CELKEM	33	100,00 %	32	100,00 %	65	100,00 %

Zdroj: vlastní zpracování

Výsledky analýzy dat za celý soubor přinesly zjištění, že navazování kontaktů a vytváření partnerských vztahů s různými organizacemi navazuje v rámci své pedagogické praxe přibližně 46 % respondentů. Nadpoloviční část účastníků empirického šetření (53,85 %) vztahy s organizacemi, které by mohly obohatit výuku občanské výchovy, nenavazuje.

Graf 16 Spolupráce s organizacemi a institucemi, které mohou obohatit vzdělávání žáků v OV



Zdroj: vlastní zpracování

Komparace rozložení dat sledovaných sub-souborů přináší důkaz o rozdílech vyšších než stanovená významná míra rozdílnosti VMR; učitelé OV s kratší délkou pedagogické praxe navazují ve srovnání s učiteli OV s delší délkou praxe ve vyšší míře kontakty a vytváří

partnerské vztahy s organizacemi a institucemi, které mohou obohatit vzdělávání žáků v občanské výchově (rozdíl = 27,28 %).

Položka 11a): Příklady navazování kontaktů a vytváření partnerských vztahů s organizacemi a institucemi, které mohou obohatit vzdělávání žáků v občanské výchově

V rozšiřující otázce položky 11 měli respondenti uvést, s jakými konkrétními organizacemi, které mohou obohatit vzdělávání žáků v občanské výchově, navázali spolupráci. Ne všichni respondenti z těch, kteří uvedli aktivní účast (n=30; 100 %), v této rozšiřující položce napsali odpověď. Níže jsou uvedeny odpovědi, rozčleněné do stanovených kategorií:

- **Neziskové organizace** - Semiramis (poskytuje mj. certifikované preventivní a adiktologické služby – pozn. autorky);⁷⁹ chráněná dílna; Bílý kruh bezpečí.
- **Kulturní instituce a muzea** – exkurze do regionálních muzeí; muzeum v našem městě; Muzeum Bedřicha Hrozného; městská knihovna; Rodáci; Centrum pro rozvoj; Exkurze do regionálního rádia; Exkurze do České televize; Židovský institut; návštěva redakce regionálních novin; spolupráce s Národním technickým muzeem Praha.
- **Organizace státní a veřejné správy** – Úřad práce; Obecní úřad; Policie ČR; Státní okresní archiv; Městská policie; Krajský soud;
- **Pedagogické a pečovatelské instituce** – Domov seniorů, spolupráce s MŠ; spolupráce se členy skupin na sociálních sítích, sdružující podobně smýšlející učitele a kulturní referenty obcí; spolupráce s jinými ZŠ; dětské kluby.
- **Sportovní organizace** – sportovní centrum; Sokol.

Položka 12): Aktivity ovlivňující volný čas jako součást školního vzdělávacího programu pro předmět občanské výchovy

V položce 12 jsme se chtěli od respondentů dozvědět, zda ve školních vzdělávacích programech jejich škol jsou zakomponovány aktivity, na nichž se učitelé OV účastní a které by z povahy své věci mohly působit/ovlivnit volný čas žáků (např. návštěva umělecké výstavy v rámci školní výuky může žáka povzbudit či motivovat k návštěvě dalších výstav v jeho volném čase). Výsledky prezentuje tabulka 22.

Tabulka 22 Aktivity jako součást školního vzdělávacího programu pro předmět OV

N = 65

⁷⁹SEMIRAMIS.cz (2020). *O nás*. [online][cit. 29.6.2020]. Dostupné z: <http://www.os-semiramis.cz/os-site/>

Jsou součástí školního vzdělávacího programu OV aktivity související s učivem OV a přesahující do volnočasových aktivit, kterých se svými žáky Vy osobně účastníte? (exkurze, návštěvy divadel, výstav, institucí a organizací, sportovních akcí apod.)	UKP N = 33		UDP N = 32		Celý soubor N = 65	
	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost
ano	25	75,76 %	21	65,63 %	46	70,77 %
ne	8	24,24 %	11	34,38 %	19	29,23 %
CELKEM	33	100,00 %	32	100,00 %	65	100,00 %

Zdroj: vlastní zpracování

Výsledné rozložení dat za celý soubor ukazuje, že ve většině škol, na nichž respondenti působí, jsou určité aktivity indikující možné ovlivnění volnočasových aktivit žáků součástí jejich ŠVP; tuto variantu označilo přibližně 71 % respondentů.

Rozdíly mezi sledovanými sub-soubory jsme v této položce neanalyzovali, neboť učitel jako jednotlivec sice může ŠVP ovlivnit (často se na jeho tvorbě podílí), ale zpravidla ve spolupráci s dalšími učiteli.

Položka 12a): Konkrétní příklady aktivit, které jsou součástí ŠVP pro předmět OV

V první rozšiřující otázce položky 12 byli respondenti požádáni, aby uvedli příklady konkrétních aktivit majících povahu možného ovlivnění volnočasových aktivit žáků, které jsou uvedeny v ŠVP pro předmět občanská výchova a na nichž se učitelé se svými žáky účastní. Někteří respondenti z těch, kteří v předchozí položce uvedli odpověď „ano“ (n = 46; 100 %) uvedli více možností. Odpovědi byly rozčleněny do čtyř základních kategorií. Vybrané odpovědi sytící stanovené kategorie jsou uvedeny v textu pod tabulkou 23.

Tabulka 23 Oblasti aktivit, které jsou součástí ŠVP pro předmět OV

Pokud ano, uveďte konkrétní příklady aktivit:	UKP N = 25		UDP N = 21		Celý soubor N = 46	
	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost
Aktivity související s dějinami a historií	8	21,05 %	6	20,69 %	14	20,90 %
Aktivity související s kulturou a uměním	8	21,05 %	9	31,03 %	17	25,37 %
Exkurze do státních aj. institucí	18	47,37 %	11	37,93 %	29	43,28 %
Jiné	4	10,53 %	3	10,34 %	7	10,45 %
CELKEM	38	100,00 %	29	100,00 %	67	100,00 %

Zdroj: vlastní zpracování

Do kategorie **Aktivity související s dějinami a historií** byly zařazeny jednotky extrahované z odpovědí: návštěva pevnosti Terezie; návštěva Karlova mostu; návštěvy výstav; výstavy k různým výročím; divadelní představení k výročím; Terezie a Židovské město; exkurze do Osvětimi; návštěvy historických památek; exkurze do Lidic; návštěva hlavního města Prahy a jejich historických památek. Kategorie **Aktivity související s kulturou a uměním** je sycena odpověďmi typu: návštěva divadelního představení; návštěva redakce místních novin a rádia; muzea a památníky; tematické expozice; exkurze do knihoven; přednášky v Městské knihovně; návštěva uměleckých výstav; divadelní představení související s výročím; přednáška s blízkým spolupracovníkem a přítelem F. Mercuryho o jeho kariéře a o AIDS; večerní divadelní představení ND Praha, v Městském divadle Mladá Boleslav; koncerty dle aktuálností ve městě a nejbližším okolí; výstavy v Muzeu Bedřicha Hrozného; návštěva Výstaviště Lysá nad Labem; „*spíše akce v Kulturním domě - lektor či herci přijedou do školy v rámci nabízeného programu, vybraného z nabídky, probírané na poradách předmětových komisí*“; filmová představení v městském kině; koncerty a výstavy. Do kategorie **Exkurze do státních organizací/institucí a organizací samosprávy/veřejné správy** byly zařazeny odpovědi: exkurze u soudního stání; exkurze na Úřadu práce; návštěva Městského úřadu; Parlament ČR; návštěva Senátu; návštěva České národní banky; návštěva soudu; návštěva hasičské záchranné stanice; exkurze do věznice; exkurze do Státního archivu. Do kategorie **jiné** spadají odpovědi typu: útulek pro psy; různé přednášky; aktivity v okolí školy s výukou; návštěva krajského města; exkurze do podniků; aktivity jsou realizovány podle možností a okolností; podle tématu k různým výročím; využíváme nabídek pro školy; Festival svobody.

Rozložení dat za celý soubor prezentované v tabulce 23 ukazuje, že v nejvyšší míře se v dotaznících objevily aktivity, které lze zařadit do kategorie exkurze do státních/samosprávných/veřejných institucí (43,28 %). Součástí ŠVP jsou dále aktivity/činnosti, subsumované pod kategorie aktivity související s dějinami a historií (25,37 %) a aktivity související s kulturou a uměním (20,90 %). Podíl jiných, do tří stanovených kategorií nezařaditelných aktivit, činil 10,45 %.

Podobně jako v předchozích rozšiřujících položkách i zde učitelé s kratší délkou pedagogické praxe uváděli ve svých odpovědích větší množství jednotek odpovědí ve srovnání s učiteli s delší délkou pedagogické praxe; z celkového počtu 67 jednotek odpovědí (100 %) bylo z odpovědí respondentů sub-souboru UKP extrahováno 56,72 % jednotek odpovědí, z odpovědí respondentů UDP 43,28 % jednotek odpovědí.

Položka 12b): Frekvence aktivit, které jsou součástí ŠVP pro předmět OV

Záměrem formulace druhé rozšiřující otázky položky 12 bylo zjistit, s jakou frekvencí absolvují učitelé OV se svými žáky aktivity zakotvené do ŠVP, které svým charakterem mohou ovlivnit volný čas žáků. Výsledky zobrazuje tabulka 24.

Tabulka 24 Frekvence aktivit, které jsou součástí ŠVP pro předmět OV

N = 46						
Pokud ano, kolikrát za školní rok aktivity ve vztahu k učivu OV s žáky absolvujete?	UKP N = 25		UDP N = 21		Celý soubor N = 46	
	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost
1x za školní rok	0	00,00 %	1	04,76 %	1	02,17 %
1x až 2x za školní rok	6	24,00 %	3	14,29 %	9	19,57 %
2x za školní rok	3	12,00 %	4	19,05 %	7	15,22 %
2x až 3x za školní rok	4	16,00 %	3	14,29 %	7	15,22 %
3x za školní rok	6	24,00 %	5	23,81 %	11	23,91 %
3x až 4x za školní rok	4	16,00 %	3	14,29 %	7	15,22 %
5x za školní rok	1	04,00 %	2	09,52 %	3	06,52 %
Více než 5x	1	04,00 %	0	00,00 %	1	02,17 %
CELKEM	25	100,00 %	21	100,00 %	46	100,00 %

Zdroj: vlastní zpracování

Z údajů uvedených v tabulce 24 je patrné, že modusem (tj. hodnotou, která se v souboru dat vyskytuje s nejvyšší frekvencí) jsou 3 aktivity za školní rok (11x). Na dalším místě se umístila frekvence 1x až 2x za školní rok (7x). Krajní dimenze tvoří frekvence 1x za školní rok a více než 5x za školní rok.

Položka 13): Projektová výuka akcentující volnočasové aktivity žáků

V položce 13 jsme se chtěli dozvědět, zda v rámci projektového vyučování jsou součástí projektů aktivity, které mohou mít povahu volnočasových aktivit (např. součástí projektu může být vytvoření textu na nějaké občanské téma ze zadané literatury, kterou si poté žák přečte ve svém volném čase apod.) Výsledky zobrazuje tabulka 25 společně s grafem 17.

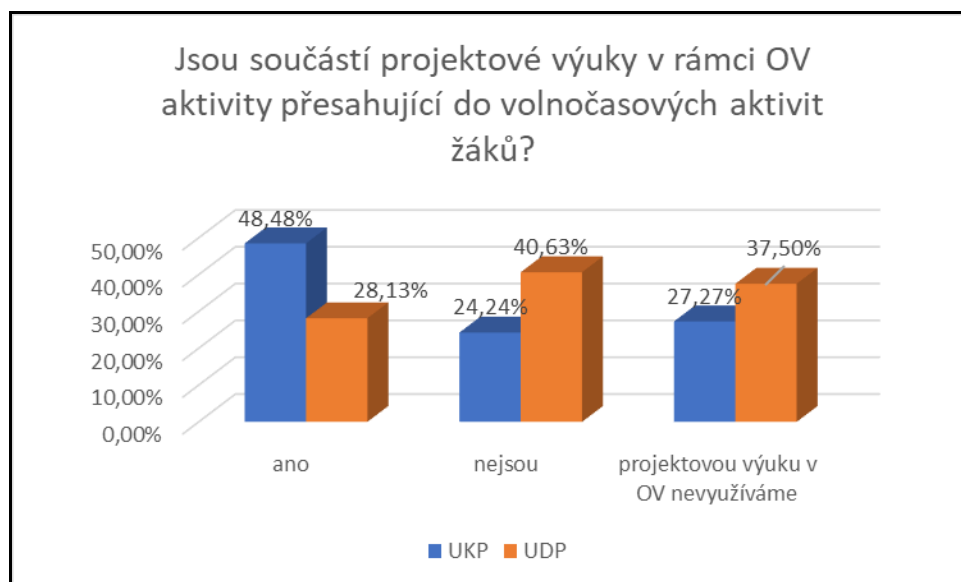
Tabulka 25 Projektová výuka akcentující volnočasové aktivity žáků

N = 65						
Jsou součástí projektové výuky OV aktivity přesahující do volnočasových aktivit žáků?	UKP N = 33		UDP N = 32		Celý soubor N = 65	
	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost
ano	16	48,48 %	7	28,13 %	23	35,38 %
nejsou	8	24,24 %	13	40,63 %	21	32,31 %
projektovou výuku v OV nevyužíváme	9	27,27 %	12	37,50 %	21	32,31 %
CELKEM	33	100,00 %	32	100,00 %	65	100,00 %

Zdroj: vlastní zpracování

Rozložení dat za celý soubor ukazuje, že pouze přibližně jedna třetina (35,38 %) učitelů výzkumného vzorku zakomponovala do výuky občanské výchovy takové činnosti, které přesahují do volnočasových aktivit žáků. Další třetina respondentů s těmito aktivitami v projektové výuce nepočítá, poslední třetina respondentů projektovou výuku v občanské výuce nevyužívá.

Graf 17 Projektová výuka akcentující volnočasové aktivity žáků



Zdroj: vlastní zpracování

Analýza dat za sledované sub-soubory (graf 17) ukazuje na rozdíly vyšší než stanovená významná míra rozdílnosti VMR. Učitelé OV s kratší délkou pedagogické praxe využívají ve srovnání s učiteli OV s delší délkou praxe ve vyšší míře v projektové výuce takové činnosti, které přesahují do volnočasových aktivit žáků (rozdíl = 20,35 %).

Položka 13a): Konkrétní příklady projektové výuky akcentující volnočasové aktivity žáků

V rozšiřující otázce položky 13 měli respondenti uvést konkrétní příklady z projektové výuky interferující s volnočasovými aktivitami žáků. Ne všichni respondenti z těch, kteří uvedli, že v rámci projektové výuky se vynořují témata související s volným časem (n = 23; 100 %) napsali konkrétní příklady. Níže jsou uvedeny zaznamenané odpovědi:

- Terezín a návaznost na Osvětim (s tím souvisí i návštěva Lidic);
- 2. světová válka – žáci tvoří projekt Židovští sousedé v minulosti;
- příprava prospektů, vyhledávání informací o nápadu, hledání kontaktů
- projekty na české i zahraniční památky, osobnosti
- psaní článků na téma jejich aktivit apod.

Položka 14): Příklady aktivit, které lze podle zkušeností využít k ovlivnění způsobu trávení volného času žáků v tematických okruzích učiva OV

V položce 14 byli respondenti požádáni, aby na základě svých dosavadních zkušeností a pedagogické praxe uvedli příklady aktivit, které lze využít k ovlivnění způsobu trávení volného času žáků, a to ve vybraných tematických okruzích učiva OV. Odpověď na tuto položku neuvedli všichni respondenti. Níže jsou prezentovány aktivity uvedené respondenty, členěné dle tematických okruhů:

1) Stát a právo

- vytvoření vlastní smlouvy;
- vytvoří plakát na důležité symboly naší země;
- návštěva veřejného přelíčení s mladistvými u soudu;
- práce v Dětském zastupitelstvu;
- divadlo – zahrát si na politické strany;
- volby do školního parlamentu.

2) Člověk ve společnosti

- skupinová práce zaměřena na tolerantní, netolerantní, rasistické, xenofobní chování;
- ochrana přírodního a kulturního bohatství;
- památky v obci;
- projekt a spolupráce s obcí – kostel sv. Bartoloměje v Kostomlatech n. L.
- projekty vztahující se ke 2. světové válce;
- návštěva památek.

3) Svět práce

- téma stávkový;
- úklid okolí školy, obce; projektové dny Den Země;
- svět práce – tvorba projektové dokumentace v rámci kroužku DDM a ZUŠ.

4) Mezinárodní vztahy a globální svět

- myšlenková mapa na téma globální problémy;
- globální svět – online komunikace a písemně zpracované rozhovory o jiných kulturách;
- Den evropských jazyků;
- navázání kontaktu a písemná komunikace se zahraničními studenty;
- skupinový nebo třídní projekt na porovnávání jiných států s ČR;
- multikulturní aktivity.

5) Výchova ke zdraví

- prezentace na různé typy drog;
- společné vaření zdravých jídel;
- sportovní kroužky

6) Mediální výchova

- vlastní nebo skupinová tvorba reklamy;
- hraní v rolích – příprava zpráv;
- návštěva kulturních akcí;
- společné projekty;
- návštěva TV, rozhlasu,
- mediální propagace aktivního třídění odpadu
- vedení školního časopisu, fotokroužku (práce na aktuálních tématech) atp.
- návštěvy partnerských škol, reportáže, výstav
- propojení s výtvarnou výchovou – komunikace, piktogramy, umění, média
- fotografování vlastních výrobků;
- tvorba videí;
- vytváření reklamy-např. proč by stálo naše město nebo naše škola za návštěvu;
- psaní příspěvků o absolvovaných akcích na web školy;
- návštěva ČT či jiné TV nebo rozhlasu, práce na školním časopisu;
- tvorba školního časopisu.

V dotaznících se objevily i odpovědi, které reflektovaly spíše metody výuky: hraní v rolích; didaktické hry a kvízy; samostatná práce – hledání různých zdrojů informací; samostatné vyhledávání informací a samostatné plnění úkolů; seznámení s nabídkou činnosti a instituce ve městě a jeho okolí, kde lze trávit volný čas; besedy; exkurze; ukázky filmů; zážitková pedagogika; situační metody; inscenační metody; projekty; semináře; přednášky. Dvě odpovědi byly negativní: „nevím“; „*má praxe je téměř nulová, tak nemám zkušenosti.*“

Položka 15): Volnočasové aktivity související s 30. výročím sametové revoluce.

Záměrem této položky bylo zjistit informace o tom, zda respondenti společně se svými žáky zúčastnili některých aktivit, souvisejících s 30. výročím sametové revoluce. Výsledky uvádí tabulka 26 a graf 18.

Tabulka 26 Účast na volnočasových aktivitách souvisejících s 30. výročím Sametové revoluce

N = 65			
Zúčastnili jste se s Vašimi	UKP	UDP	Celý soubor

žáci volnočasových aktivit souvisejících s 30. výročí sametové revoluce? Pokud ano, uveďte název akce	N = 33		N = 32		N = 65	
	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost
ano	16	48,48 %	5	15,63 %	21	32,31 %
ne	17	51,52 %	27	84,38 %	44	67,69 %
CELKEM	33	100,00 %	32	100,00 %	65	100,00 %

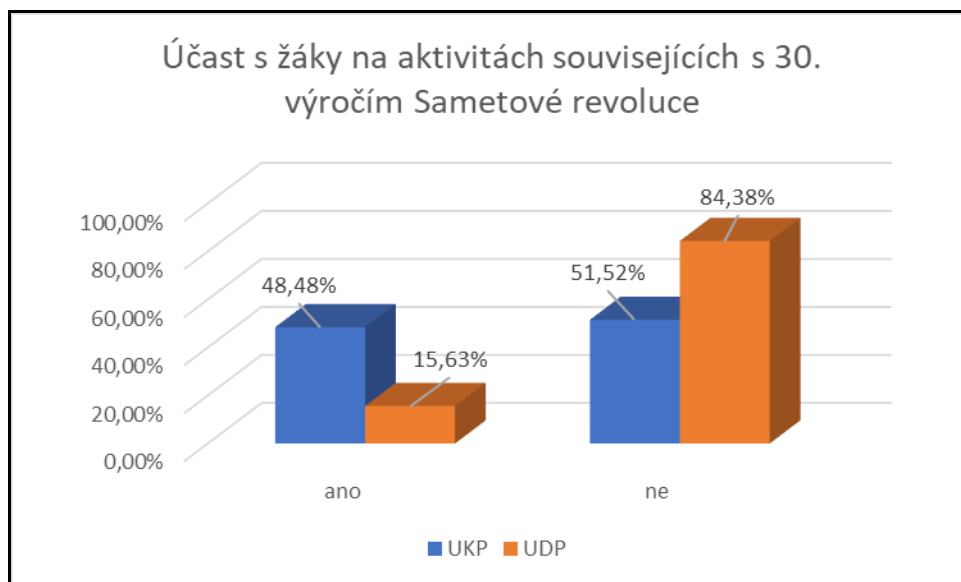
Zdroj: vlastní zpracování

Ze získaných za celý soubor je patrné, že aktivit spojených s výročí změny společenských poměrů v naší zemi se společně se svými žáky zúčastnila přibližně třetina respondentů (32,31 %).

Názvy akcí uvedených některými respondenty:

- školní výstava k 30. výročí sametové revoluce.
- Návštěva výstavy na dané téma v Praze.
- Diskuze s účastníky demonstrací v listopadu 1989.
- Tvorba vlastní výstavy ve škole.
- Výstava sametová revoluce.

Graf 18 Účast na volnočasových aktivitách souvisejících s 30. výročí sametové revoluce



Zdroj: vlastní zpracování

Komparace rozložení dat sledovaných sub-souborů přinesla důkaz o rozdílu vyšším než stanovená významná míra rozdílnosti VMR; respondenti ze sub-souboru UKP ve vyšší míře než jejich kolegové ze sub-souboru UDP uváděli účast na aktivitách souvisejících s 30.

výročím sametové revoluce. Zatímco podíl respondentů participujících na těchto aktivitách ze sub-souboru UKP činil 48,48 %, v sub-souboru činil podíl těchto respondentů 15,63 % (rozdíl = 32,85 %).

Položka 15a): Osobní podíl učitele OV na volnočasové aktivitě související s 30. výročím sametové revoluce

V první rozšiřující otázce položky 15 měli respondenti uvést, zda se osobně podíleli na organizaci aktivit souvisejících s 30. výročním sametové revoluce. Výsledky přináší tabulka 27 společně s grafem 19.

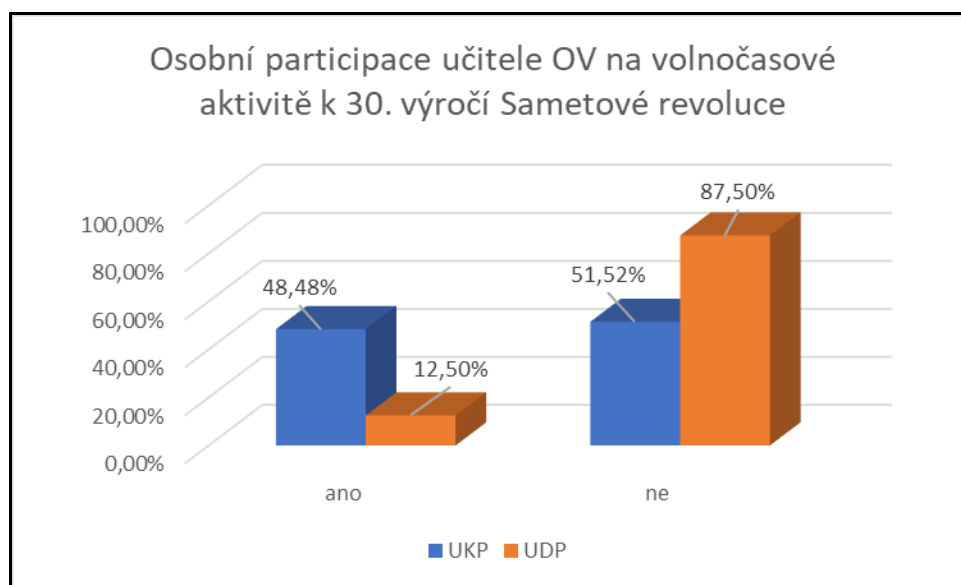
Tabulka 27 Osobní podíl učitele OV na volnočasové aktivitě související s 30. výročím sametové revoluce

N = 65						
Podílel jste se osobně na organizaci takové akce/akcí	UKP N = 33		UDP N = 32		Celý soubor N = 65	
	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost
ano	16	48,48 %	4	12,50 %	20	30,77 %
ne	17	51,52 %	28	87,50 %	45	69,23 %
CELKEM	33	100,00 %	32	100,00 %	65	100,00 %

Zdroj: vlastní zpracování

Výsledky analýzy za celý výzkumný vzorek ukazují, že osobní podíl na organizaci akcí spojených s výročím předání moci uvedla necelá třetina respondentů (30,77 %).

Graf 19 Osobní podíl učitele OV na volnočasové aktivitě související s 30. výročím sametové revoluce



Zdroj: vlastní zpracování

Analýza dat za sledované sub-soubory (graf 19) ukazuje na rozdíly vyšší než stanovená významná míra rozdílnosti VMR. Učitelé OV s kratší délkou pedagogické praxe se

ve vyšší míře ve srovnání s učiteli OV s delší délkou pedagogické praxe organizačně podíleli na aktivitách souvisejících s 30. výročí sametové revoluce (rozdíl = 35,98 %).

Položka 15b): Zájem žáků o volnočasové aktivitě související s 30. výročí sametové revoluce

Ve druhé rozšiřující otázce položky 15 bylo záměrem získat přehled o tom, zda podle zkušenosti respondentů měli žáci o aktivity spojené s 30. výročí sametové revoluce zájem. Výsledky uvádí tabulka 28.

Tabulka 28 Zájem žáků o volnočasové aktivitě související s 30. výročí sametové revoluce

N = 65						
Měli žáci o tyto aktivity zájem?	UKP N = 33		UDP N = 32		Celý soubor N = 65	
	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost
určitě ano	4	12,12 %	1	03,13 %	5	07,69 %
spíše ano	14	42,42 %	2	06,25 %	16	24,62 %
nedokážu posoudit	6	18,18 %	26	81,25 %	32	49,23 %
spíše ne	9	27,27 %	3	09,38 %	12	18,46 %
určitě ne	0	00,00 %	0	00,00 %	0	00,00 %
CELKEM	33	100,00 %	32	100,00 %	65	100,00 %

Zdroj: vlastní zpracování

Téměř polovina respondentů uvedla možnost „nedokážu posoudit“. Přibližně čtvrtina učitelů OV (24,62 %) má zkušenost, že žáci měli o tyto aktivity zájem „spíše“, přibližně 8 % (n=5) si myslí, že žáci měli zájem „určitě“. Přibližně 18 % učitelů je toho názoru, že žáci o aktivity spojené s 30. výročí sametové revoluce zájem „spíše“ neměli.

III. NÁZORY NA VZTAH PEDAGOGICKÉHO PŮSOBENÍ A ZPŮSOBU TRÁVENÍ VOLNÉHO ČASU

Položka 16): Názor na ovlivnění způsobu trávení volného času učitelem OV

Třetí oddíl dotazníkového šetření zaměřený na zjišťování názorů respondentů na pedagogické působení učitele OV na své žáky ve vztahu k volnočasovým aktivitám žáků otevírá otázka 16. Záměrem formulace této položky bylo zjistit, zda podle názoru respondentů je ovlivňování způsobu trávení volného času žáků nedílnou součástí pedagogické činnosti učitele občanské výchovy. Výsledná zjištění přináší tabulka 29 a graf 20.

Tabulka 29 Názor na ovlivnění způsobu trávení volného času učitelem OV

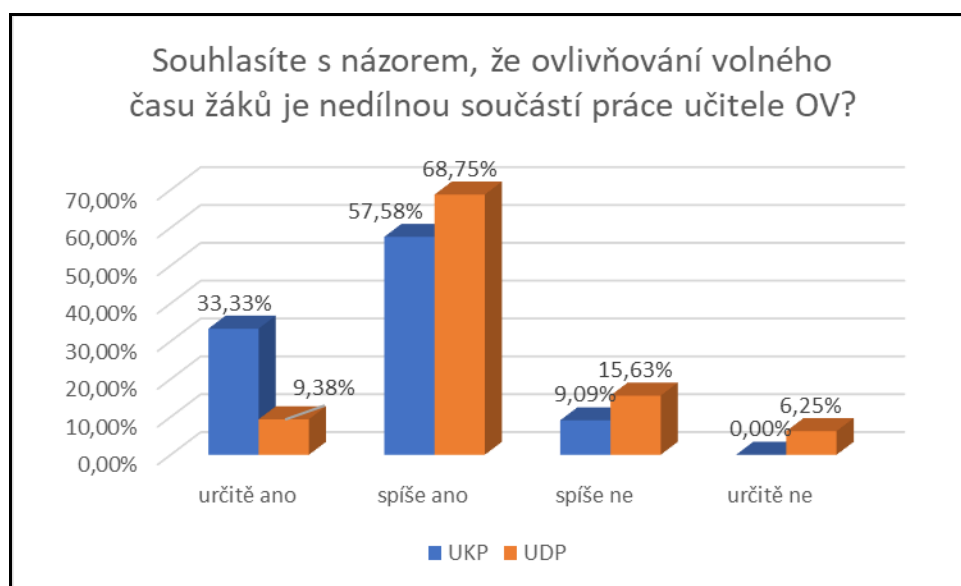
N = 65			
Souhlasíte s názorem, že	UKP	UDP	Celý soubor

nedílnou součástí pedagogického působení učitele OV je i záměr o ovlivnění způsobu volného času žáků?	N = 33		N = 32		N = 65	
	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost
určitě ano	11	33,33 %	3	09,38 %	14	21,54 %
spíše ano	19	57,58 %	22	68,75 %	41	63,08 %
spíše ne	3	09,09 %	5	15,63 %	8	12,31 %
určitě ne	0	00,00 %	2	06,25 %	2	03,08 %
CELKEM	33	100,00 %	32	100,00 %	65	100,00 %

Zdroj: vlastní zpracování

Z údajů uvedených v tabulce 29 je patrné, že podle většiny respondentů by se měla pedagogická činnost učitele zaměřovat i na ovlivňování způsobu trávení volného času žáků. Téměř 85 % respondentů souhlasí s názorem, že nedílnou součástí pedagogického působení učitele OV je i záměr o ovlivnění způsobu volného času žáků; přibližně 22 % (n=14) si to myslí „určitě ano“, přibližně 63 % (n=41) souhlasí s tímto názorem „spíše ano“. Naopak přibližně 12 % učitelů OV si myslí, že úkolem učitele OV „spíše ne“ není ovlivňovat volnočasové aktivity žáků, přibližně 3 % (n=2) je o tomto přesvědčeno „určitě ne“.

Graf 20 Názor na ovlivnění způsobu trávení volného času učitelem OV



Zdroj: vlastní zpracování

Komparace rozložení dat sledovaných sub-souborů přinesla důkaz o rozdílu vyšším než stanovená významná míra rozdílnosti VMR; respondenti ze sub-souboru UKP ve vyšší

míře volili odpověď „určitě ano“ (rozdíl 23,95 %), naopak respondenti ze sub-souboru UDP ve vyšší míře označili možnost „spíše ano“ (rozdíl 11,17 %).

Položka 16a): Názory na způsob, jakým by měl učitel OV ovlivňovat volnočasové aktivity žáků

V rozšiřující otázce položky 16 měli učitelé uvést, jakým konkrétním způsobem by měl učitel OV ovlivňovat volnočasové aktivity žáků. Rozšiřující položka byla formulována formou otevřené otázky, přičemž někteří respondenti uvedli více možností. Odpovědi byly postupy založenými na kódování a kategorizování rozčleněny do tří základních kategorií. Výsledky zobrazuje tabulka 30 společně s grafem 21.

Tabulka 30 Názory na způsob, jakým by měl učitel OV ovlivňovat volnočasové aktivity

N = 65						
Pokud ano, uveďte prosím, jakým způsobem by měl učitel OV ovlivňovat způsob trávení volného času žáků	UKP N = 33		UDP N = 32		Celý soubor N = 65	
	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost
exemplifikace učitele	33	55,00 %	15	42,86 %	48	50,53 %
motivování žáků	16	26,67 %	11	31,43 %	27	28,42 %
nabídka volnočasových aktivit	11	18,33 %	9	25,71 %	20	21,05 %
CELKEM	60	100,00 %	35	100,00 %	95	100,00 %

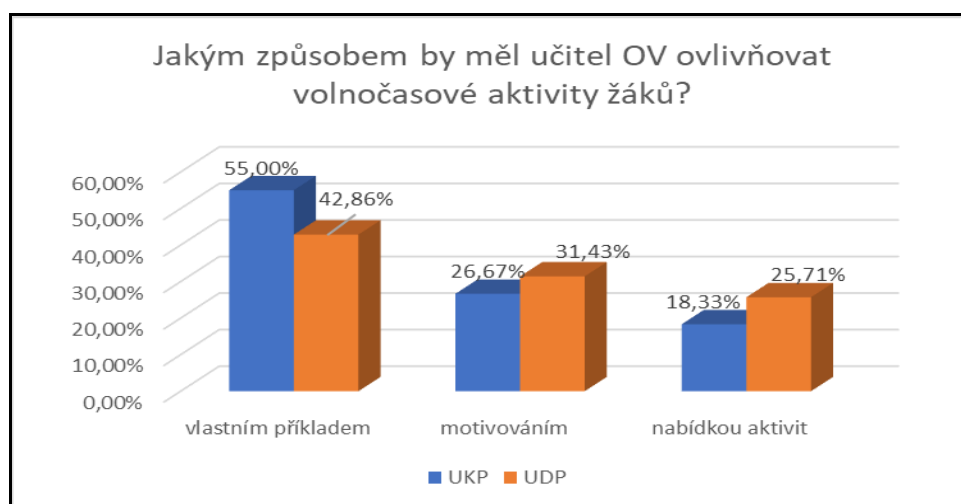
Zdroj: vlastní zpracování

Do kategorie **exemplifikace** byly zařazeny odpovědi typu: vlastním působením; motivovat vlastním příkladem; vlastním příkladem; sdílení vlastních zážitků z volnočasových aktivit a tím vzbuzení zájmu žáka; otevřenost a vlastní příklad; ukazovat vhodné varianty na základě vlastní zkušenosti a vlastního příkladu; měl by být správným příkladem pro žáky; pozitivním příkladem; vlastní osobností, kladným přístupem učitele; svými postoji i názory žáky učitel formuje, směřuje určitým směrem. Do kategorie **motivování** byly zařazeny odpovědi typu: rozhovorem s žákem, motivovat slovně; diskuse; sdílení různých zkušeností; nenásilnou formou žákům nastínit možnosti, které povedou k jejich smysluplnějšímu trávení volného času; řízené diskuse a rozhovory; podporovat žáky ve vhodném způsobu trávení volného času; pozitivní motivací; kladným přístupem; snažit se zaujmout žáka podle jeho konkrétních potřeb; umět žáka nasměřovat správným směrem, bavit se o negativních dopadech špatného trávení volného času; motivace k aktivitám, přednášky, semináře, projekty, diskuse. Do kategorie **nabídka volnočasových aktivit** byly zařazeny odpovědi typu: nabídnout možné trávení volného času; informovat o aktuálních tématech; informovat a

konajících akcí; nabízení společných volnočasových aktivit; nabídka zájmových kroužků; poukazování na aktivity ve městě a okolí; z hlediska smysluplného trávení volného času; návštěvou center s nabídkou; promítáním filmů; předkládat nabídku aktivit; učitel by měl žákům nabízet možné způsoby trávení volného času; nabídka zájmových kroužků; nabízet jim něco lepšího než jsou např. počítače, mobily; pravidelná nabídka kroužků a sportovních oddílů.

Rozložení dat za celý soubor ukazuje, že přibližně polovinu (50,53 %) ze všech odpovědí (n=95; 100 %) lze zařadit do kategorie „osobní příklad – exemplifikace. Více než čtvrtinu jednotek odpovědí (28,42 %) lze subsumovat pod kategorii „motivování žáků“, přibližně pětinu odpovědí (21,05 %) do kategorie „nabízení volnočasových aktivit“.

Graf 21 Názory na způsob, jakým by měl učitel OV ovlivňovat volnočasové aktivity



Zdroj: vlastní zpracování

Komparace rozložení dat sledovaných sub-souborů přinesla důkaz o rozdílu vyšším než stanovená významná míra rozdílnosti VMR; učitelé s kratší délkou pedagogické praxe ve vyšší míře než jejich kolegové s delší délkou pedagogické praxe uváděli odpovědi zařazené do kategorie „vlastním příkladem“ (rozdíl = 12,14 %).

Podobně jako v předchozích rozšiřujících položkách i zde učitelé s kratší délkou pedagogické praxe uváděli ve svých odpovědích větší množství jednotek odpovědí ve srovnání s učiteli s delší délkou pedagogické praxe; z celkového počtu 95 jednotek odpovědí (100 %) bylo z odpovědí respondentů sub-souboru UKP extrahováno 62,50 % jednotek odpovědí, z odpovědí respondentů UDP 36,46 % jednotek odpovědí.

Položka 17): Sebehodnocení vlastního působení zaměřeného na ovlivnění volnočasových aktivit žáků

Formulace položky 17 cílila na sebehodnocení učitelů. Záměrem bylo získat přehled o tom, zda podle názoru respondentů vede jejich pedagogické působení k ovlivňování volnočasových aktivit žáků. Výsledky zobrazuje tabulka 31.

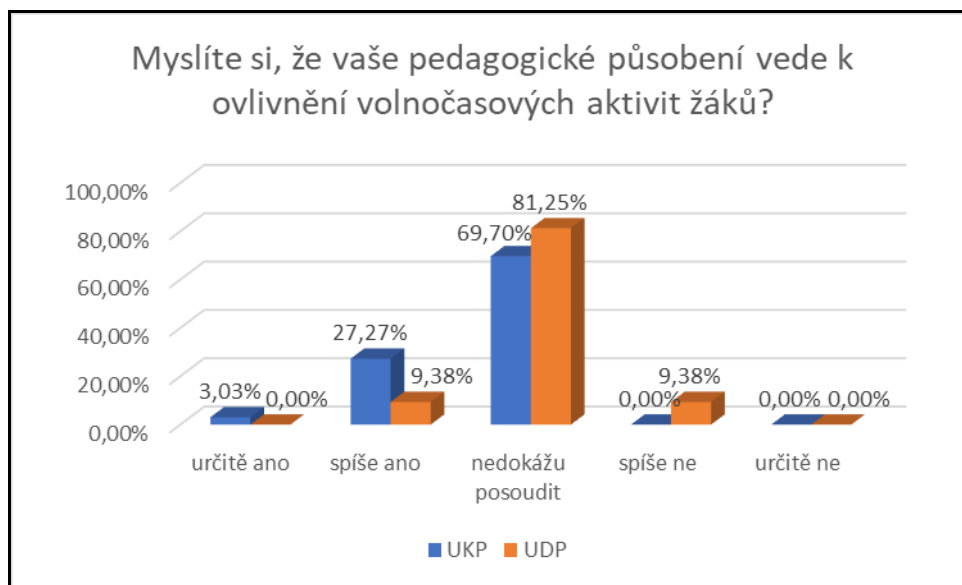
Tabulka 31 Sebehodnocení vlastního působení zaměřeného na ovlivnění volnočasových aktivit žáků

N = 65						
Myslíte si, že vaše pedagogické působení vede k ovlivnění volnočasových aktivit žáků?	UKP N = 33		UDP N = 32		Celý soubor N = 65	
	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost
určitě ano	1	03,03 %	0	00,00 %	1	01,54 %
spíše ano	9	27,27 %	3	09,38 %	12	18,46 %
nedokážu posoudit	23	69,70 %	26	81,25 %	49	75,38 %
spíše ne	0	00,00 %	3	09,38 %	3	04,62 %
určitě ne	0	00,00 %	0	00,00 %	0	00,00 %
CELKEM	33	100,00 %	32	100,00 %	65	100,00 %

Zdroj: vlastní zpracování

Rozložení analyzovaných dat za celý soubor ukazuje, že v nejvyšší míře nejsou učitelé ochotni sebereflexe ve vztahu ke zkoumanému jevu; přibližně dvě třetiny (75,38 %) zvolili možnost „nedokážu posoudit“. Pozitivní možnosti, tedy že jejich pedagogické působení vede k ovlivnění volnočasových aktivit žáků, uvedla s různou mírou souhlasu přibližně pětina respondentů, přičemž přibližně 18 % (n=12) z nich si myslí, že dokáže ovlivnit volný čas žáků „spíše ano“, pouze jeden respondent je toho názoru, že svou pedagogickou činností v rámci edukace v občanské výchově je schopen „určitě ano“ ovlivnit volnočasové aktivity žáků. 3 respondenti uvedli možnost „spíše ne“, ani jeden hlas nezískala varianta „určitě ne.“

Graf 22 Sebehodnocení vlastního působení zaměřeného na ovlivnění volnočasových aktivit žáků



Zdroj: vlastní zpracování

Komparace rozložení dat sledovaných sub-souborů přinesla důkaz o rozdílu vyšším než stanovená významná míra rozdílnosti VMR; učitelé s kratší délkou pedagogické praxe ve srovnání s učiteli s delší délkou pedagogické praxe ve vyšší míře volili pozitivní souhlasovou odpověď souhlasovou odpověď „spíše ano“ (rozdíl = 17,89 %), naopak učitelé ze sub-souboru UDP ve vyšší míře uváděli odpověď „nedokážu posoudit“ (rozdíl = 11,55 %). Uveden zjištění lze interpretovat v tom smyslu, že učitelé s kratší praxí jsou ve vyšší míře než jejich kolegové s delší praxí přesvědčeni o tom, že jejich pedagogické působení vede k ovlivnění volnočasových aktivit žáků

Položka 17a): Zdůvodnění sebehodnocení vlastního působení zaměřeného na ovlivnění volnočasových aktivit žáků

V rozšiřující otázce položky 17 byli respondenti požádáni o zdůvodnění volby odpovědi v položce 17, formulace otázky 17a zněla: „Uved'te krátké zdůvodnění.“ Odpověď napsali pouze 4 respondenti:

- „Žáci se sami zúčastní některých doporučených akcí, pak sami přijdou a vyprávějí, co zažili, jak se jim to líbilo/nelíbilo“.
- „Myslím si, že k nějakému ovlivnění dochází. U někoho více u někoho méně, záleží, jaký výchovný základ má žák doma.“
- „Je pro mě úspěch, pokud se žák alespoň jde podívat na nějakou nabídku kroužků a začne uvažovat o tom, zda nezměnit své vlastní volno k něčemu novému.“
- „Ráda bych, aby tomu tak bylo.“

Položka 18): Názor na vliv forem a metod výuky na atraktivitu učiva OV ve vztahu ke způsobu trávení volného času žáků

Položka cílila na zjištění názoru respondentů o skutečnosti, zda použité výukové metody a formy výuky mohou ovlivnit atraktivitu učiva ve vztahu ke způsobu trávení volného času žáků. Výsledná zjištění uvádí tabulka 32 společně s grafem 23.

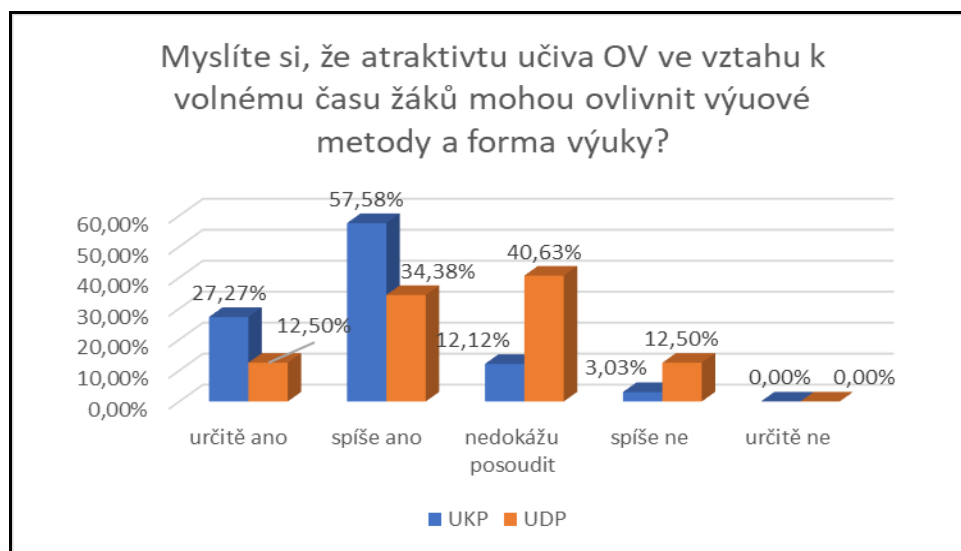
Tabulka 32 Názor na vliv forem/metod výuky na atraktivitu učiva OV ve vztahu k volnému času žáků

N = 65						
Myslíte si, že atraktivitu učiva OV ve vztahu ke způsobu trávení volného času mohou ovlivnit forma a metody výuky?	UKP N = 33		UDP N = 32		Celý soubor N = 65	
	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost
určitě ano	9	27,27 %	4	12,50 %	13	20,00 %
spíše ano	19	57,58 %	11	34,38 %	30	46,15 %
nedokážu posoudit	4	12,12 %	13	40,63 %	17	26,15 %
spíše ne	1	03,03 %	4	12,50 %	5	07,69 %
určitě ne	0	00,00 %	0	00,00 %	0	00,00 %
CELKEM	33	100,00 %	32	100,00 %	65	100,00 %

Zdroj: vlastní zpracování

Analýza dat za celý soubor přináší zjištění, že většina respondentů (66,15 %) vyjádřila v různé míře názor, že použité výukové metody a formy výuky mohou ovlivnit to, jak atraktivní se žákům jeví výuka OV mající vztah k trávení volného času žáků; necelá polovina výzkumného vzorku (46,15 %) tento názor sdílí „spíše ano“, pětina respondentů „určitě ano“. Přibližně čtvrtina respondentů (26,15 %) uvedlo možnost „nedokážu posoudit“, přibližně 8 % vyjádřilo názor, že výukové metody a forma výuky „spíše“ neovlivňuje“ atraktivitu výuky ve vztahu k volnočasovým aktivitám žáků.

Graf 23 Názor na vliv forem/metod výuky na atraktivitu učiva OV ve vztahu k volnému času žáků



Zdroj: vlastní zpracování

Analýza rozložení dat dle sledovaných sub-souborů přinesla důkaz o rozdílu vyšším než stanovená významná míra rozdílnosti VMR; respondenti sub-souboru UKP ve vyšší míře ve srovnání s respondenty sub-souboru UDP uváděli možnost „určitě ano“ (rozdíl = 14,77 %) a „spíše ano“ (rozdíl = 23,2 %), naopak učitelé s delší pedagogickou praxí ve vyšší míře volili variantu „nedokážu posoudit“ (rozdíl = 28,51 %) a „spíše ne“ (9,47 %).

Položka 18a): Zdůvodnění názoru na vliv forem a metod výuky na atraktivitu učiva OV ve vztahu ke způsobu trávení volného času žáků

V rozšiřující otázce položky 18 byli respondenti požádáni o zdůvodnění volby odpovědi v položce 18, formulace otázky 18a zněla: „Uved'te krátké zdůvodnění.“ Odpověď napsalo více respondentů než v předchozí položce, počet odpovědí však nebyl natolik dostatečný, aby umožnil vytvoření kategorií. Níže jsou uvedeny odpovědi respondentů.

- *„Pokud žákům podáme učivo zajímavě, více se o něj bude zajímat a může to ovlivnit jeho život.“*
- *„Pokud bude učivo podáno učitelem aktivně a prakticky, pak se u některých žáků může projevit větší zájem o předmět/ akci. Pokud však bude výuka probíhat pouze frontálně, tak žáka moc neosloví.“*
- *„Žáci se budou více soustředit, bude je výuka více zajímat, budou se více zapojovat.“*
- *„Žáky baví více hodiny, ve kterých se mohou sami aktivně zapojit. Proto upřednostňují jiné zasedání, než je klasické frontální uspořádání a práci ve skupinkách, kdy nejčastěji žáci řeší kooperativně nějaký problém.“*
- *„Pokud jsou témata a aktivity neaktuální či nezajímavé, dítě se nerozvíjí ani ve výuce, ani doma – rapidně klesá i zájem o to "něco" dělat ve svém volném čase.“*
- *„Praktické ukázky vždy pomůžou i hraní si na "role".“*
- *„Exkurze, výlet, beseda, diskuze – čím víc je téma vztaheno k praxi a k "terénu", tím je pro žáky přínosnější.“*
- *„Slouží jako motivace.“*
- *„Frontální výuka a výklad zejména v OV zcela demotivuje a odrazuje od již tak nevalného zájmu žáků o obecné dění. Tento zájem není podporován ani v domácím prostředí.“*
- *„Praktické úkoly, hraní v rolích. Pokud podáme žákům učivo zajímavou formou, tak ho tím můžeme pozitivně ovlivnit.“*

IV. NÁZORY NA VZTAH OBSAHU UČIVA OV A ZPŮSOBU TRÁVENÍ VOLNÉHO ČASU

Položka 19): Zkušenost s ovlivněním volnočasových aktivit žáků prostřednictvím učiva OV

V závěrečném oddílu jsme chtěli zjistit, zda podle zkušenosti respondentů ovlivnil obsah učiva (kurikulum) občanské výchovy volnočasové aktivity žáků. Výsledná zjištění uvádí tabulka 33 společně s grafem 24.

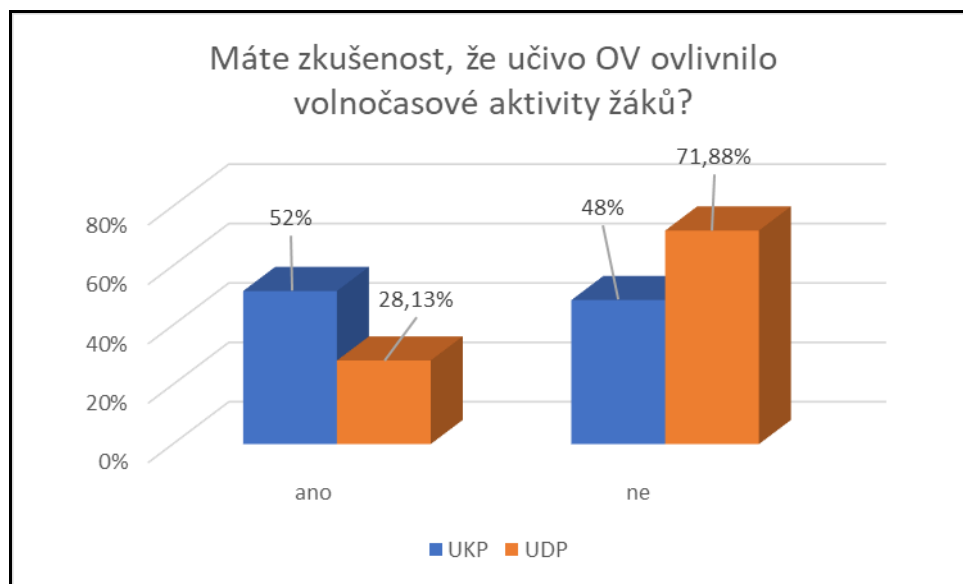
Tabulka 33 Zkušenost s ovlivněním volnočasových aktivit žáků prostřednictvím učiva OV

N = 65						
Máte zkušenost, že učivo OV výrazněji ovlivnilo volnočasové aktivity žáka/žáků (např. že bylo podnětem k pravidelné návštěvě kroužku, kulturních akcí apod.)	UKP N = 33		UDP N = 32		Celý soubor N = 65	
	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost
ano	17	51,52 %	9	28,13 %	26	40,00 %
Ne	16	48,48 %	23	71,88 %	39	60,00 %
CELKEM	33	100,00 %	32	100,00 %	65	100,00 %

Zdroj: vlastní zpracování

Data za celý soubor ukazují, že 40 % respondentů má ze své pedagogické praxe zkušenost, že učivo OV nějakým způsobem ovlivnilo volnočasové aktivity žáků. Naopak 60 % respondentů takovou zkušenost nemá.

Graf 24 Zkušenost s ovlivněním volnočasových aktivit žáků prostřednictvím učiva OV



Zdroj: vlastní zpracování

Komparace rozložení dat sledovaných sub-souborů přinesla důkaz o rozdílu vyšším než je stanovená významná míra rozdílnosti VMR; učitelé s kratší délkou pedagogické praxe

ve srovnání s učiteli s delší délkou pedagogické praxe ve vyšší míře uváděli odpověď ano (rozdíl = 23,87 %) a vice versa.

Položka 19a): Příklady zkušenosti s ovlivněním volnočasových aktivit žáků prostřednictvím učiva OV

V rozšiřující otázce položky 19 byli respondenti požádáni o sdělení konkrétních příkladů jejich zkušenosti s tím, že učivo občanské výchovy ovlivnilo volnočasové aktivity žáků. Rozšiřující odpověď uvedlo jen několik respondentů:

- *„Každoročně se žáci druhého stupně účastní na akcích dne s handicapem, navštěvují divadelní představení.“*
- *„Několik žáků se rozhodlo navštěvovat kroužky, např. míčové hry, nebo kroužek komunikace.“*
- *„Tvorba článků, rozhovorů, fotografování vedla pak k přihlášení do kroužků v ZUŠ nebo DDM a dalšímu rozvoji dítěte v dané oblasti.“*
- *„Např. návštěva filmu.“*
- *„Návštěva divadelního představení.“*
- *„Návštěva galerie, památek, kroužku.“*
- *„Návštěva kulturní památky.“*
- *„Založením kroužku klubu diváka - sami si vyhledávají kulturní akce.“*
- *„Spíš v rámci projektových dní nebo mezipředmětových kulturních akcí.“*
- *„Návštěva knihovny, zakoupení knihy, která se vztahovala k učivu OV.“*

Položka 20): Názor na atraktivitu učiva OV ve vztahu k ovlivnění způsobu trávení volného času žáků

Prostřednictvím této položky jsme chtěli zjistit názor respondentů na atraktivnost témat učiva občanské výchovy ve vztahu k možnému ovlivnění volnočasových aktivit žáků. Výsledky uvádí tabulka 34 společně s grafem 25.

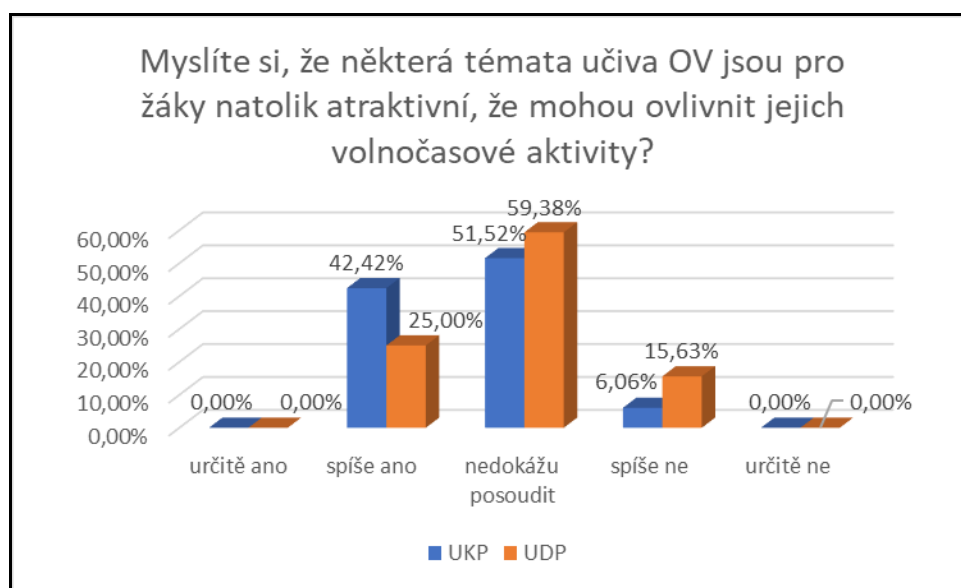
Tabulka 34 Názor na atraktivitu učiva OV ve vztahu k ovlivnění způsobu trávení volného času žáků.

N = 65						
Myslíte si, že některá témata učiva OV jsou pro žáky natolik atraktivní, že mohou ovlivnit způsob trávení volného času žáků?	UKP N = 33		UDP N = 32		Celý soubor N = 65	
	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost
určitě ano	0	00,00 %	0	00,00 %	0	0,00 %
spíše ano	14	42,42 %	8	25,00 %	22	33,85 %
nedokážu posoudit	17	51,52 %	19	59,38 %	36	55,38 %
spíše ne	2	06,06 %	5	15,63 %	7	10,77 %
určitě ne	0	00,00 %	0	00,00 %	0	00,00 %
CELKEM	33	100,00 %	32	100,00 %	65	100,00 %

Zdroj: vlastní zpracování

Rozložení dat za celý soubor přineslo zjištění, že více než polovina respondentů (55,38 %) nedokáže posoudit, zda některá témata učiva OV mohou svou atraktivitou ovlivnit způsob trávení volného času žáků. Přibližně třetina (33,85 %) účastníků výzkumného šetření vyjádřila názor, že některé učivo OV může být v tomto smyslu „spíše“ atraktivní tak, že ovlivní volný čas žáků. Odpověď „spíše ne“ uvedlo 7 respondentů (10,77 %).

Graf 25 Názor na atraktivitu učiva OV ve vztahu k ovlivnění způsobu trávení volného času žáků



Zdroj: vlastní zpracování

Komparace rozložení dat sledovaných sub-souborů přinesla důkaz o rozdílu vyšším než je stanovená významná míra rozdílnosti VMR; respondenti sub-souboru UKP ve vyšší míře ve srovnání s respondenty sub-souboru UDP uváděli možnost „spíše ano“ (rozdíl = 22,42 %), naopak učitelé s delší pedagogickou praxí ve vyšší míře volili variantu „spíše ne“ (9,57 %).

Položka 20a): Zdůvodnění názoru na atraktivitu učiva OV ve vztahu k ovlivnění způsobu trávení volného času žáků

V rozšiřující otázce položky 20 byli respondenti požádáni o zdůvodnění názoru vybraného v položce 20. Odpověď zde napsali pouze 4 respondenti:

- „Pokud žák projeví o danou oblast větší zájem, je schopen si sám vyhledat informace, pak daného vyučujícího vyhledat a podělit s ním o jeho zkušenost/zážitek.“
- „Např. téma o totalitních režimech – zhlédnutí filmu na toto téma, návštěva památky atd.“
- „Konečně mají zájem o něco smysluplného, a nejen se doma nudit – jejich slova.“
- „Pokud žák projeví o danou oblast větší zájem, je schopen si sám vyhledat další informace o daném tématu, pak se s daným učitelem podělí o svůj zážitek.“

Položka 21): Názor na atraktivitu vybraných tematických okruhů OV ve vztahu k ovlivnění způsobu trávení volného času žáků

Prostřednictvím formulace závěrečné položky bylo záměrem zjistit, který tematický okruh/okruhy jsou podle názoru respondentů pro žáky nejvíce atraktivní z hlediska možnosti ovlivnění volnočasových aktivit. Výsledky uvádí tabulka 35 společně s grafem 26.

Tabulka 35 Názor na atraktivitu vybraných tematických okruhů OV ve vztahu k ovlivnění volného času žáků

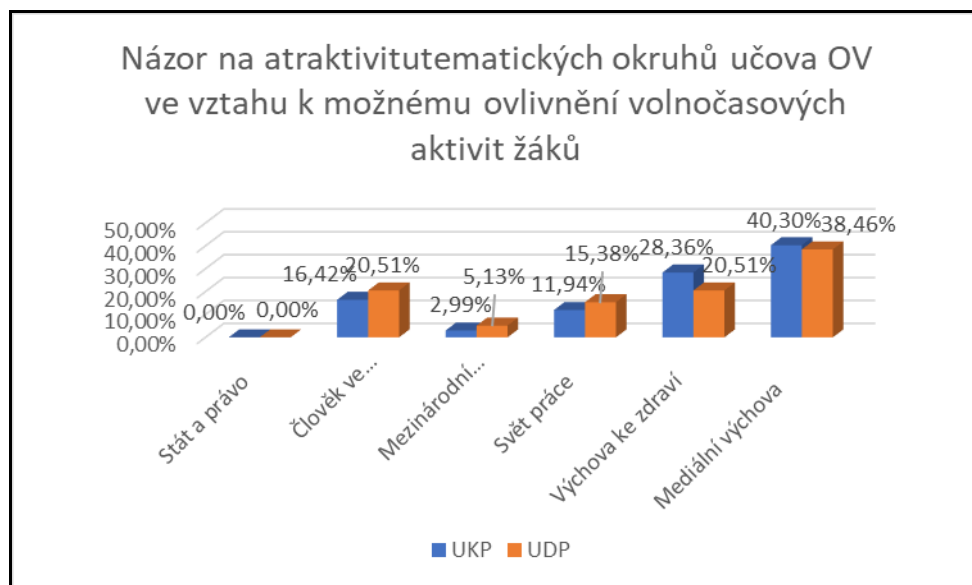
N = 65						
Který tematický okruh je podle Vašeho názoru pro žáky nejvíce atraktivní z hlediska možnosti ovlivnění volnočasových aktivit? (můžete uvést více možností)	UKP N = 33		UDP N = 32		Celý soubor N = 65	
	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost
Stát a právo	0	00,00 %	0	00,00 %	0	00,00 %
Člověk ve společnosti	11	16,42 %	8	20,51 %	19	17,92 %
Mezinárodní vztahy, globální svět	2	02,99 %	2	05,13 %	4	03,77 %
Svět práce	8	11,94 %	6	15,38 %	14	13,21 %
Výchova ke zdraví	19	28,36 %	8	20,51 %	27	25,47 %
Mediální výchova	27	40,30 %	15	38,46 %	42	39,62 %
Jiný tematický okruh	0	00,00 %	0	00,00 %	0	00,00 %
CELKEM	67	100,00 %	39	100,00 %	106	100,00 %

Zdroj: vlastní zpracování

Z rozložení dat za celý soubor je patrné, že podle názoru respondentů je nejvíce atraktivní mediální výchova; z celkového počtu 106 odpovědí (100 %) se tento tematický okruh vykázal ve 42 odpovědích (39,62 %). Jako druhá nejvíce atraktivní se respondentům výzkumného vzorku jeví výchova ke zdraví (25,47 %). Na dalších místech se dle počtu

odpovědi objevily tematické okruhy Člověk ve společnosti (17,92 %) a Svět práce (13,21 %). Tematický okruh Mezinárodní vztahy a globální svět byl uveden pouze ve čtyřech odpovědích, okruh Stát a právo je podle názoru respondentů z hlediska volnočasových aktivit pro žáky absolutně nezajímavý.

Graf 26 Názor na atraktivitu vybraných tematických okruhů OV ve vztahu k ovlivnění volného času žáků



Zdroj: vlastní zpracování

Komparace rozložení dat sledovaných sub-souborů přinesla zjištění, že v této položce se významná míra rozdílnosti VMR nevykázala.

Položka 21a): Zdůvodnění názoru na atraktivitu vybraných tematických okruhů OV ve vztahu k ovlivnění způsobu trávení volného času žáků

V rozšiřující otázce položky 21 byli respondenti požádáni o zdůvodnění volby odpovědi v položce 21. Možnost uvést rozšiřující odpověď uvedla jen menší část respondentů.

Mediální výchova

- „Svět médií je pro žáky velmi aktuální, působí na ně každý den i podvědomě a směřuje ho.“
- Žáky silně motivují média a nové technologie.“
- „V dnešní době se zajímají o různé youtubery, jsou neustále online, tudíž je tento tematický okruh baví nejvíce.“
- „Je žákům nejbližší, sport, reklama.“
- „Média, online komunikace a technologie ovlivňují jejich každodenní život, proto je toto téma vcelku zajímavá samo o sobě.“
- „Mnoho možností využít současné technické vymoženosti.“

- *„Jelikož žáci jsou velmi pohlceni mediálním sdělením.“*
- *„Souvisí s využíváním tolik oblíbených technologií ve vyučování.“*
- *„Největší atraktivita a následná participace.“*
- *„Negativní stránky medií.“*
- *„Žáky zajímají média.“*

Člověk a společnost

- *„Žáky zajímá, co se děje okolo něj.“*
- *„Týká se to bezprostředně žáků.“*
- *„Často diskutovaná témata, běžně prožívaná témata.“*
- *„Lze u mladého člověka pokusit se formovat jeho postoje a názory ve společnosti, ale záleží vždy hodně na rodině, výchově v rodině, také na ochotě jedince nechat se vést. Žák musí nejprve sám přemýšlet, zda ony nové informace jsou pro něj zajímavé, zda bude ochoten vydat se tímto směrem.“*

Výchova ke zdraví

- *„Důležitost pohybu-sportovní kroužky.“*
- *„Větší prostor pro zajímavá témata - zneužívání návykových látek, učíme samostatně Rodinná výchova a Občanská výchova.“*
- *„Žáci II. stupně už o své osobě uvažují a zdraví, a hlavně krásu považují za důležité.“*

Svět práce

- *„Příprava na povolání zajímá zejména děvčata – některá dají na mé názory a berou si poučení, seznámí se s možnostmi, jak můžu ovlivnit svět, kam se mohu podívat, za jakých podmínek, co mohu udělat pro někoho, co je k pomoci zapotřebí, nové kontakty, čemu se mohu věnovat anebo co mě určitě nezajímá.“*

4.2 Diskuse

Diskuse je zakotvena do vyhodnocení stanovených výzkumných otázek, představených v metodologii v kapitole první.

4.2.1 Zájem učitelů občanské výchovy o volnočasové aktivity žáků

Vo₁: Jakým způsobem projevují učitelé OV zájem o volnočasové aktivity žáků?

Odpověď na první výzkumnou otázku je sycena vyhodnocením položek 1 až 8 b, a položek 9; 10; 11; 12; 13; 15 a 15a. V rámci této výzkumné otázky byly mj. hledány indikátory, jejichž prostřednictvím si lze učinit představu, zda a do jaké míry se učitelé zajímají o problematiku trávení volného času žáků. Za účelem přehlednosti je odpověď členěna do několika níže prezentovaných okruhů.

▪ Zájem učitelů OV o volnočasové aktivity žáků

Výzkum přinesl zjištění, že naprostá většina respondentů (**více než 90 %**) se v hodinách občanské výchovy zajímá o to, jakým způsobem žáci tráví své volnočasové aktivity a jaké volnočasové aktivity preferují. Většina respondentů – učitelů občanské výchovy „určitě“ nebo „spíše“ sleduje trendy v oblasti volnočasových aktivit žáků ve vývojovém období pubescence.

Zájem o volnočasové aktivity žáků se může nepřímou vyjevit i účastí učitele OV na akcích dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků zaměřených na volnočasové aktivity. Zde výzkum nepřinesl příliš pozitivní zjištění, neboť účast na takovém typu dalšího vzdělávání uvedla jen přibližně **desetina respondentů**. DVPP, na nichž se učitelé OV účastnili, se týkalo rozšíření kompetencí v oblasti kulturních a pohybových aktivit. Ti z učitelů OV, kteří se DVPP zúčastnili, reflektovali svou účast pozitivně, DVPP vnímají jako obohacení, neboť mj. poznali nové aktivity a hry, které mohou využít ve své pedagogické praxi.

O míře zájmu učitelů OV o volnočasové aktivity žáků svědčí mj. skutečnost, zda se svými žáky o způsobu trávení volného času diskutují. Výzkum přinesl zjištění, že **více 85 %** učitelů občanské výchovy ve svých hodinách se svými žáky o volnočasových aktivitách diskutuje, přičemž přibližně tři čtvrtiny diskutuje se žáky nepravidelně, více než desetina pravidelně. V souboru se však vyskytlo \approx 14 % respondentů, kteří se svými žáky o volnočasových aktivitách nediskutují. Témata diskusí jsou pestrá, zahrnující obecné diskuse o

využití volného času, aktuální témata, kulturní i sportovní aktivity či reflexe aktivit, na nichž se žáci ve svém volném čase zúčastnili, včetně například demonstrací nebo jiných aktivit souvisejících s politickým děním v ČR.

Představu o míře zájmu učitelů občanské výchovy o volnočasové aktivity žáků lze dovodit i z informací o tom, zda se respondenti pravidelně podílejí na organizaci volnočasových aktivit v rámci školy (např. vedením kroužku, činností ve školním klubu apod.). Podíl na organizaci těchto aktivit uvedla přibližně **polovina respondentů** ($\approx 52\%$), přibližně třetina se podílí na organizaci aktivit nesouvisejících s výukou občanské výchovy, přibližně šestina učitelů OV participuje na organizaci volnočasových aktivit, které nějakým způsobem interferují s učováním OV.

Zájem učitelů OV o volný čas se jistě vyjevuje i v tom, zda se podílejí na volnočasových aktivitách svých žáků konaných o víkend. Podíl na víkendových aktivitách žáků uvedlo necelých $\approx 40\%$ učitelů OV ($\approx 38\%$), přičemž u přibližně u pětiny respondentů se jednalo o podíl na aktivitách, které se nevztahovaly k učivu OV, přibližně 17% učitelů OV se podílelo na takových volnočasových aktivitách žáků, které interferují s učováním OV.

Dalším stanoveným indikátorem zájmu učitelů OV o volnočasové aktivity žáků byla spolupráce organizacemi a institucemi, které mohou obohatit vzdělávání žáků v občanské výchově ve vztahu k volnému času. Partnerské vztahy s takovými organizacemi navazuje necelá polovina respondentů ($\approx 46\%$).

O zájmu o volnočasové aktivity žáků vypovídá dále i skutečnost, zda se učitelé s žáky účastní na aktivitách mimo školu, které mohou ovlivnit volnočasové aktivity žáků (exkurze, návštěvy divadel, výstav, institucí a organizací, sportovních akcí apod.). Z výsledku empirického šetření vyplynulo, že na těchto aktivitách participuje $\approx 70\%$ respondentů. V nejvyšší míře se učitelé OV na těchto aktivitách účastní s frekvencí 3x za školní rok (přibližně 24%), nebo 1x nebo 2x za školní rok (přibližně 19%).

Určitým indikátorem zájmu o volnočasové aktivity žáků může být skutečnost, zda učitelé OV výchovy zařazují činnosti interferující s volnočasovými aktivitami žáků do projektového vyučování. Takové aktivity využívá v projektové výuce $\approx 35\%$ respondentů.

Posledním stanoveným indikátorem měřícím zájem učitelů o volnočasové aktivity žáků byla jejich participace na aktivitách volného času souvisejících s 30. výročím Sametové revoluce. Na těchto aktivitách uvedla účast přibližně třetina učitelů OV ($\approx 32\%$).

▪ **Způsob získávání a zdroje informací o volnočasových aktivitách žáků**

Zájmy žáků související s volnočasovými aktivitami, způsob, jakým žáci tráví volný čas a trendy ve volnočasových aktivitách mládeže zjišťují respondenti – učitelé občanské výchovy (dále jen učitelé OV) od svých žáků převážně rozhovory, dotazováním, povídáním či diskusí (ústní formou), v menší míře dotazníky (písemnou formou) nebo s využitím skupinové výuky. Pokud se týká frekvence, s jakou učitelé OV zjišťují od svých žáků informace o volnočasových aktivitách, výzkum nepřinesl jednoznačná zjištění. Nejvyšší počet, nepravidelné (průběžné) zjišťování je reprezentováno $\approx 30\%$ respondentů.

Vedle sdělení od žáků získávají učitelé OV informace o volnočasových aktivitách i z jiných zdrojů, v nejvyšší míře z regionálního tisku, v menší míře z webového portálu občankáři.cz, regionálních webových portálů, webových portálů městských úřadů či webového portálu MŠMT.

▪ **Obsah zjištěných informací**

Z výsledků tohoto zjišťování učitelů OV o způsobech trávení volného času vyplývá, že jejich žáci se v nejvyšší míře věnují sportovním a pohybovým aktivitám, v menší míře aktivitám souvisejícím s kyberprostorem (internet, chytrý telefon, sociální sítě, PC hraní počítačových her ad.) kulturním a uměleckým aktivitám a setkávání s vrstevníky „face to face.“

▪ **Nakládání se získanými informacemi**

Většina učitelů OV informace získané od žáků o jejich volnočasových aktivitách „určitě“ nebo „spíše“ využívá ve výuce občanské výchovy. Znamená to, že učitelé OV informace o volnočasových aktivitách žáků nejen aktivně získávají, ale se získanými informacemi i nadále aktivně pracují.

a) Využití informací ve výuce

Učitelé OV v nejvyšší míře informace získané od žáků využívají k přizpůsobení výuky (v prezentacích, referátech, využitím v určitém tematickém celku, přiblížením učiva zájmům žáků, umožněním praktických ukázek v hodině, umožněním volby tématu souvisejícím s volnočasovými aktivitami žáků ad.), v menší míře pak specificky ve skupinové výuce nebo v rámci projektové výuky.

b) Informování žáků

Část učitelů OV využívá od žáků získané informace k tomu účelu, aby žáky následně informovali o plánovaných akcích, které souvisí s volnočasovými zájmy žáků; informují žáky

o volnočasových aktivitách v okolí jejich bydliště souvisejících s učivem OV; v nejvyšší míře je informují nepravidelně, v menší míře je neinformují vůbec nebo je naopak informují pravidelně, tj. minimálně jednou měsíčně. Učitelé své žáky v nejvyšší míře informují o kulturních a společenských akcích, dále je informují o kroužcích/kurzech, v menší míře pak svým žákům předávají informace o sportovních akcích či jiných, specificky zaměřených aktivitách.

Kritériem pro výběr informací o volnočasových aktivitách souvisejících s výukou OV je vedle zájmu žáků v nejvyšší míře předpokládaná atraktivita, v menší míře pak aktuálnost informací ve vztahu k současnému dění, závažnost tématu dle subjektivních kritérií učitele či aktuálnost informací vztažená k nějakému výročí.

4.2.2 Konkrétní činnosti učitelů OV v ovlivňování volnočasových aktivit žáků

Vo₂: Jaké konkrétní aktivity a činnosti provádějí učitelé OV za účelem ovlivnění volnočasových aktivit žáků?

Druhá výzkumná otázka je sycena položkami 9a; 10a; 11a; 12a; 13;14 a 15. Výzkum přinesl zjištění o různých formách, v nichž se problematika volného času žáků obráží ve výuce občanské výchovy.

Jak bylo uvedeno při vyhodnocení první výzkumné otázky, pravidelnou účast na organizaci volnočasových aktivit v rámci své školy uvedla přibližně polovina respondentů. Z uvedené přibližně poloviny respondentů ($\approx 52\%$), kteří aktivně participují na organizaci volnočasových aktivit žáků, přibližně polovina z nich se podílí na organizaci kulturně orientovaných činností a aktivit (např. čtenářský klub, školní časopis, keramický kroužek, fotografická skupina, divadelní kroužek), více než čtvrtina na organizaci pohybově a sportovně orientovaných aktivit (skauting, klub mažorettek, sportovní kroužky) a přibližně pětina na jiných aktivitách (školní klub, aktivity k různým výročím, tábory, víkendové akce ad.). Forma participace na organizaci volnočasových aktivit v rámci školy je různá; někteří působí jako vedoucí kroužku, jiní jsou hlavní organizátoři dalších aktivit, další se podílí jako spoluorganizátoři nebo spolupracovníci.

Z vyhodnocení první výzkumné otázky vyplynulo, že podíl na organizaci víkendových aktivit žáků uvedlo necelých $\approx 40\%$ učitelů OV. Jako konkrétní aktivity uváděli výlety, divadlo a další kulturní akce, víkendové programy zacílené na tmelení třídního kolektivu, soutěže, aktivity v rámci projektového vyučování či veletrh středních škol.

Jako konkrétní formy spolupráce s organizacemi a institucemi, které mohou obohatit vzdělávání žáků v občanské výchově ve vztahu k volnému času, uváděli učitelé OV spolupráci s neziskovými organizacemi (s obsahem činnosti zaměřené na prevenci sociálně-patologických jevů, s chráněnou dílnou, Bílým kruhem bezpečí ad.), s kulturně orientovanými institucemi (muzea, knihovny, rozhlas, televize, psaná média, židovské instituce ad.) s organizacemi státní a veřejné správy (obecní úřady, soudy, policie ad.), sportovními organizacemi, či institucemi orientovanými na péči a vzdělávání (domov seniorů, mateřské školy ad.).

Přibližně ≈ 70 % respondentů uvedlo, že součástí školního vzdělávacího programu jejich školy jsou i aktivity, které souvisejí s učivem OV, současně přesahující do volnočasových aktivit, na nichž se respondenti se žáky účastní. Respondenti uvedli množství aktivit, které jsme rozčlenili do kategorií na aktivity související s dějinami a historií (např. návštěva Karlova mostu ad.), aktivity související s kulturou a uměním (návštěva divadelního představení; návštěva redakce místních novin a rádia; muzea a památník ad.), exkurze do státních organizací/institucí a organizací samosprávy/veřejné správy (exkurze u soudního stání; exkurze na Úřadu práce; návštěva Městského úřadu; Parlament ČR ad.) a jiné aktivity (útulek pro psy ad.).

Z činností v rámci projektové výuky, které svým charakterem mohou ovlivnit volnočasových aktivit žáků, uváděli respondenti např. návštěvu pevnosti Terezín a Lidic v rámci projektu zaměřeném na II. světovou válku, návštěvu kulturních památek v rámci projektu zaměřeném na české významné osobnosti ad.

Z konkrétních akcí souvisejících s 30. výročím sametové revoluce, na nichž se učitelé OV společně podíleli v rámci volného času, uvedli učitelé OV školní výstavu k 30. výročí sametové revoluce, návštěvu výstavy na dané téma v Praze, diskuzi s účastníky demonstrací v roce 1989 či tvorbu vlastní výstavy ve škole.

Učitelé OV uvedli množství aktivit, které lze podle jejich názoru a dosavadních zkušeností využít v rámci výuky jednotlivých tematických okruhů OV k ovlivnění způsobu trávení volného času žáků. Z tematického okruhu Stát a právo uvedli mj. návštěvu veřejného přelíčení s mladistvými u soudu či práci v Dětském zastupitelstvu ad., v tematickém okruhu Člověk ve společnosti mj. spolupráci s obcí týkající se kostela sv. Bartoloměje v Kostomlatech n. Labem či návštěvu památek související s tématem II. světové války ad., v tematickém okruhu Svět práce mj. úklid okolí školy/obce nebo projektové dny v rámci projektu Den Země, v tematickém okruhu Mezinárodní vztahy a globální svět mj. navázání

kontaktu a písemná komunikace se zahraničními studenty ad. Z tematického okruhu Výchova ke zdraví se v odpovědích objevily aktivity jako společné vaření zdravých jídel či sportovní kroužky ad. V tematickém okruhu Mediální výchova pak např. aktivity vlastní nebo skupinová tvorba reklamy, návštěva kulturních akcí, návštěva TV či rozhlasu, tvorba školního časopisu ad.

4.2.3 Názory učitelů OV na možnost ovlivnění volnočasových aktivit žáků osobností učitele a jeho způsobem výuky

Vo₃: Jaké názory mají učitelé občanské výchovy na možnosti ovlivnění volnočasových aktivit žáků pedagogickým působením učitele občanské výchovy?

Zodpovězení výzkumné otázky č. 3 je provedeno na základě vyhodnocení položek 16 až 18a.

Dominantní většina respondentů (85 %) se přiklonila k názoru, že pedagogická činnost učitele občanské výchovy by se měla zaměřovat i na ovlivňování způsobu trávení volného času žáků. Z konkrétních možností a postupů zaměřeného na ovlivňování způsobu trávení volného času učitelem občanské výchovy respondenti v nejvyšší míře (≐51 %) uváděli odpovědi indikující vlastní příklad (exemplifikaci), v menší míře odpovědi vztahující se k motivování žáků (≐ 28 %) a odpovědi související s nabízením volnočasových aktivit (≐ 21 %).

V sebehodnotící položce uvedl největší počet respondentů (≐75 %), že nedokáže posoudit, zda jejich pedagogické působení vede k ovlivnění volnočasových aktivit žáků. Pětina učitelů občanské výchovy (20 %) si myslí, že svým vlastním pedagogickým působením dokáže volnočasové aktivity žáků ovlivnit, ≐4 % vyslovila opačný názor. Konkrétní forma učitelova osobního ovlivňování volného času žáků se podle respondentů projevuje např. vedením kroužku, pravidelným doporučováním volnočasových aktivit, společnou účastí na volnočasových aktivitách s žáky ad.

Podle názoru většiny učitelů (≐ 66 %) může atraktivitu učiva občanské výchovy, které nějakým způsobem přesahuje do volnočasových aktivit, zvýšit využívání určitých výukových metod a forem výuky. Podle názoru respondentů je vhodné podávat učivo žákům zajímavou formou, s praktickými ukázkami, zapojováním žáků, kooperativní výukou a skupinovým vyučováním, s využitím hraní rolí a zajištěním exkurzí výletů, besed či diskusí. Naopak někteří respondenti doporučují vyvarovat se frontální výuky, která je pro žáky demotivující.

4.2.4 Názory učitelů OV na možnost ovlivnění volnočasových aktivit žáků obsahem učiva občanské výchovy

Vo₄: Jaké názory mají učitelé OV na možnosti ovlivnění volnočasových aktivit žáků prostřednictvím obsahu učiva OV?

Odpověď na čtvrtou výzkumnou otázku je sycena vyhodnocením položek 19 až 21b.

Většina respondentů (60 %) uvedla, že podle jejich zkušenosti učivo občanské výchovy neovlivňuje volnočasové aktivity žáků. Několik učitelů ze skupiny těch, kteří uvedli zkušenost s ovlivněním volnočasových aktivit žáků prostřednictvím učiva OV (40 %), napsalo jako konkrétní příklady např. ovlivnění účasti na dnech s handicapem, ovlivnění návštěvou divadelního představení, filmu, výstavy, galerie, knihovny ad. Další zkušenost učitelů hovoří o tom, že učivo OV přivedlo žáky k navštěvování kroužků, založení klubu diváka, pravidelnému zájmu o určité téma ad.

Přibližně třetina respondentů (≐33 %) uvedla názor, že některé tematické okruhy učiva občanské výchovy jsou pro žáky natolik atraktivní, že mohou ovlivnit způsob trávení volného času žáků. Více než polovina učitelů OV (≐55 %) uvedlo, že toto nedokáže posoudit, dalších ≐11 % respondentů je toho mínění, že žádný z tematických okruhů učiva OV není natolik atraktivní, aby ovlivnilo způsob trávení volného času žáků. Z několika doplňujících odpovědí vyplynulo, že atraktivita tématu vede žáky k samostatnému vyhledávání informací o dané problematice, návštěvě filmu, památky, přečtení knihy nebo k tomu, že se o daném tématu baví s jinými žáky či dalšími vrstevníky. Z tematických okruhů učiva občanské výchovy je podle respondentů v nejvyšší míře atraktivní Mediální výchova (≐40 %), dále okruh Výchova ke zdraví (≐25 %) a okruh Člověk ve společnosti (≐18 %). Mediální výchova je podle názoru učitelů OV pro žáky nejvíce atraktivní mj. z toho důvodu, že svět médií je současné mladé generaci blízký, že se žáci zajímají o nové technologie obecně a média konkrétně, média jsou součástí jejich každodenního života či že někteří žáci jsou dokonce mediálními sděleními pohlceni. Atraktivita tematického okruhu vyplývá zejména ze současného trendu „body image“ a zájmu o sportovní a pohybové aktivity.

4.2.5 Vliv délky praxe na problematiku volnočasových aktivit ve výuce občanské výchovy

Vo₅: Prokáže se ve sledovaných oblastech rozdíl v přístupu mezi učiteli s kratší délkou pedagogické praxe a učiteli s delší délkou pedagogické praxe

Vyhodnocení páté výzkumné otázky je provedeno na základě analýzy odpovědí téměř všech položek dotazníku vyjma otázek, které směřovaly na školský vzdělávací program.

Výzkum prokázal, že dle arbitrárně stanovené významné hranici rozdílnosti $> 10 \%$ se mezi sledovanými sub-soubory, členěnými dle délky pedagogické praxe, vykázal relativně velký počet rozdílů.

Učitelé s kratší délkou pedagogické praxe do 5 let ve srovnání s učiteli s delší délkou pedagogické praxe vyšší než 5 let: ve vyšší míře v rámci výuky občanské výchovy zjišťují způsob trávení volného času žáků, ve vyšší míře tyto informace zjišťují průběžně, ve vyšší míře sledují moderní trendy ve volnočasových aktivitách dětí ve věku pubescence, ve vyšší míře informace o volnočasových aktivitách uplatňují ve výuce občanské výuky, ve vyšší míře pravidelně informují žáky o nabídce volnočasových aktivit v okolí bydliště žáků souvisejících s výukou občanské výchovy, ve vyšší míře vybírají informace o volnočasových aktivitách dle kritéria atraktivity pro žáky, ve vyšší míře diskutují s žáky o volnočasových aktivitách souvisejících s učivem občanské výchovy, ve vyšší míře se účastní na DVPP zaměřeném na volnočasové aktivity žáků, ve vyšší míře se podílejí na organizaci volnočasových aktivit v rámci jejich školy, ve vyšší míře se podílejí organizaci volnočasových aktivit pro své žáky o víkend, ve vyšší míře navazují kontakty a vytváří partnerské vztahy s organizacemi/institucemi, které mohou obohatit vzdělávání žáků v občanské výchově ve vztahu k volnému času, ve vyšší míře se z žáky účastní aktivit mimo školu (exkurze, výstavy, divadelní představení ad.), ve vyšší míře zakomponávají do projektové výuky učivo či činnosti přesahující volnočasových aktivit žáků, ve vyšší míře se svými žáky zúčastnili volnočasových aktivit souvisejících s 30. výročím sametové revoluce.

V části zaměřené na názory a zkušenosti učitelé s kratší délkou praxe do 5 let ve srovnání s učiteli s delší délkou praxe vyšší než 5 let „určitě“ preferují názor, že nedílnou součástí pedagogického působení učitele OV je i záměr o ovlivnění způsobu volného času žáků. V sebehodnocení vlastní činnosti vyslovili (dle délky praxe) méně zkušených učitelé ve vyšší míře ve srovnání s jejich (dle délky praxe) zkušenějšími kolegy přesvědčení, že jejich pedagogické působení může vést k ovlivnění volnočasových aktivit žáků. Učitelé s kratší délkou praxe jsou dále ve vyšší míře toho názoru, že výukové metody a forma výuky může

ovlivnit atraktivitu učiva občanské výchovy vztahující se nějakým způsobem k volnému času žáků. Učitelé s kratší praxí dále ve vyšší míře než jejich kolegové s delší praxí zažili zkušenost s tím, že učivo občanské výchovy ovlivnilo způsob trávení volného času žáků.

ZÁVĚR

Diplomová práce se zabývala tématem učitele základní školy ve vztahu k volnočasovým aktivitám žáků. Cílem práce bylo zmapovat, jakým způsobem učitelé výchovy k občanství ovlivňují volný čas žáků na 2. stupni ZŠ a zda se přístup učitelů občanské výchovy k volnému času žáků odlišuje v závislosti na délce jejich pedagogické praxe.

Teoretická část, uvozující zkoumanou problematiku z hlediska její reflexe v odborné literatuře, představila vybrané poznatky o období pubescence, pedagogice volného času a roli učitele v oblasti ovlivňování způsobu trávení volného času žáků.

Empirická část, provedená dotazníkovým šetřením v designu smíšeného, kvantitativně-kvalitativního výzkumu přinesla některá důležitá zjištění. Za pozitivní lze označit skutečnost, že většina respondentů se zajímá o způsob trávení volného času žáků, sleduje módní trendy v trávení volného času, o volném času s žáky diskutuje, využívá získané informace ve výuce, OV, informuje žáky o plánovaných volnočasových aktivitách v jejich městě a okolí, vybírají informace na základě kritéria atraktivnosti pro žáky, účastní se žáků na mimoškolních aktivitách souvisejících s výukou občanské výchovy. Pozitivně vyzněly i některé názory většiny respondentů. Dominantní většina učitelů občanské výchovy sledovaného výzkumného vzorku se přiklonila k názoru, že pedagogická činnost učitele tohoto předmětu by se měla zaměřovat i na ovlivňování způsobu trávení volného času žáků. Většina učitelů vyslovila názor, že výukové metody a formy výuky, využívající aktivní zapojení žáků do výuky, mohou přispět k atraktivitě učiva občanské výchovy tematicky přesahujícího i do oblasti volného času žáků. Podle názoru většiny respondentů by učitel občanské výchovy ovlivňovat způsob trávení volného času žáků svým vlastním příkladem.

Část empirického šetření, zaměřená na zmapování konkrétních činností učitelů občanské výchovy, kterými lze ovlivnit volnočasové aktivity žáků, přinesl zjištění, že učitelé OV využívají v této oblasti širokou paletu aktivit z mnoha různých oblastí. Učitelé pro své žáky zajišťují, organizují nebo připravují umělecky a kulturně orientované aktivity, pohybově a sportovně orientované aktivity, teambuildingové aktivity, exkurze, výlety, divadlo (aktivně i pasivně), různé přehlídky a akademie, sportovní soutěže, návštěvy státních a veřejných organizací a institucí, výstav, historických památek, televizních a rozhlasových studií, redakcí regionálních tiskovin ad.

Výzkum však přinesl i některá nepříliš povzbudivá zjištění. V první řadě lze zmínit velmi nízkou účast učitelů OV na dalším vzdělávání cíleném na volnočasové aktivity. K nepříliš pozitivním zjištěním patří, že více než polovina učitelů OV tohoto výzkumného souboru se nepodílí na organizaci volnočasových aktivit žáků v rámci školy, neparticipuje na volnočasových aktivitách žáků konaných o víkend, nenavazuje spolupráci s organizacemi a institucemi, které mohou obohatit volný čas žáků, nezapojuje volnočasové aktivity do projektové výuky. Většina respondentů uvedla zkušenost, že učivo občanské výchovy neovlivňuje volnočasové aktivity žáků či nedokázala posoudit, zda jejich pedagogické působení vede k ovlivnění volnočasových aktivit žáků.

Výzkum přinesl statisticky nesignifikantní zjištění o vlivu délky pedagogické praxe na některé sledované oblasti vlivu učitelé občanské výchovy na volnočasové aktivity žáků. Souhrnně lze konstatovat, že učitelé občanské výchovy sledovaného výzkumného vzorku s délkou praxe do 5 let odpovídali mnohem aktivněji a dále, že se ve vyšší míře zajímají o problematiku způsobu trávení volného času žáků ve srovnání s učiteli OV s délkou pedagogické praxe vyšší než 5 let.

Na závěr lze na základě zpracování teoretické části a vyhodnocení empirického výzkumu konstatovat, že předmět občanská výchova, tak jak je vymezen v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání platném od 1. 9. 2017, skýtá svou charakteristikou relativně velký prostor pro konstrukci učiva takovým způsobem, aby jím bylo možno ovlivnit žáky k aktivnímu a smysluplnému trávení volného času. Učitel občanské výchovy může v těchto intencích zajišťovat nejen samotnou edukaci učiva občanské výchovy, ale jeho činnost může současně přesahovat i do pedagogiky volného času, což potvrdily i výsledky této práce.

Na jejich základě se otevírá prostor pro další výzkum v odlišném výzkumném designu. Empirické šetření v rámci této diplomové práce se snažilo využít výhod smíšeného, kvalitativně-kvantitativního výzkumu (tj. získat hlubší, „kvalitativní“ vhled do zkoumané problematiky na relativně „kvantitativně“ početném vzorku učitelů OV), který má však i určitá omezení. Jedním z těchto omezení je nízká validita statistického vyhodnocení, jako druhé omezení se jeví délka dotazníku s velkým množstvím položek. Z vyhodnocení je patrné, že u posledních položek se již ztenčovala ochota respondentů detailněji popsat odpovědi v rozšiřujících otázkách.

Přes výše uvedené však podle mého názoru lze konstatovat, že stanovený cíl práce byl naplněn. Výzkumné šetření přineslo relativně detailní vhled do toho, jak 65 učitelů občanské výchovy vnímá, hodnotí, prezentuje své zkušenosti a prakticky zajišťuje aktivity z oblasti volného času žáků v rámci výuky výchovy k občanství na 2. stupni základních škol.

ANOTACE

Diplomová práce se zabývá rolí učitele základní školy ve vztahu k volnočasovým aktivitám žáků. Cílem práce je zjistit, jakým způsobem učitelé Výchovy k občanství ovlivňují volný čas žáků na 2. stupni ZŠ a zda se přístup učitelů občanské výchovy k volnému času žáků odlišuje v závislosti na délce jejich pedagogické praxe. Práce je členěna do dvou hlavních oddílů na část teoretickou a praktickou. Teoretická část představuje vybrané poznatky o období pubescence, pedagogice volného času a roli učitele v oblasti ovlivňování způsobu trávení volného času žáků. Obsahem praktické části je prezentace výsledků empirického šetření provedeného v designu smíšeného výzkumu na vzorku učitelů občanské výchovy působících na 2. stupni základních škol. Závěrečná část je vyhrazena detailnímu vyhodnocení výzkumných otázek s interpretací získaných výsledků.

Klíčová slova

volnočasové aktivity, žák 2. stupně ZŠ, občanská výchova, učitel občanské výchovy, smíšený výzkum

ANOTATION

The diploma thesis deals with the role of a primary school teacher in relation to pupils' leisure activities. The aim of the thesis is to find out how civics teachers influence the free time of pupils at the 2nd level of primary school and whether the approach of civics teachers to the free time of pupils differs depending on the length of their pedagogical practice. The work is divided into two main sections into a theoretical and a practical part. The theoretical part presents selected knowledge about the period of pubescence, leisure pedagogy and the role of the teacher in influencing the way pupils spend their free time. The content of the practical part is the presentation of the results of an empirical survey conducted in the design of mixed research on a sample of civics teachers working at the 2nd level of primary schools. The final part is reserved for a detailed evaluation of research questions with interpretation of the obtained results.

Keywords:

Leisure activities, pupil of the 2nd grade of elementary school, civic education, teacher of civic education, mixed research

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- BAKALÁŘ, Eduard. *Umění odpočívat*. Praha: Práce, 1978.
- CAMPBELL, Ross. *Potřebuji tvou lásku*. Praha: Návrat domů, 2001. ISBN 978-80-7255-179-8.
- CANGELOSI, James, S. *Strategie řízení třídy: jak získat a udržet spolupráci žáků při výuce*. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-7178-406-0.
- ČÁP, Jiří a Jiří MAREŠ. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-463-X.
- ČECH, Tomáš. *Volný čas a způsob jeho trávení školáky v Brně*. Brno: MU Brno, Pdf, 2002. ISBN neuvedeno.
- ČERMÁK, Ivan. *Myslet narativně (kvalitativní výzkum „on the road“)*. In: ČERMÁK Ivan a Michal MIOVSKÝ (ed). *Sborník z konference Kvalitativní výzkum ve vědách o člověku na prahu třetího tisíciletí*. Brno: Psychologický ústav AV ČR, 2002. ISBN 80-85-834-96-0.
- ČERTÍK, Miroslav a Věra FIŠEROVÁ. *Volný čas, životní styl a cestovní ruch*. Praha: Vysoká škola hotelová v Praze, 2009. ISBN 978-80-86578-93-4.
- FONTANA, David. *Psychologie ve školní praxi: příručka pro učitele*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-063-4.
- GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-185-0.
- GILLERNOVÁ, Ilona, KREJČOVÁ, Lenka a kolektiv. *Sociální dovednosti ve škole*. Praha: GradaPublishing, 2012. ISBN 978-80-247-3472-9.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.
- HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-579-2.
- CHRÁSKA, Miroslav. *Úvod do kvantitativního výzkumu. Základy kvantitativně orientovaného výzkumu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2003. ISBN 80-244-0765-5.
- CHYTRÝ, Vlastimil a Roman KROUFEK. *Možnosti využití Likertovy škály – základní principy aplikace v pedagogickém výzkumu a demonstrace na příkladu zjišťování vztahu člověka k přírodě*. *Scientia in educatione*, 8(1), 2017, s. 2-17. ISSN 1804-7106
- JANIŠ, Kamil. *Úvod do problematiky volného času*. Opava: Slezská univerzita, 2009. ISBN 978-80-7248-530-7.
- KRAUS, Bohuslav, POLÁČKOVÁ, Věra et al. *Člověk – prostředí – výchova*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.

KYRIACOU, Chris. *Klíčové dovednosti učitele: cesty k lepšímu vyučování*. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-022-7.

LANGMEIER, Jiří a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*, Praha: Grada Publishing, 1998. ISBN 80-7169-195.

LOKŠOVÁ, Irena a Josef LOKŠA. *Tvořivé vyučování*. Praha: Grada Publishing, 2003. ISBN 80-247-0374-2.

MAGEE, Trish. *Šťastné dítě a jeho výchova v 52 lekcích*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-590-3.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Psychologické eseje*, Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0892-8.

MATOUŠEK, Oldřich a Andrea MATOUŠKOVÁ. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-825-8.

MAREŠ Jiří a Jaro KŘIVOHLAVÝ. *Komunikace ve škole*. Brno: Masarykova univerzita, 1995. ISBN 80-210-1070-3.

MEŠKOVÁ, Marta. *Motivace žáků k efektivní komunikaci*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0198-4.

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-1362-4.

NĚMEC, Jiří a kol. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času pro doplňující pedagogické studium*. Brno: Paido, 2002. ISBN 80-7315-012-3.

PÁVKOVÁ, Jana. *Pedagogika volného času*. Praha: Univerzita Karlova, 2014. ISBN 978-80-7290-666-6.

PÍŠOVÁ, Michaela, HANUŠOVÁ, Světlana, KOSTKOVÁ, Klára, JANÍKOVÁ, Věra, NAJVAR, Petr a František TŮMA. *Učitel expert: jeho charakteristiky a determinanty profesního rozvoje*. Brno: Masarykova univerzita, 2013. ISBN 978-80-210-6681-6

PIŤHA, Petr. *Úvod do výchovy k občanství: knížka pro učitele a veřejnost*. Praha: Orbis, 1992, ISBN 80-718-4955-3.

PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-170-3.

PUNCH, Keith. F. *Základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-381-9.

PRCHAL, Josef. *Vychováváme děti*. Praha: SNP – Státní pedagogické nakladatelství, 1988.

PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eva a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-772-8.

ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*, Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-829-5.

SAK, Petr. *Proměny české mládeže*. Praha: Petrklíč, 2000. ISBN 80-7229-042-8.

SKALKOVÁ, Jarmila. *Obecná didaktika*. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1821-7.

SMÉKAL, Vladimír a Mojmír VÁŽANSKÝ. *Základy pedagogiky volného času*. Brno: Paido, 1995. ISBN 80-9001737-9-9.

SPOUSTA, Vladimír. a kol. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Brno: Masarykova univerzita fakulta pedagogická, 1994. ISBN 80-210-1007-X.

STANĚK, Antonín. *Výchova k občanství a evropanství*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2009. ISBN 978-80-7425-082-8.

STANĚK, Antonín. *Výchova k občanství v současné škole: profesní identita učitele výchovy k občanství*. Praha: Epoque, 2009. ISBN 978-80-7425-082-8.

ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.

VALIŠOVÁ, Alena. *Asertivita v rodině a ve škole: aneb zásady přímého jednání mezi dětmi, rodiči a učiteli*. Jinočany: H & H, 1998. ISBN 80-86022-41-2.

VAŠUTOVÁ, Jaroslava. *Být učitelem: co by měl učitel vědět o své profesi*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2007. ISBN 978-80-7290-325-2.

VESELÁ, Jana. *Základy sociologie volného času*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 1999. ISBN 80-7194-187-5.

Elektronické zdroje

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD (2019). Učitelé v regionálním školství a akademičtí pracovníci veřejných vysokých škol dle pohlaví. [online] [cit. 16. 03. 2020] Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/60622084/300002180302.pdf/6cff7a21-1415-42f4-9cbd-1560c8c31e85?version=1.1>

GOOGLE.com. (2020) *Dotazníkové šetření - Role učitele občanské výchovy v ovlivnění trávení volného času u žáků 2. stupně základní školy*. [online] [cit. 14. 03. 2020] Dostupné z: <https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSdeKB8aISeO1A9pxjcFrK8asZbJUFDmehIGeAJOmEqjZo9foQ/viewform>

HORSKÁ, Viola (2005). *Ke koncepci vzdělávacího obsahu Výchovy k občanství*. [online] Metodický portál RVP [cit. 15. 3. 2020] Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/285/ke-koncepci-vzdelavaciho-obsahu-vychovyk-obcanstvi.html/>.

JEŘÁBEK, Jaroslav, TUPÝ, Jan a kolektiv. (2017) *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. [online] Národní ústav pro vzdělávání [cit. 15. 3. 2020] Dostupné z: http://www.nuv.cz/uploads/RVP_ZV_2017.pdf

OBČANKÁŘI.cz (2020). *Redakce*. [online] [cit. 14. 03. 2020] Dostupné z: <https://www.obcankari.cz/redakce>

ROD, Aleš (2012). *Likertovo škálování*. [online] *ElectronicJournalforPhilosophy*, 2012 (13). ISSN 1211-0442; s. 7. [cit. 16. 03. 2020] Dostupné z: <http://nb.vse.cz/kfil/elogos/science/rod12.pdf>

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 Členění souboru dle pohlaví.....	12
Tabulka 2 Členění souboru dle délky pedagogické praxe	12
Tabulka 3 Členění souboru dle délky pedagogické praxe pro vyhodnocení hypotéz	12
Tabulka 4 Zjišťování informací o způsobech trávení volného času žáků učitelem v hodinách OV	34
Tabulka 5 Metody zjišťování informací o způsobech trávení volného času žáků učitelem v hodinách OV.....	35
Tabulka 6 Frekvence zjišťování informací o způsobech trávení volného času žáků učitelem v hodinách OV.....	37
Tabulka 7 Výsledky zjištěných informací o způsobech trávení volného času žáků učitelem v hodinách OV	39
Tabulka 8 Sledování trendů volnočasových aktivit žáků 2. stupně ZŠ	41
Tabulka 9 Způsob zjišťování informací o současných trendech ve volnočasových aktivitách mládeže	42
Tabulka 10 Využívání získaných informací o volnočasových aktivitách žáků ve výuce	43
Tabulka 11 Způsob a forma využívání získaných informací o volnočasových aktivitách žáků ve výuce	45
Tabulka 12 Informování žáků o nabídce volnočasových aktivit souvisejících s učivem a výukou OV	47
Tabulka 13 Příklady informování žáků o nabídce volnočasových aktivit v okolí souvisejících s výukou OV	48
Tabulka 14 Zdroje pro vyhledávání informací o volnočasových aktivitách vztahených k výuce OV	50
Tabulka 15 Kritéria pro výběr informací o volnočasových aktivitách vztahených k výuce OV	52
Tabulka 16 Diskutování se žáky o volnočasových aktivitách, které se vztahují k učivu OV	54
Tabulka 17 Účast na DVPP zaměřeného na oblast volnočasových aktivit žáků	56
Tabulka 18 Aktivní účast na organizaci volnočasových aktivit v rámci školy	57
Tabulka 19 Oblasti aktivní účasti na organizaci volnočasových aktivit v rámci školy	58
Tabulka 20 Podílení se na organizaci volnočasových aktivit žáků o víkendu	60
Tabulka 21 Spolupráce s organizacemi a institucemi, které mohou obohatit vzdělávání žáků v OV	62
Tabulka 22 Aktivity jako součást školního vzdělávacího programu pro předmět OV	63
Tabulka 23 Oblasti aktivit, které jsou součástí ŠVP pro předmět OV.....	64
Tabulka 24 Frekvence aktivit, které jsou součástí ŠVP pro předmět OV.....	66
Tabulka 25 Projektová výuka akcentující volnočasové aktivity žáků.....	66
Tabulka 26 Účast na volnočasových aktivitách souvisejících s 30. výročím Sametové revoluce	69
Tabulka 27 Osobní podíl učitele OV na volnočasové aktivitě související s 30. výročím Sametové revoluce	71
Tabulka 28 Zájem žáků o volnočasové aktivitě související s 30. výročím Sametové revoluce	72
Tabulka 29 Názor na ovlivnění způsobu trávení volného času učitelem OV	72
Tabulka 30 Názory na způsob, jakým by měl učitel OV ovlivňovat volnočasové aktivity	74
Tabulka 31 Sebehodnocení vlastního působení zaměřeného na ovlivnění volnočasových aktivit žáků.....	76
Tabulka 32 Názor na vliv forem/metod výuky na atraktivitu učiva OV ve vztahu k volnému času žáků	78
Tabulka 33 Zkušenost s ovlivněním volnočasových aktivit žáků prostřednictvím učiva OV.....	80
Tabulka 34 Názor na atraktivitu učiva OV ve vztahu k ovlivnění způsobu trávení volného času žáků.	82
Tabulka 35 Názor na atraktivitu vybraných tematických okruhů OV ve vztahu k ovlivnění volného času žáků .	83

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1 Zjišťování informací o způsobech trávení volného času žáků učitelem v hodinách OV	34
Graf 2 Metody zjišťování informací o způsobech trávení volného času žáků učitelem v hodinách OV	36
Graf 3 Frekvence zjišťování informací o způsobech trávení volného času žáků	38
Graf 4 Výsledky zjištěných informací o způsobech trávení volného času žáků učitelem v hodinách OV	40
Graf 5 Sledování trendů volnočasových aktivit žáků 2. stupně ZŠ	41
Graf 6 Způsob zjišťování informací o současných trendech ve volnočasových aktivitách mládeže	42
Graf 7 Využívání získaných informací o volnočasových aktivitách žáků ve výuce.....	44
Graf 8 Způsob a forma využívání získaných informací o volnočasových aktivitách žáků ve výuce	46
Graf 9 Informování žáků o nabídce volnočasových aktivit souvisejících s učivem a výukou OV.....	47
Graf 10 Příklady informování žáků o nabídce volnočasových aktivit v okolí souvisejících s výukou OV	49
Graf 11 Zdroje pro vyhledávání informací o volnočasových aktivitách vztahených k výuce OV	51
Graf 12 Kritéria pro výběr informací o volnočasových aktivitách vztahených k výuce OV.....	53
Graf 13 Diskutování se žáky o volnočasových aktivitách, které se vztahují k učivu OV.....	54
Graf 14 Aktivní účast na organizaci volnočasových aktivit v rámci školy.....	57
Graf 15 Podílení se na organizaci volnočasových aktivit žáků o víkendu.....	60
Graf 16 Spolupráce s organizacemi a institucemi, které mohou obohatit vzdělávání žáků v OV	62
Graf 17 Projektová výuka akcentující volnočasové aktivity žáků	67
Graf 18 Účast na volnočasových aktivitách související s 30. výročím Sametové revoluce.....	70
Graf 19 Osobní podíl učitele OV na volnočasové aktivitě související s 30. výročím Sametové revoluce.....	71
Graf 20 Názor na ovlivnění způsobu trávení volného času učitelem OV	73
Graf 21 Názory na způsob, jakým by měl učitel OV ovlivňovat volnočasové aktivity.....	75
Graf 21 Sebehodnocení vlastního působení zaměřeného na ovlivnění volnočasových aktivit žáků	76
Graf 23 Názor na vliv forem/metod výuky na atraktivitu učiva OV ve vztahu k volnému času žáků.....	78
Graf 24 Zkušenost s ovlivněním volnočasových aktivit žáků prostřednictvím učiva OV	80
Graf 25 Názor na atraktivitu učiva OV ve vztahu k ovlivnění způsobu trávení volného času žáků.....	82
Graf 26 Názor na atraktivitu vybraných tematických okruhů OV ve vztahu k ovlivnění volného času žáků.....	84

PŘÍLOHA – DOTAZNÍK PRO UČITELE

Vážení kolegové,

v rámci diplomové práce provádím empirické šetření, jež je zaměřené na roli učitele občanské výchovy v oblasti volnočasových aktivit žáků. Ráda bych Vás požádala, abyste vyplnili všechny níže uvedené položky. U odpovědí s Likertovou škálou („určitě ano“, „spíše ano“, „spíše ne“, „určitě ne“) by Vaše odpovědi měly vyjádřit míru souhlasu či nesouhlasu s daným výrokem. Předem děkuji za Vaši ochotu a čas.

Bc. Ralvová

Pohlaví

- žena
- muž

Délka pedagogické praxe učitele OV

- 0 až 5 let
- 6 až 10 let
- 11 až 15 let
- 16 až 20 let
- více 20 let

I. ZÁJEM UČITELE OV O VOLNOČASOVÉ AKTIVITY ŽÁKŮ

1) Zjišťujete v rámci výuky v OV, jakým způsobem tráví vaši žáci volný čas, jaké volnočasové aktivity preferují?

- ano
- ne

1a) Pokud ano, jakými formami a metodami toto zjišťujete?

.....

1b) Pokud ano, s jakou časovou frekvencí (např. každou hodinu, jednou za měsíc, na začátku školního roku apod.) toto zjišťujete?.....

.....

1c) Pokud ano, popište v krátkosti výsledky vašich zjištění

.....

2) Sledujete obecně trendy volnočasových aktivit žáků 2. stupně základních škol?

- určitě ano
- spíše ano
- spíše ne
- určitě ne

2a) Pokud ano, uveďte jakým způsobem či formou

.....

3) Využíváte získaných informací o volnočasových aktivitách žáků ve výuce?

- určitě ano
- spíše ano
- spíše ne
- určitě ne

3a) Pokud ano, jakým způsobem a jakou formou?
.....

4) Informujete žáky o takových volnočasových aktivitách v okolí jejich bydliště, které souvisejí s učivem a výukou OV?

- ano, pravidelně (minimálně jednou za měsíc)
- ano, nepravidelně
- neinformuji

4a) Pokud ano, uveďte konkrétní příklady
.....

5) Kde si vyhledáváte informace o volnočasových aktivitách, které jsou vztaheny k výuce OV (můžete vybrat více možností)

- na webovém portálu občankáři.cz
- v regionálním tisku
- na regionálních webových portálech
- na webovém portálu příslušného městského úřadu
- na webovém portálu příslušného krajského úřadu
- na webovém portálu MŠMT
- jinde

6) Podle jakých kritérií nabízené informace filtrujete? (můžete vybrat více možností)

- aktuálnost vztahená k nějakému výročí
- aktuálnost ve vztahu k současnému dění
- atraktivita pro žáky
- závažnost tématu dle Vašich subjektivních kritérií
- jiná kritéria

7) Diskutujete s žáky o volnočasových aktivitách, které se vztahují k učivu OV?

- ano, pravidelně (jak často?.....)
- ano, nepravidelně
- nediskutuji

7a) Pokud ano, uveďte konkrétní příklady
.....

8) Zúčastnil jste se během Vaší pedagogické kariéry dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků (DVPP) zaměřeného na oblast volnočasových aktivit žáků?

- ano
- ne

8a) Pokud ano, o jaké DVPP se jednalo?

.....
8b) Pokud ano, v čem konkrétně bylo DVPP pro Vás přínosné?.....
.....

II. KONKRÉTNÍ AKTIVITY UČITELE OV V OBLASTI OVLIVNĚNÍ VOLNOČASOVÝCH AKTIVIT ŽÁKŮ

9) Podílíte se pravidelně na organizaci volnočasových aktivit v rámci vaší školy (např. vedení kroužku, činnost ve školním klubu apod.)?

- ano, tato činnost se vztahuje k učivu OV
- ano, tato činnost se nevztahuje k učivu OV
- ne

9a) Pokud ano, uveďte v jaké oblasti.....

9b) Pokud ano, uveďte, jakým způsobem se na tomto podílíte
.....

10) Podílel jste se někdy na organizaci volnočasových aktivit vašich žáků o víkendu?

- ano, tato činnost se vztahoval k učivu OV
- ano, tato činnost se nevztahovala k učivu OV
- ne

10a) Pokud ano, uveďte jak často a konkrétní příklad(y)
.....
.....

11) Navazuje kontakty a vytváříte partnerské vztahy s organizacemi a institucemi, které mohou obohatit vzdělávání žáků v občanské výchově?

- ano
- ne

11a) Pokud ano, uveďte konkrétní příklady.....
.....

12) Jsou součástí školního vzdělávacího programu OV aktivity související s učivem OV? (exkurze, návštěvy divadel, výstav, institucí a organizací, sportovních akcí apod.)

- ano
- ne

12a) Pokud ano, uveďte konkrétní příklady.....
.....

12b) Pokud ano, kolikrát za školní rok aktivity ve vztahu k učivu OV s žáky absolvujete? ...
.....

13) Jsou součástí projektové výuky OV aktivity přesahující do volnočasových aktivit žáků?

- ano
- ne
- projektovou výuku v OV nevyužíváme

13a) Pokud ano, uveďte konkrétní příklady.....

14) Uveďte prosím na základě Vaší zkušeností příklady aktivit, které lze využít k ovlivnění způsobu trávení volného času žáků v následujících tematických okruzích učiva OV

- Stát a právo.....
- Člověk ve společnosti.....
- Mezinárodní vztahy, globální svět.....
- Svět práce.....
- Výchova ke zdraví.....
- Mediální výchova.....
- Jiný tematický okruh.....

15) Zúčastnili se Vaši žáci volnočasových aktivit souvisejících s 30. výročím sametové revoluce? Pokud ano, uveďte název akce

- ano, několika.....
- ano, jedné.....
- nezúčastnili

15a) Podílel jste se osobně na organizaci takové akce/akcí

- ano
- ne

15b) Měli žáci o tyto aktivity zájem?

- určitě ano
- spíše ano
- nedokážu posoudit
- spíše ne
- určitě ne

III. NÁZORY NA VZTAH PEDAGOGICKÉHO PŮSOBENÍ A ZPŮSOBU TRÁVENÍ VOLNÉHO ČASU

16) Souhlasíte s názorem, že nedílnou součástí pedagogického působení učitele OV je i záměr o ovlivnění způsobu volného času žáků?

- určitě ano
- spíše ano
- spíše ne
- určitě ne

16a) Pokud ano, uveďte prosím, jakým způsobem by měl učitel OV ovlivňovat způsob trávení volného času žáků.....

17) Myslíte si, že vaše pedagogické působení vede k ovlivnění volnočasových aktivit žáků?

- určitě ano
- spíše ano
- nedokážu posoudit
- spíše ne

určitě ne

17a) Pokud ano, uveďte krátké zdůvodnění.....

18) Myslíte si, že atraktivitu učiva OV ve vztahu ke způsobu trávení volného času mohou ovlivnit forma a metody výuky?

určitě ano

spíše ano

nedokážu posoudit

spíše ne

určitě ne

18a) Pokud ano, uveďte krátké zdůvodnění.....

.....

IV. NÁZORY NA VZTAH OBSAHU UČIVA OV A ZPŮSOBU TRÁVENÍ VOLNÉHO ČASU

19) Máte zkušenost, že učivo OV výrazněji ovlivnilo volnočasové aktivity žáka/žáků (např. že bylo podnětem k pravidelné návštěvě kroužku, kulturních akcí apod.)

ano

ne

19a) Pokud ano, uveďte konkrétní příklady.....

.....

20) Myslíte si, že některá témata učiva OV jsou pro žáky natolik atraktivní, že mohou ovlivnit způsob trávení volného času žáků?

určitě ano

spíše ano

nedokážu posoudit

spíše ne

určitě ne

20a) Pokud ano, uveďte krátké zdůvodnění.....

.....

21) Který tematický okruh je podle Vašeho názoru pro žáky nejvíce atraktivní z hlediska možnosti ovlivnění volnočasových aktivit? (můžete uvést více možností)

Stát a právo

Člověk ve společnost

Mezinárodní vztahy, globální

Svět práce

Výchova ke zdraví

Mediální výchova

Jiný tematický okruh

21a) Uveďte krátké zdůvodnění.....

.....